

Tartu Ülikool
Sotsiaal-ja haridusteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut

Eesti ajakirjanike töö iseloomu muutumine (1988 - 2009)

Magistritöö

Piret Tali

Juhendaja: Professor Epp Lauk

TARTU

2010

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
I ptk Ajakirjandus kui professioon ja ajakirjaniku professionaalne autonoomia.....	7
1.1 Ajakirjandusliku professionalismismi kriteeriumid.....	7
1.2 Ajakirjaniku professionaalne autonoomia ja selle mõjutajad.....	10
1.2.1 Ajakirjanduseetika koodeks.....	11
1.2.2 Professionaalse autonoomia kontekstuaalsed mõjutajad.....	12
1.2.3 Meediaorganisatsiooni loodud rutiin, tööjaotus ja autoriteedi jaotus.....	13
1.2.4 Toimetaja rolli muutumine uudisloome kommertsialiseerijaks.....	15
1.2.5 Ajakirjanike professionaalne küünilisus.....	16
1.2.6 Kolleegid toimetusest ja väljastpoolt seda.....	17
II ptk Muutused ajakirjanike tööpraktikas maailmas ning Eestis.....	21
2.1 Tehnoloogiliste muutuste mõju ajakirjanike tööpraktikatele.....	22
2.1.1 On-line ja traditsioonilise ajakirjanduse vahelise piiri küsimus	23
2.1.2 Veeb kui ajakirjaniku autonoomia allikas ja piiraja.....	24
2.1.3 Tehnoloogilised oskused ajakirjanikutöö individualiseerijana.....	25
2.2 Erinevad toimetamiskultuurid.....	27
2.2.1 Fakti ja kommentaari eraldamine.....	29
2.2.2 Hierarhiliste ja lineaarsete toimetusstruktuuride puudused.....	30
2.3 Majandussurutise mõjul toimunud muutused ajakirjandustöö iseloomus Soomes ning Eestis	31
2.3.1 Uudiste teadlik depolitiseerumine ning igapäevaelu vaatevinkli leidmine.....	32
2.3.2 Toimetajarolli ja meeskonnatöö muutumine ärioloogikast lähtuvaks.....	33
2.4 Kommunismi lagunemise järgsed muutused siirderiikide (Tšehhi, Ungari ja Slovakkia) ajakirjanike töö iseloomus.....	35
2.4.1 Poliitilike kontrolli avalik-õiguslikku meedia üle ja pressis kontsentreerumine väliskompaniide kätte siirderiikides.....	35
2.4.2 Revolutsioonielne ja -järgne ajakirjanike põlvkond. Põlvkondlik lõhe.....	36
2.4.3 Revolutsioonijärgne stabiliseerumine ja objektiivsete väärtuste esiletõus ajakirjanduses	37
2.5 Taasiseseisvumisjärgne Eesti ajakirjanduskontekst 1991 kuni tänaseni.....	38
2.5.1 Eesti ajakirjanduse eneseregulatsiooni mehhanismid.....	42
2.5.2 Eesti ajakirjanduse 1990ndatel alanud identiteedikriis.....	43
2.5.3 Hennoste ja Pulleritsu mõjutused eesti ajakirjanike töö iseloomus 1990ndate alguses	46
2.5.4 Eesti ajakirjanikke käsitlevad uuringud.....	47
III ptk Uurimisküsimused ja meetodika.....	50
IV ptk Ajakirjanike oskusi mõjutavad kontekstilised muutused.....	54
4.1 Muutused ajakirjanike vanuses, hariduses ja staažis.....	54
4.1.1 Muutused ajakirjanike vanuses.....	54
4.1.2 Muutused hariduses ja ajakirjandusliku töökogemuse pikkuses.....	55
4.1.3 Muutused ajakirjanike keeleoskuses.....	57
4.1.4 Muutused töösuhte vormides ja ühel ametikohal töötamise pikkuses.....	58
4.1.5 Muutused komandeeringutes käimises.....	59
4.2 Muutused ajakirjanike spetsialiseerumises žanrile ja temaatikale.....	60
4.2.1 Ajakirjanduslik spetsialiseerumine kindlale valdkonnale. On-line ajakirjandus.....	60
4.2.2 Muutused ajakirjanduslikule žanrile (uudis, kommentaar, olemuslugu) spetsialiseerumises.....	62

4.2.3 Muutused ajakirjanike tehnilistes kutseoskustes.....	64
4.2.4 Muutused suhetes kolleegidega.....	66
4.2.5 Muutused kaastöö tegemises teistele toimetustele.....	68
V ptk Muutused toimetusesisese tööjaotuses. Reporterite ja toimetaja rollid.....	70
5.1 Saksa ja briti lehetöötajate töömudelite võrdlus eesti toimetustööga.....	70
5.2 Muutused Eesti toimetuste struktuuris peale taasiseseisvumist.....	72
5.3 Toimetajarolli ja toimetusesiseses kontrollisüsteemi areng taasiseseisvumisjärgsel ajal.....	74
5.4 Toimetaja kui formaadi ja organisatsiooni ideoloogia ellu viija.....	77
5.5 Reporterite ja toimetajate vaheline fundamentaalne konflikt Eesti toimetuses.....	79
5.6 Loo teema ja vaatenurga valimise vabadus 1988-2009. Teema ja vaatenurga valikud lähtuvalt reporterite ja toimetaja rollist.....	81
5.7 Reporterite ja toimetajate suhtumise erinevused väärtuste jagamisse ja toimetuse diktaati.....	84
VI ptk Ekspertintervjuude tulemuste analüüs.....	87
6.1 Muutused ajakirjandustöö iseloomus	87
6.2 Ajakirjanike põlvkondlikud muutused peale 1990ndate alguse "lapsajakirjanike" põlvkonda	88
6.3 Online-ajakirjandusega kaasnenud muutused traditsioonilises ajakirjandustöös	92
6.4 Muutused toimetajate ja reporterite vahelistes suhetes.....	93
6.5 Layoudi muutuste mõju ajakirjandustööle.....	95
6.6 Majanduslik surve ajakirjandustööle.....	96
VII ptk Järeldused ja diskussioon.....	98
7.1 Hüpoteeside kontroll.....	98
7.2 Järeldused ja soovitused.....	100
VIII ptk Kokkuvõte	104
Summary.....	106
Lisad.....	109
Lisa 1.....	109
Lisa 2.....	112
Lisa 3.....	115
Lisa 4	122
Lisa 5.....	138
Kasutatud kirjandus.....	146

Sissejuhatus

Taasiseseisvumise järgne üleminek kontrollitud ja tsenseeritud ajakirjandusest vaba ajakirjanduse ning meediaäri keskkonda tõi kaasa ajakirjanike seniste kutseoskuste ning teadmiste põhjaliku ümberhindamise. Käesolev magistritöö keskendub muutustele Eesti ajakirjanike töö iseloomus aastatel 1988-2009.

Neli suuremat muutust, millele magistritöö keskendub, on järgnevad:

1. professionaalsed (erialane haridus ja kogemus, spetsialiseerumine teemavaldkonnale, erialased oskused);
2. organisatsioonilised; (toimetusesisene tööjaotus, toimetajate ja reporterite vahelised suhted, organisatsiooni tööruutid);
3. tehnoloogilised; (tehniline võimekus, multioskused);
4. muutused ametialases valikuvabaduses (professionaalne autonoomia: vabadus valida teemat ning vaatenurka, toimetusesisese kontrolli iseloom).

Need muutused ajakirjandustöö iseloomus on omakorda kantud poliitilistest ja sotsiaalsetest muutustest. Tsensuuri kadudes ja meediaäri sündides muutusid täielikult ajakirjanike töökeskkond, kutse-eetika ja töö iseloom. Kommunistliku ideoloogia kandjast ajakirjanik-propagandistist pidi arenema neutraalne uudiste vahendaja, kes kannab lääne demokraatiale omaseid väärtusi või siis vahetuma vanem põlvkond välja uute ja nn. puhtalt lehelt alustanud ajakirjanike vastu.

Siit võib tuletada viis suuremat muutust Eesti ajakirjandus aastate 1988-2009 jooksul :

1. vaba ajakirjanduse sünd
2. ajakirjanike põlvkonn vahetus;
3. ajakirjandusäri sünd, muutused ajakirjandusturul ja -süsteemis;
4. digitaalajastu ja ajakirjanduse "võrgustumine";
5. majanduskriis

Kõiki viit muutust on Eesti meedia ja ühiskonna seisukohalt erineval määral uuritud. Kolm esimest mainitud muutust on lokaalsed, kaks viimast globaalsed.

Meediaväljaannete plahvatuslik kasv 1990ndatel tingis vajaduse suure hulga ajakirjanike järele. Tekkis uus, ilma nõukoguliku ajakirjanduskogemusest, ent ka elu-ja töökogemusest noor ajakirjanike põlvkond, kellest sai Eesti ajakirjanduses nii ameerikaliku ajakirjandustava kui turumajanduslike väärtuste kandja.

Taasiseseisvumiseelne ajakirjanike põlvkond 1990ndatel taandus ajakirjandusest - alustas ajakirjandusäri, pensioneerus või suundus poliitikasse, seetõttu jäi põlvkondlik lõhe Eesti

meedias suhteliselt väheoluliseks muutuseks.

Meediakorporatsioonide sünd ja muutused ajakirjandussüsteemis 1990ndate keskel tõid kaasa toimetuste ümberstruktureerimise ning koondamised, mis setitasid nn. lapsajakirjanike põlvkonna massist välja need, kes tänini meedias tegutsevad.

Lokaalsetele muutustele lisandus tehnoloogiline revolutsioon (arvutitele üleminek, hiljem võrgustumine ja digitaalajastu), mis lõi vajaduse kohaneda uue tehnoloogiaga, suhestuda globaalse inforuumiga, õppida selle võimalusi kasutama.

Kui 2002. aastal kasutas internetti oma töös vaid kolmandik eesti ajakirjanikke, siis vaid kolm aastat hiljem, 2005. aastal, kasutasid globaalset arvutivõrku juba kõik ajakirjanikud. (Lauk, 2005). Mitmetele siirderiikidele omaselt on tehnoloogiline revolutsioon meedias olnud vaid üks muutus suuremas muutuste jadas. Arvutite ning läänelike ajakirjandustavadega kohanemine võis pigem olla tunnetatav ühe ning sama muutusena. Digitaalajastust tulenevad muutused on pigem tehnilised. See võib avaldada mõju üldistele ajakirjandusväärtustele ja kvaliteedile tuues meediasse kogematut noort tööjõudu, kel puudub professionaalne väljaõpe.

Majanduskriisi ajal oli Töötukassas end 2010. aasta märtsis arvele võtnud üle 200 töötut ajakirjaniku, mis annab tunnistust sellest, et esmakordselt taasiseseisvumisjärgsel ajal peavad ajakirjanikud töö leidmiseks vaeva nägema ning on tunnetatav konkurents, mis kindlasti mõjutab ka tegutsevate ajakirjanike professionaalset tegevusvabadust.

Teoreetilises osas määratleb autor ajakirjandusliku professionalismismi ehk elukutselisuse kriteeriume, sealhulgas ka professionaalset autonoomiat, mis on nende hulgas olulisima tähendusega ajakirjandusvabadusele.

Teine peatükk keskendub maailma ja Eesti ajakirjanike tööpraktikate kohta läbi viidud uurimustele. Eesti ajakirjandustraditsiooni juured on ajalooliselt saksa, seega euroopa ajakirjanduses, kuid 20. sajandi lõpul toimunud muutused on muutnud valdavaks ameerikalikud ajakirjandustavad. See tähendab, et Eesti toimetused on muutunud üsna toimetajakeskseks ja hierarhiliseks, kus ajakirjanikul/reporteril on vähe õigusi ja vabadust.

Nende tavade põhjanevad erinevused toob kõige paremini esile saksa ja briti lehetoimetuste tööd võrdlev uurimus, mida käesolev magistritöö kajastab. Vaba ajakirjanduse tekkega seotud muutustele annab võrdlusemomendi teiste siirderiikide nagu Tšehhi, Slovaki ja Ungari ajakirjanike tööpraktikate uurimus. Muutusi majanduslanguse aegses pressis kajastab Soome ajakirjanike hulgas läbi viidud uurimus, mis toob esile ka 21. sajandi alguses eesti ajakirjanduse tööpraktikaid mõjutanud muutused:

1. pidev toimetusetöö reorganiseerimine;
2. majanduslik mõtlemine ajakirjandustöö mõjutajana;

3. sagedased muutused kujunduses;
4. formaadipõhisus, *template* kui ajakirjandusliku mõtlemise muutja;
5. rutiinsete praktikate prevaleerimine loova töö üle (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

Kolmandas peatükis määratleb autor uurimisküsimused ja meetodika. Neljandas peatükk tugineb seitsme ajakirjaniku ekspertintervjuude analüüsile. Neli neist on töötanud meedias 1980ndatest aastatest alates ja viimastel aastatel otsesest meediatööst loobunud, kolm on alustanud taasiseseisvumisjärgsel ajal. Ekspertküsitluste temaatika hõlmab muutusi ajakirjandustöös, põlvkondlikke erinevusi, online-ajakirjandust, toimetajate ja reporterite vahelist tööjaotust, majandusliku surve mõju ajakirjandustööle.

Viendas peatükis uurib autor kolmele eesti ajakirjanike küsitlusele (1988, 1995 ja 2009) tuginedes muutusi Eesti ajakirjanike töö iseloomus viimasel kahekümne ühel aastal. Kuuendas peatükis uurib autor millist mõju avaldavad muutused töö iseloomus ajakirjanike professionaalsele autonoomiale.

Eesti ajakirjanikke nende muutuste keerises pole praktiliselt üldse uuritud. Aastatest 1988 ja 1995 pärinevad viimased suuremad eesti ajakirjanike kutsealased küsitlused, mida oma töödes on lahti kirjutanud Epp Lauk, Svennik Hoyer ja Halliki Harro-Loit. Nüüd saab neile kõrvale seada 2009. aastal Oxfordi Ülikooli Reutersi Ajakirjandusuuringute Instituudi (The Reuters Institute for Journalism Studies at the University of Oxford) poolt läbi viidud läbi viidud Eesti ajakirjanike küsitluse, kus osales 277 ajakirjanikku.

Kolme küsitluse tulemusi võrreldes ning ekspertintervjuudega täiendades uurib autor alates 1988. aastast kuni 2009. aastani toimunud muutusi ajakirjandustöö iseloomus Eestis.

Magistritöö tegemiseks on toetust saanud ETF grandist nr 7547 “Ajakirjanduskultuurid muutumises: võrdlevaid perspektiive”.

I ptk Ajakirjandus kui professioon ja ajakirjaniku professionaalne autonoomia

1.1 Ajakirjandusliku professionalismismi kriteeriumid

Antud töös on kasutatud ajakirjaniku elukutselisuse määratlemiseks mõisteid professionalism ja professionaalsus, mis suuresti kohalduvad ehkki mõlemate tähendus võib varieeruda, olles nii elukutselisus (professionalism) kui ka selle teostamiseks ja sellele sobimiseks vajalikud oskused (professionaalsus).

Neid mõisted on tulnud kasutusele läbi inglise keele:

profession (eriti hariduslikku ettevalmistust nõudev elu)kutse; teataval kutsealal tegutsevad isikud)¹

professional (elukutseline, (elu)kutsealane, professionaalne)²

professionalism (professionaalsus, ka elukutselisus).³

Seega ei saa omavahel lahutada erialalist ettevalmistust nõudvat kutseala (professioon), sellel alal tegutsemist (professionalism), kui ka selleks sobilikke teoreetilisi ja instrumentaalseid oskusi ning teadmisi (professionaalsus).

Autor määratleb ajakirjaniku elukutselisuse ehk professionalismismi kriteeriume. See on keeruline, sest meediasüsteem muutub kiiresti ja pidevalt ning sellega koos muutub ka ajakirjaniku elukutse ja sellele esitatavad nõudmised.

Komplitseerituks muudab professionalismismi uurimise see, et ajakirjandus ei vasta kõigile klassikalistele elukutset määratlevatele kriteeriumidele, mida kasutatakse professiooni defineerimisel. Seetõttu on jätkuvalt aktuaalne küsimus, kas ajakirjandus üldse on professioon või on see lihtsalt käsitööoskus, mis on veel arenemas professiooniks.

Ajakirjanduse kui käsitööoskuse käsitus sunnib ajakirjaniku ametit vaatlema proletaarsetes kategooriates nagu mistahes muu tootmisprotsessi osa, mida ajakirjandustöö suur korporatsioonides võibki olla. Kuid seda ei saa üle kanda ajakirjandusele üldisemalt. Sel juhul puuduks ajakirjandusel elukutsena laiem ühiskondlik kõlapind, mis tal aga avaliku arvamusel mõjutajana ja neljanda võimuna ilmselgelt olemas on.

Ajakirjandust tööstusena ja ajakirjanikuametit liinitööna kirjeldades saaks väita, et ajakirjaniku kompetentsuse ainus sertifikaat on see, et on neid, kes soovivad tema töö ja toodangu eest maksta

¹ Silvet, J Inglise-Eesti sõnaraamat, Eesti Kirjanduse Selts, Tartu 1939, 795

² Silvet, J Inglise-Eesti sõnaraamat, Eesti Kirjanduse Selts, Tartu 1939, 795

³ Silvet, J Inglise-Eesti sõnaraamat, Eesti Kirjanduse Selts, Tartu 1939, 795

(Porter, 1968, viidatud Splichali ja Sparks järgi, 1994, 34). See definitsioon sobiks üksnes väga turumajanduslikku meediasüsteemi, seega saab seda vaid osaliselt Eestile kohaldada.

Ajakirjandusliku professionalismismi mõistet saaks seletada näiteks kolmel üsna lihtsal viisil:

1. teenib endale selle elukutsega elatist (kuid kokk pole mitte see, kes endale süüa teeb);
2. tehniline meisterlikkus (professionaal suudab hakkama saada enamiku tööülesannetega);
3. kollektiivne professionaalne heakskiit (Oskuste hindamine sõltub kitsamast ajakirjanike ringist ja tööandjast ning sel puudub väljund laiemale ühiskonnale) (Splichal, Sparks, 1994, 35).

Ajakirjaniku elukutse kohta ei saa kohaldada samu professionalismismi kriteeriume kui vanade ja klassikaliste elukutsete osas (vaimulik, advokaat, arst jne). Enamik "vanu" ja sertifitseeritavaid professionaale baseerub kindlal oma teoreetilisel erialaste teadmiste baasil ning nende teadmiste omandamine on sel erialal tööleasumise võtmemehhanism.

Ajakirjanduse kui kiirelt muutuva formatsiooni osas on väljaõppe teoreetiline baas raskelt üheselt määratletav, sest meedia ise muutub pidevalt. Kas need teadmised, mida parasjagu ülikoolides meedia alal jagatakse, aitavad reaalses meediasüsteemis ajakirjanikuna edukalt toime tulla?

Ajakirjanik ei sobi "vanade" elukutsete hulka näiteks seetõttu, et ei vaja oma töös pädevust kinnitavat litsentsi ega kutsesobivust tõestavat eksamit. Katsed neid eksameid ning litsentse kehtestada on peaaegu alati lõppenud edutult.

Ajakirjanikutöö professionalismismi kriteeriumidena on kõige sagedamini mainitud järgmisi omadusi (Moore, 1970; viidatud Zelizeri järgi, 1993):

1. erialased oskused,
2. professionaalne autonoomia,
3. erialane väljaõpe,
4. teaduslikul alusel põhinev haridusja erialaväljaannete olemasolu,
5. kutseoskuste hindamise süsteem, kutseorganisatsioon
6. eetikakoodeks,
7. litsenseerimine,
8. orienteeritus teenuse pakkumisele

Laiemalt võttes on ajakirjanduslik professionalism jõud, mis annab ajakirjanikule kontrolli oma töötingimuste, tööjaotuse, tööülesannete ja palkade üle (Zelizer, 1997). See tähendab, et professionaali eneseteadvus, tekkigu see siis läbi ajakirjandushariduse või töökogemuse, võimaldab mõjutada, kujundada ning kontrollida keskkonda, kus ajakirjanik toimib. Seega- mida suurem on ajakirjaniku professionaalne eneseteadvus, seda suurem on tema ajakirjanduslik autonoomia.

Zelizeri (1997) arvates võiks ajakirjandust käsitleda kui tähendusi loovat kogukonda, mil on omad

käitumisreeglid. Uustulnukad võtavad omaks domineerivad ideoloogilised seisukohad sellest, mis on hea ajakirjandustava. Neid kujundab autori arvates vaid osalt teoreetiline hariduslik baas, eelkõige on tekib arusaamine sellest "kuidas asjad ajakirjanduses käivad" toimetuse oma töötraditsioonidega.

Ronnebergeri järgi saab akadeemilisusel baseeruvat professionaliseerumist omakorda jagada instrumentaalseks (oskused ja teadmised) ning ekspressiivseks (väärtused, eetika ja professionaalsed normid) (Ronneberger, viidatud Splichali ja Sparksi järgi, 1994, 40).

Ajakirjanduskultuur funktsioneeribki eelkõige kui ennast reguleeriv sotsiaalne süsteem, millele on raske kohaldada "vanade" elukutsete väärtusskaalat (ühtne väljaõpe, litsents, läbipaistvad kindlad palgaskaalad, väljakujunenud edutamise ja täiendõppe süsteem jne) .

Ajakirjanduslikku professionalismist saab Zelizeri (1997) sõnul iseloomustada ka kui tööalasel liikmeskonnal põhinevat moraalse kogukonna vormi, kuid eelkõige on see siiski tööalaste muutuse mehhanism, mis töötab enesedistsipliini pinnalt.

Neid moraalse kogukonna toimimise mehhanisme saab vaadelda nii isiklikult, kitsama toimetuse, meediaorganisatsiooni kui laiemal riikliku meediasüsteemi pinnalt. Ehkki ajakirjanduse universaalsed professionaalsed väärtushinnangud näivad olevat globaalselt samal väärtushinnangute skaalal, erinevad need siiski riigiti, organisatsiooniti kui ka individuaalselt (sealsamas).

Seda tunnistab ka Weaver, kes analüüsis praktiseerivate ajakirjanike rollikäsitusi rahvusvaheliselt. Analüüsides ajakirjanike hariduslikku tausta ja töötingimusi, jõudis ta järeldusele, et riigist riiki ajakirjanike seisukohad professionaalsete väärtuste osas näitavad vähest rahvusvahelist konsensust või selle täielikku puudumist (Weaver, 1996).

Erinevates keskkondades ja riikides tegutsevad ajakirjanikud tunduvad olevat eri liikidest ning erinevate toimetuse mehhanismidega (Weaver 1998, viidatud Hoyer ja Laugu järgi, 2005). Seega võiks lisada ajakirjanduslikku professionalismist mõjutavate tegurite hulka ka kultuurilis-ajaloolised mõjud. Professionaliseerumise protsess on nii individuaalne kui kollektiivne ning Ronneberger on selles välja toonud kuus aspekti:

- a) erialane haridus;
- b) meediaorganisatsioon;
- c) poliitilised ja sotsiaalsed suhted poliitiliste gruppide ja klassidega;
- d) professionaalsed kolleegid ja arvamusi liidrid;
- e) professionaalne organisatsioon ;
- f) traditsioonid, personaalselt ja sotsiaalselt tuntavad ajakirjaniku-mudelid (Ronneberger, viidatud Splichali ja Sparksi järgi, 1994, 40).

Kõige märkimisväärsim mõjur ajakirjaniku rollikäitumises pole mitte nagu arvatakse siiski haridus

ega taust, vaid organisatsioon ja keskkond, kus ta töötab. Organisatsiooni konteksti mainivad ajakirjanikud ka kõige suurema uudisväärtuse valiku mõjutajana, toimetuse kontekst on äärmiselt tähtis eetiliste ja professionaalsete otsuste tegemisel.

Toimetuse kultuur on meediatöö toimimise võtmelement, see kajastab tugevalt juurdunud toimetusesiseseid tavasid "kuidas asjad käivad". See on ühtne standard nii vanemtoimetajate, algajate reporterite kui meediakoolitajate jaoks. Selle kaudu kuidas kujunevad ajakirjanike tööalased ideoloogiad, antakse ajakirjandusele tema igapäevane tähendus (Deuze 2008, 169).

1.2 Ajakirjaniku professionaalne autonoomia ja selle mõjutajad

Käesolevas töös mõistetakse ajakirjaniku professionaalset autonoomiat nii, nagu seda on defineerinud Scholl ja Weichenberg kui ajakirjaniku vabadust kujundada oma tööd nii, et see pole kontrollitud ei sisemiste ega välimiste jõudude poolt (Scholl;Weischenberg, 1999).

See tähendab, et ajakirjanikul lastakse vabalt valida oma teema, selle vaatenurk ning ajakirjaniku töö avaldatakse tema poolt tehtud kujul ilma suuremate sisuliste muudatusteta. Teema ja vaatenurga valikut võib pidada ajakirjandusliku autonoomia uuringutes üheks võtmeküsimuseks.

Professionaalne autonoomia on seotud üldise pressivabadusega ning sõltub konkreetse ajakirjandusüsteemi traditsioonidest (Scholl;Weischenberg, 1999).

Professionaalses autonoomias võib välja tuua kolm eri tasandit (Deuze , 2008):

1. Ajakirjanik arvab, et on info kogumises ja lugude kirjutamises vaba;
2. toimetuse arvab, et on vaba välistest mõjudest (kommertslikud või poliitilised)
3. Sotsiaalne meediasüsteem arvab, et garanteerib pressivabaduse ning on vaba mistahes tsensuurist (sealsamas).

Ajakirjaniku professionaalse autonoomia ehk valiku-ja tegevusvabaduse mõjutajaks tuleb pidada kitsamalt ajakirjaniku töökogemust, seejärel toimetusesiseseid juhtide ning ajakirjanike vahelisi jagatud väärtusi ning seejärel meediaorganisatsiooni väärtusskaalat.

Ajakirjaniku töökogemus ning erialane autonoomia on omavahel suhtes, mida kauem töötanud ja suurema kogemusega ajakirjanik, seda rohkem saab ta ise otsustada oma töö iseloomu üle. Erialaselt pädev ajakirjanik on ka teadlikum oma õigustest ning vastav erialane sotsiaalne kapital võimaldab tal oma vabaduse eest seista.

Ajakirjaniku erialase valikuvabaduse määr sõltub järjest enam ka tema töö žanrist. Menuajakirjades, kohalikes uudisteprogrammides, üldhuvi uudiste osakondades või infotainment

žanris on ajakirjanikutööle kitsendusi vähe, kuid "kõvades" uudistes rohkem. Samas üritatakse ka toimetuse siseselt uudiste ning arvamustoimetusi kõige enam "hoida" s.t. distantseerida neid äri-ja reklaami poolest toimetusest.

Deuze arvates saavad ajakirjanikud kirjutada lugu küll oma huvidest, teadmistest ja arvamustest lähtudes, kuid nad ei saa seda teha teemat valides (Deuze, 2008).

Absoluutselt autonoomset ajakirjanikku minu arvates ei eksisteeri, seda võib pidada utoopiaks. See tähendaks ka seda, et täiuslikult autonoomne ajakirjanik ei hooliks oma auditooriumist või oleks sellest sootuks ära lõigatud. Kommunikatsioon saab toimuda ikkagi vastastikuse mõju tingimustes.

Autonoomia on vaba ajakirjanduse toimimise eeldus, kuid ta pole vaba ühiskonna toimimise eeldus. Ajakirjanduse liiga suur autonoomia võib liigagi kergesti kaasa tuua küllalt tavalise tendentsi, et ajakirjandus lõikab end ära ühiskonnast ning asub ühiskondlike institutsioonidega opositsiooni (Scholl; Weischenberg, 1999).

Siinkohal toob autor välja kuus suuremat ajakirjandusliku autonoomia mõjutajat:

1. ajakirjanduseetika koodeks;
2. professionaalse autonoomia kontekstuaalsed mõjutajad;
3. meediaorganisatsiooni loodud rutiin ja tööjaotus;
4. turumajanduslikud väärtused uudisloomes;
5. ajakirjanike professionaalne küünilisus;
6. kolleegid toimetusest ja meediasüsteemist.

1.2.1 Ajakirjanduseetika koodeks

Professionaalse autonoomia eest seisab lisaks ajakirjanikule endale ka tema töökollektiiv või ametiorganisatsioon. Teine autonoomia saavutamise mehhanism on organisatsioonideülene eetikakoodeks, mis nimetab ajakirjanduslikku autonoomiat ühe professionaalsuse kriteeriumina (Splichal, Sparks, 1994).

Enamik ajakirjanduseetika koodeksi toime-efekte on eelkõige sümboolsed ja mitte käitumuslikud, kuid allikatele ja avalikkusele annab see märku, et uudisorganisatsioon jälgib häid ajakirjandustavasid. On ka riike (näit. Ameerika Ühendriigid), kus on mitmeid üksteisest sõltumatult toimivaid ajakirjanduseetika koodekseid, mis on kõik ühtviisi respektieritavad.

Toimiva eetikakoodeksi olemasolu ning selle järgmine on ajakirjandusele ja ajakirjanikele võimalus tõestada, et tegu on oma ala professionaalidega. Mistahes aktuaalne positsioon ajakirjanikele

ühiskonna poolt on antud, peavad nad ikkagi pidevalt tõestama, et tegu on professionaalidega (Splichal, Sparks 1994).

Eetikakoodeks võib olla ka surve ja ajakirjandusliku autonoomia vähendamise mehhanism, mille kaudu meediavälised jõud võivad ajakirjandust proovida mõjutada.

Esimene taasiseseisvumisjärgne eesti ajakirjanduse eetikakoodeks kirjutati Rootsi ekspertide abiga ning Põhjamaade traditsioonid ning väljaõppekursused on mõjutanud ka Eesti meediakultuuri üldisemalt. Siiski on eneseregulatsiooni mehhanismi efekt Eestis kaugelt väiksem kui Põhjamaades (Harro ja Lauk, 1997). Ajakirjanduseetikakoodeksi olemasolust lähtuvatest reeglitest ajakirjandusega suhtlemisel pole paljud eestlased siiski teadlikud, sageli loobutakse ka võimalusest vastulausele samas väljaandes või õigluse jalule seadmisest Pressinõukogus.

Tööandjate ja ajakirjanike vaheliste konfliktide kõige lihtsamaks lahendusmehhanismiks on ajakirjanike ametiühing või ametiliit. Selle kaudu ajakirjanikule omistatav professionaalne staatus võimaldab opereerida alternatiivsete organisatsioonisiseste konfliktide lahendamise väliste võimalustega.

Arvestades Eesti tegevajakirjanike vähest Ajakirjanike Liitu kuulumist, ei õnnestuks näiteks eesti ajakirjanikul oma vasakpoolseid vaateid (üldise dominantse parempoolsuse foonil) selliste meediaorganisatsiooni väliste meetoditega toimetuse siseselt maksma panna.

Autonoomia ei tähenda ühe meediasüsteemi sõltumatust välistest mõjudest, küll aga süsteemi sisemist valikut väliste mõjude hulgast (Scholl, Weischenberg, 1999).

See tähendab, et ajakirjanikud ise või toimetuse kui ajakirjanduslik organisatsioon mõjutavad meediatööd isegi enam või samavõrd kui teised välised mõjutajad nagu näiteks omanikud, poliitilised parteid, reklaamitellijad.

Seega võib järeldada, et suurimad autonoomia alased valikud tehakse ikkagi ajakirjaniku isiklikul või organisatsiooni tasandil. Välistes mõjud (omanikud, reklaam, poliitikud) nendele otsustele ei ole sageli niivõrd otsesed kui oletatakse.

1.2.2 Professionaalse autonoomia kontekstuaalsed mõjutajad

Ajakirjaniku rollikäitumise ning seega ka tegevusvabaduse mõjutajad:

1. üldised sotsiaalsed mõjutajad;
2. mõjutajad väljastpoolt meediaorganisatsiooni;
3. organisatsioonisisest mõjutajad;

4. meediaorganisatsiooni töötavad ja rutiin;
5. individuaalsed hinnangud (Shoemaker, Reese, 1991, 112).

Kuna igapäevaselt ja just majandusliku surutise tingimustes muutuvad Eestis nii toimetuste struktuur, layout kui sellega kaasnevad tööülesanded, muutub tööandja jaoks kõige mugavamaks kiiresti kohanev ja vähe isiklikku arvamust üles näitav ajakirjanik.

Autori arvates oli 1990ndate alguses suurema isikliku vabaduse eest seisvaid ajakirjanikke rohkem, kuid "tülid" töötajad kadusid järjest kiirema tempoga töötavast ajakirjandusärist ruttu või vahetasid töökohta.

Eesti ajalehtedes on omanik vahetanud välja juhtkonna, mis on sageli kaasa toonud ka keskastmejuhtide põlvkonna vahetuse ning seega endise väärtussüsteemi välja juurimise. Samas on see kaasa toonud ka muutused reporterite tasemel.

Nii juhtus näiteks 1999. aastal Eesti Päevalehes, kus koos omanike surve all lahkunud peatoimetaja Kalle Muuli lahkumisega ning Hanno Tombergi tööle asumisega 2000. aastal (üheks aastaks kuni 2001), vallandati töölt või lahkusid peatoimetaja asetäitja Peeter Tali, turundusjuht Evelin Int-Lambot (Ilves), personalidirektor Kadri Muuli jne. Peagi lahkusid ka A-ja B-bloki juhatajad ning peatoimetaja asetäitjad Hannes Rumm ja Anu Jõesaar ning peadirektor Hando Sinisalu. Varsti lahkus lehest ning ka ajakirjandustöölt uudistetoimetuse juhataja Enno Tammer.

Uus peatoimetaja Priit Hõbemägi lõi 2001. aastal oma väärtussüsteemi juhtide osas, tuues EPLi peadirektoriks Ekspressi taustaga inimesed - Aavo Koka ning Mega-portaali sulgemisega tööta jäänud Lea Larini, kellest sai alguses Tallinna külgede juhataja, siis B-bloki juhataja ning peatoimetaja asetäitja ning 2007. aastal EPLi praegune peatoimetaja.

Larini perioodil asus konkureerivasse väljaandesse Postimees tööle ka EPLi vapimärk ja staarreporter Kärt Karpa (Anvelt), kes küll mõne aasta pärast EPLi naases, kuid uudistereporterid Tuuli Koch, Kai Kalamees, Risto Berendson ning fototoimetuse juhataja Raigo Pajula ja fotograaf Priit Simson valisid töö Postimehes.

1.2.3 Meediaorganisatsiooni loodud rutiin, tööjaotus ja autoriteedi jaotus

Ajakirjanikud nagu enamik meediatööstuse professionaale, eelistavad mõelda endast kui autonoomsetest ning loovatest indiviididest, kuid tegelikult on põhineb töö uudisrindel ikkagi suures osas rutiinsetel ja standartsetel tegevustel, mida dikteerib organisatsioon ja kus ajakirjanikul on vähe sõnaõigust.

Shoemaker ja Reese (1991, 119) leiavad, et ajakirjanikel on küll suur autonoomia ja ühed ajakirjanikud on autonoomsemad kui teised, kuid ajakirjanikud üldiselt on oma organisatsiooni kaudu väga piiratud tegevusvabadusega ning nende organisatsioon dikteerib neile mida nad teevad ning millal nad teevad.

Kõige selgema väljenduse leiab autonoomia määr organisatsioonisisese tööjaotuse läbi ehk milline on ajakirjanikud roll organisatsioonis (kes on milleks palgatud, kui diferentseeritud või spetsialiseeritud on rollid). Lisaks tuleb arvestada organisatsiooni struktureeritust osakondade vahelised autoriteedi jagamise seisukohalt (Shoemaker, Reese 1991, 119).

Toimetusesisesed konfliktid on üles ehitatud juba toimetuse struktuuriga nii vertikaalselt kui horisontaalselt. Reporterid on rohkem suunatud oma allikatele, kellega on neil otsene kontakt, seevastu toimetajad jagavad auditooriumi ning organisatsiooni huve (Tunstall 1971, Gans 1979 viidatud Shoemaker, Reese järgi, 1991,128)

Toimetuse rutiinidest autonoomia mõjutajana võib välja tuua järgmised:

1. rutiinne koostöö (ja surve) allikatega, PR-ametnikelt, organisatsioonide kõneisikutelt, kuulsustelt ja poliitikutelt;
2. organisatsiooni töörutiin (ja surve) mida uustulnukad õppivad organisatsiooni tulles ehk "kuidas on meil kombeks asju teha";
3. igapäevane tööalane infovahetus kolleegidega, mis kõige rohkem mõjutab seda millisena ajakirjanik oma töö vormistab (Bennett, 2003, viidatud Deuze järgi, 2008, 160).

Meediaorganisatsioonidel on kindlaks kujunenud tavad efektiivseks toimetulekuks informatsiooni üleküllusega. Konventsionaalsed tavad tagavad selle, et 80% toimetusse voolanud infohulgast elimineeritakse koheselt. Sinna hulka on arvatud võitlused toimetuse koosolekul oma teemade lehte või eetrisse pääsemise nimel (Zoonen,1998, viidatud Deuze järgi, 2008, 161).

Toimetusetöö Soomes on näiteks äärmiselt planeeritud nii vormi kui sisu osas. Suur planeerimisvajadus on vastus majanduslikule ja kultuurilisele survele. Vormile orienteeritud ajakirjandus on kirjeldatav kui template -ajakirjandus, kus leheküljed ja nende elemendid on struktureeritud enne kui aktuaalne uudisisu sinna paigutatakse ja sündmus reaalselt aset leiab.

Igal leheküljel on kindel formaat, mis igapäevaselt vaid pisut erineb. Layout / kujundus on abstraktne ideoloogia, mis mõjutab ajakirjanike kutsetööd ja erialaseid otsuseid rohkem kui kunagi varem (Kunelius, Ruusunoksa , 2008).

Ajakirjanike igapäevatöö, mis tähendab infokogumist ja uudisteloomet, on tihti kirjeldatav kui rutiinne protsess (Fishmann, 1980; Frayn 1981, viidatud Berkowitzi järgi,1992) ning reeglina on see organisatsioonikäitumise osa.

Uudisloome rutiinistumine muudab töö tulemuse ettearvatavaks ja suurendab võimalust, et

uudistetegijad seisavad silmitsi oma organisatsiooni ootustega nende töö tulemuse osas. See muudab omakorda auditooriumi kergesti mõjutatavaks amorfseks massiks (Berkowitz, 1992).

Berkowitzi arvamus on see, et isegi tegeldes väga ebatavalise looga, leiavad ajakirjanikud rutiinse tee isegi erakordselt mitterutiinse teema käsitlemiseks. Ajakirjanike edu valem on võime sündmusi tüpifitseerida nagu ka leida ettearvatavaid allikaid.

Mitterutiinne uudisloome ei erine märkimisväärselt igapäevastest töörutiinidest ning nõuab nende rutiinide adapteerimist. Võtmeküsimuseks mitterutiinses uudistões on improvisatsioon ja läbirääkimised, sest erakordne sündmus võib kaasa tuua ka ebatraditsioonilise käsitluse, kuid see nõuab eraldi läbirääkimisi.

Ajalehed võimaldavad uudistele teatud kindla leheruumi, ning uudised peavad olema kindla organisatoorselt paika pandud ajalimiidi raames valmis tehtud ning sellesse pakendatud (Tuchman 1987, viidatud Berkowitzi järgi, 1992). Tähtaegade rütmis elavad lehetöötajad leiavad võimaluse sündmusi tüpifitseerida. Eelkõige seeläbi, et ajakirjanikel on tekkinud mentaalne kataloog uudislugude teemade võimalikest käsitlustest kuni selleni, et kes võiksid olla võtmeisikud intervjuudes ning mis võiks selle sündmuse kese olla (Stocking, Gross 1990, viidatud Berkowitzi järgi, 1992).

Viis suuremat autonoomia mõjutajat toimetusetöös on:

1. ajakirjaniku roll organisatsioonis,
2. autoriteedi jaotus toimetuses,
3. väljakujunenud töörutiinid;
4. sündmuste tüpifitseerimine ja standardiseerimine;
5. lehe(külje) formaadist lähtuv uudisloome.

1.2.4 Toimetaja rolli muutumine uudisloome kommertsialiseerijaks

Kui toimetuses hakkab uudisloomes ning ainsa tagasiside meetodina toimima klikijanu ja reiting, murendab see kindlasti ajakirjanike professionaalset autonoomiat, sest tekib sisemine ning vahel ka alateadlik sund töötada "menule".

Toimetajatöö on muutunud uudistemootorist järjest enam turuorienteeritatsiooni kontrollivaks mänedžeriks. See sein, mis eraldas seni toimetuse kõige autonoomsemat osakonda -uudiseid-meelelahutusest, kasumist, reitingutest ja võrgustumisest, on langemas. Korporatiivne

organisatsioonikultuur muudab meedia komplekssemaks, ja mure autonoomia pärast seda suuremaks. Autonoomia määr sõltub eelkõige toimetaja suhtumisest organisatsiooni (Shoemaker, Reese, 1991,133).

Soomes on toimetajast saanud lisaks igapäevatööle organisatsiooni arendaja ja projektijuht, mis kannab ärilise mõtlemise üheselt lehetöösse üle. Toimetaja vastutab ka organisatsioonisiseste muutuste eest ning peavad neid oma personalile vastuvõetavaks tegema.

Enamik soome toimetajaid on osalenud mitmes lehe ümberkujundamise projektis. Lõppematu muutuste protsess ja arendustöö on hoomamatu ja väsitav. Uudistehid tunnistavad, et enamik reforme toimetuses võetakse vastu suure kriitikaga, aga aegamööda personal harjub nendega ja juhid panevad oma autoriteedi maksma (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

Toimetaja kui ärijuhi mudel sunnib sellele kohale valima pigem mäenedžeri tüüpi inimese kui oma tööle pühendunud ajakirjaniku. Vajadus kohaneda ning kohaldada oma personali muutustega võib muuta ka professionaalsed hinnagud tööle paindlikumaks ning seega ka konformistlikumaks.

Sageli otsustavad materjali uudisväärtuse üle meelelahutuslikud kriteeriumid. Turumajanduslikud normid tungivad mõjutama ajakirjanike professionaalseid väärtusi (Schudson, 2003, 90).

Schudsoni meelest on tähelepanu vääriv ka "pehmete uudiste" ehk infotainmenti domineerimine uudisväärtustes. Seda võiks nimetada ka tabloidiseerumiseks ehk turumajanduslike väärtuste prevaleerimiseks ajakirjanike professionaalsuse üle (Schudson, 2003, 105).

Vajadus teha "müüvat" lehte ning kohaneda pidevate ümberkorraldustega toimetuses avaldab mõju ajakirjaniku tegevusvabadusele. Äriühingule omase "organisatsiooni" ja "organisatsioonikultuuri" väärtuste esilepääs toimetuses võib muuta ajakirjanikud tootmisprotsessis osalevateks liinitöolisteks, kel puudub oma töö suhtes huvi, uudishimu ja kirg seda paremini või teistmoodi teha.

1.2.5 Ajakirjanike professionaalne küünilisus

Ajakirjandustöö stiil on muutunud ohtlikult kriitiliseks või isegi küüniliseks, leiab Schudson (Schudson, 2003,105). Tema arvates on uudised muutunud küünilisemaks, infoteinmendile orienteerituks, samas ka laiaulatuslikumaks ja usaldusväärsemaks.

Schudsoni arvates on märkimisväärne poliitreportaažide ohtlikult kriitiline stiil, mis kasvatab seda tendentsi ka auditooriumis. Pikemas perspektiivis aitab see kaasa võimu võõrandumisele rahvast (Schudson, 2003, 105).

Eestis on see uudisajakirjanike professionaalne küünilisus defineeritav ka "ärapanemisena". Pigem tekitaks uudistetöös kahtlust kallutatuses liialt positiivse sisuga poliit uudis, mis laseks riigikogulasi või linnajuhte heas valguses paista.

Eesti toimetustes antakse sageli reporterile juhised või infokatke, mille põhjal kirjutada ühe või teise suunitlusega lugu ning hea reporteri kohuseks on see uudis ka sellisena vormistada. Subjektiivse küünilisuse lipulaevaks Eesti ajakirjanduses võiks autori arvates nimetada Eesti Ekspressi ning Äripäeva.

Ajakirjanduslikku küünilisust aitavad seletada kolm kasvavat ajakirjanduslikku trendi:

1. suurem professionaalne sekkumine;
2. narratiivi ja teematilise sidususe suurenemine uudislugudes;
3. inter-institutsionaalne uudiste konsensus (Schudson, 2003, 105).

Tänapäeva ajakirjanikud ei soovi enam toituda ametlikest eksklusiivstest avaldustest nagu varem. Nende oma professionaalne kultuur sunnib neid olema analüütilisem ja kriitilisem, seda mitmetel põhjustel:

1. kultuurilistel (nagu üldine ja järjest kasvav usaldamatus ametlike autoriteetide vastu);
2. poliitilistel (mõne metanarratiivi allakäik uudistes);
3. kommertslikel (hirm kaotada auditoorium) (Schudson, 2003, 105).

Seega võib ajakirjanduse kaubamärgiks kujunevat küünilisust autori arvates ühelt poolt põhjendada toimetuse tavade (leida alati üldinimlik vaatenurk ning vältida ametlike allikaid) või siis sellest, et järgitakse rutiinselt toimetuse seisukohti probleemi käsitlemisel ning lisatakse vähe omapoolset infot.

1.2.6 Kolleegid toimetusest ja väljastpoolt seda

Ajakirjaniku professionaalne autonoomia ei saa olla kujutatud ainult enesemääratlusena, kuid see on oluline osa sellest. "Ise" või "enese" saab olla määratletud kolme dimensiooniga:

1. isikutevahelised suhted (k.a. teised ajakirjanikud)
2. suhted organisatsioonis (k.a. toimetuse liikmetega)
3. suhted teiste meediaorganisatsioonidega (k.a. kolleegid teistest meediaväljaannetest (Scholl, Weischenberg, 1999)).

Alles hiljajärgu on hakatud pöörama tähelepanu lehtede finantseerijate ning uudisteloome seostele. Neil juhtumitel on ajakirjanikud, kes muidu teenivad leiba uuriva ajakirjanduse ja terase

vaatlustega, ähmastanud oma meeled selle meediaäri reaalsuse ees, leiab Altschull (Altschull, 1997). Reklaamitellija pole toimetuses oodatud külalised, paljud reporterid ning toimetajad läheksid meelsamini vangi kui laseksid oma uudistevaliku otsuseid mõjutada reklaamitellijate kommerstlikul maailmal.

Ajakirjanikud tahaksid selle eest isegi vallandatud saada. Kuid reaalsuses sellega silmitsi seistes selgub, et nad ei ole valmis oma töökohast loobuma. Pigem jäädakse nende saladuselooriga varjatud otsuseid tehes ametisse ning loodetakse, et nende hea tahegi oma õiguste eest seista pälvib folkooris pressis iseseisvuses oma rolli (Altschull, 1997).

Ilmselgelt on ajakirjanduse kahetine olemus- ühelt poolt äriühinguna, teisalt ühiskondlik-poliitilise institutsioonina tulvil paradokse. Seega saaks nagu tõeliselt objektiivseks pidada ainult meediaväljaandeid, mis ei müü reklaami ega taotle kasumit, kuigi alati võib leida mööndusi ka sellistel juhtudel.

Scholl ja Weischenberg viisid 1999. aastal läbi suurema uurimuse 1500 Saksamaa ajakirjaniku hulgas, mille tarvis nad defineerisid ajakirjanduse professionaalset autonoomiat ning küsitlesid hulga eri valdkondade ajakirjanikke ("rasked" uudised, infotainment, tasuta lehed, vabakutselised professionaalid).

Nad leidsid, et ajakirjaniku professionaalset autonoomiat saab iseloomustada nii ajakirjandusliku tegevuse kui ka meediaorganisatsiooni struktuuri kaudu. Autonoomiat mõjutavad nii poliitilised, majanduslikud, organisatsioonilised ja tehnoloogilised olud. Ka meediaorganisatsioon ise on autonoomiat piirav tegur.

Uurijad oletasid, et eneseregulatsiooniga ajakirjanik on suure isikliku autonoomiaga, tunnetades täielikku tööalast vastustust ses osas, mis on uudis. Selgus, et ajakirjanike tööle antavad välised reaktsioonid muus meedias ja kolleegidelt on ajakirjaniku jaoks võrdväärse mõjuga.

Kui oletati, et ajakirjanikud peavad oma muus meedias töötavaid kolleege "mitte samas süsteemis" olijateks, siis selgus, et nii see pole. Ajakirjanik saab ja hindab tagasisidet oma tööle mitte ainult oma organisatsiooni siseselt vaid ka uudisruumist üldisemalt, leidsid uurijad.

Uurimustulemustest selgus, et enese- ja välisregulatsioon vahel ei ole suurt kontrasti, pigem on need ühedimensioonilise skaala eri poolused, mis avaldavad mõju siiski ühtmoodi.

Suured välised mõjutajad (poliitilised parteid, ajakirjandustööstus, ametiühingud, majanduslikud organisatsioonid, muud sotsiaalsed institutsioonid) on võrreldavad toimetuse sisemise regulatsiooni mõjuga.

Eneseregulatsiooniga ajakirjanikud töötasid pigem avalik-õiguslikus televisioonis. Üldse polnud neid tasuta lehtedes. Rohkem kirjutasid nad kultuurist ning vähem lokaalsetest ja regionaalsetest teemadest. Vähe oli erinevusi soos, ametipositsioonis, hariduses. Eneseregulatsiooni taset ei määra

ka ajakirjandusharidus, küll on aga oluline viimasel ajal läbitud täiendõpe.

Suurema eneseregulatsiooniga ajakirjanikud olid vastavalt Scholli ja Weichenbergi uurimusele keskmiselt kolm aastat nooremad, kaks aastat vähem töötanud ja töötavad keskmiselt kolm tundi nädalas rohkem. Ajakirjanduslike elukutsete juures teevad nad rohkem administratiivset ja organisatoorset tööd kui keskmiselt.

Professionaalseid väärtuseid hindavad ajakirjanikud on rohkem poliitikale orienteeritud ja soovivad "kontrollida poliitikat, äri ja ühiskonda", "uurida valitsuse avaldusi", mõjutada poliitilist agendat. Samuti soovitakse rohkem esitada arvamused artikleid ja arendada publiku intellektuaalseid ja kultuurilisi huvisid.

Ka on eneseregulatsiooniga ajakirjanikud vähem orienteeritud teenuse-laadsele ajakirjandusele. Nad ei soovi "luua meelelahtust ja lõõgastust" ja "aidata inimesi nende igapäevaelus" Kindlasti on see ambitsioonikate ajakirjanike liik. Auditooriumi iseloomustamise osas nad ei ole samalaadse suhtumisega kui enamik ajakirjanikke, nende arvamus oma auditooriumist pole ei negativistlik ega küüniline.

Järeldusena leidsid Scholl ja Weichenberg, et autonoomia on mitmedimensiooniline konstruktsioon, mis ei aita küll ajakirjanikke suhestuda oma töökeskkonnaga kui nende suhted sellega on palju valivamad.

Splichal ja Sparks (1994) uurisid noorte ajakirjanike tulekut meediaettevõtetesse ning leidsid, et uustulnukate palgad erinevad omavahel märkimisväärselt. Samas on enamik ajakirjanikke vähem makstud kui nendega võrreldavates valge-kraede ametites alustavad noored. 2006. aastal tehtud Abeli uurimus tunnistas ligi pool Eesti ajakirjanikest, et madalad palgad on nende töös probleem (Abel, 2006).

Suures ettevõttes on noore ajakirjaniku palk peaaegu kahekordne võrreldes umbes 10 töötajaga ettevõtte uustulnuka palgaga. Splichal ja Sparks ei leia, et ajakirjandus kui aktuaalne sotsiaalne praktika peaks jagama teisi väärtusi, kui mistahes muu amet. Ajakirjanduses peaks professioni siseselt olema kõigil võrdne staatus ning sisemise regulatsioon (Splichal, Sparks, 1994).

Kuna ajakirjanikutöö on jagatud produktsiooniprotsessi eri osadeks ning toimub suhteliselt tiheda ajalise surve tingimustes, on ajakirjanike töösituatsioon sarnasem pigem tavalisele tootmisprotsessile kui mõne võrreldava valgekraede elukutsega.

Kui varem täitsid ajakirjanikud tööprotsessis kõiki osi ja hoomasid selle olemust, siis suurfirmades on nad kaotanud pinna jalge alt. Nii leiavad uustulnukad end sageli alakoormatuna, üle-harituna ning tühistes kõrvalrollides, mis mõjutavad tervikuna nende enesehinnangut, lojaalsust ja pühendumust. Subordinatsioon bürokraatlikes rutiinides ja individuaalse autonoomia kaotamine ei ole küll veel deprofessionaliseerumine, kuid see võib selleni viia (Splichal, Sparks, 1994).

Kuna tehnoloogiliste võimaluste tõttu pole ajakirjandusel sageli vajagi enam toimetusest lahkuda, mõjutab tema elu ja tegevust ainsa sotsiaalse võrgustikuna toimetuse ise.

Ajakirjanike professionaalsed väärtused ja eetika on paremini läbi uuritud kui meediaorganisatsiooni mõju ajakirjanikule, kuid eri uurijad on pidanud ajakirjandustöö kõige olulisemaks mõjutajaks just organisatsiooni ja kolleege (Esser, 1998b).

II ptk Muutused ajakirjanike tööpraktikas maailmas ning Eestis

Enamik diskussioone ajakirjanduslike normide, praktikate ning seisukohtade teemal kannatab selle all, et puudub võrdlusmoment teiste ehkki täiesti võrreldavate riikide ajakirjandusega, mis aitaks mistahes riigi ajakirjandust vaadata perspektiivis (Donsbach, 1995).

Seetõttu aitavad ajakirjandustöö iseloomu muutusi Eestis seletada võrdlused nii Euroopa kui Ameerika ajakirjandussüsteemide vahel. Postkommunistliku ajakirjandussüsteemi muutustele pakub võrdlusmomendi Kesk-Euroopa ajakirjanduse uurimus ning majandussurutise aegadele uurimus Soome ajakirjandusest.

Ajakirjandustöös tuleks eristada ühiskondlik-poliitilisi ning tehnoloogilisi muutusi. Digitaalajastu mõju Ida- ja Kesk-Euroopa meediale on üsna piiratud ehkki mitmed teadlased on leidnud ka, et Ida- ja Kesk-Euroopa ajakirjanduse suurimad muutused viimastel kümnenditel olid turumajanduse tulek ja tehnoloogiline revolutsioon (Šmid, 2005, viidatud Metykova, Cisarova järgi, 2009).

Eesti kui e-riigi osas on tehnoloogiline revolutsioon ning ka digirevolutsioon olnud kindlasti suuremad võrreldes teiste postkommunistlike riikidega, kuid autori arvates on need olnud pigem instrumentaalsed muutused, mis on mõjutanud küll töö tegemise vahendeid ja tavasid, oluliselt vähem aga ajakirjandustöö iseloomu ennast.

Tšehhi, ungari ja slovaki ajakirjanikke leidsid, et viimase kümnendi tehnoloogilised muutused on mõjutanud nende tööpraktikaid, kuid nad leidsid ka, et sel pole olnud suuremat mõju nende ajakirjanduslikule töökultuurile või professionaalsetele väärtustele (Metykova, Cisarova, 2009).

Suurimad tehnoloogilised muutused on olnud internet, mobiiltelefonid, digitaalfotograafia ja -layout trükimeedias, digitaaltehnika tele- ja raadiojaamades, mis sõltuvalt vanusest on paljude ajakirjanike jaoks on siiski neutraalne element töös.

Ajakirjandusliku professiooni uurimiseks võib jälgida dünaamikat professionaalse kultuuri ja tema konteksti vahel. Soome teadlased Kunelius ja Ruusunoksa kasutasid ajakirjanike professionaalse kultuuri kollektiivse potentsiaali kokku võtmiseks terminit ettekujutus professionaalsusest / *professional imagination* (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

See termin põhineb Tayloriga (Taylor, 2004, 23-5; viidatud Kunelius, Ruusunoksa järgi, 2008) arusaamal, et *imaginaries*/ kujutlused pole ainult teooriatel põhinev teadmiste vorm, aga ka palju tavapärasemad vormid nagu imidžid, lood ja legendid/*images, stories and legends*. *Imaginaries* on siinkohal kirjeldatav kui aktiivne ja igas kultuuris oluline üldine tava midagi teha ja selle laiemalt tunnustatud legitiimsus (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

Need tavad kuidas ühes kultuuriruumis ja kitsamalt ühes toimetuses ajakirjandustöö iseloom

kujuneb, on väga erinevad. Need "lood ja legendid" sõltuvad nii ajaloolisest kui kultuurilisest kontekstist.

Erinevusi saab välja tuua postkommunistlike riikide ning nn. vana demokraatiaga riikide ajakirjanike töö iseloomu osas. Postkommunistlikes riikides jaguneb ajakirjandustöö iseloom "revolutsiooniliseks", selle eelseks ning järgseks. Sellest lähtuvalt kujunevad ka eri ajakirjanike põlvkondade arusaamad sellest, kuidas asjad käisid või käivad. Ühiskondlike muutuste suurusest on sõltuv ka ajakirjanike sekkumise määr ühiskondlikesse protsessidesse.

Ajakirjaniku töö iseloomu mõjutajad:

- Isiklik kallutatus

(isiklike arvamuste mõju uudiste valikule, kirjutamisstiil, uudisteväärtuste hindamine sündmuste ja lugude puhul jne, lisaks veel ajakirjanduslik autonoomia ja toimetusealane vabadus)

- organisatsiooniline kallutatus

(juhtkonna poliitiliste seisukohtade domineerimine, uudiste kontrollimine ja muutmine produktsiooniprotsessis) (Hirsch 1977; viidatud Esseri järgi, 1998).

2.1 Tehnoloogiliste muutuste mõju ajakirjanike tööpraktikatele

Tehnoloogilised muutused on teinud töö kiiremaks ja paindlikumaks, ehkki see on rohkem kui kunagi varem töölauakeskne ning toimetajate produktiivsusele suuremaid nõudmisi esitav. Ka on suurenenud vajadus teha kiireid otsuseid. Kiirus on ka suurendanud võimalust eksida ja faktivigu teha. Samas on suurenenud juurdepääs oluliselt suuremale infokogusele. See kõik suurendab ka meediumide vahelist võistlust (Metykova, Cisarova, 2009).

Ajakirjandus on rohkem kui kunagi varem sõltuv oma auditooriumist ja uutest tehnoloogiatest, mis paneb arvama, et ajakirjanike pole enam ainus infovoogude "väravavalvur" vaid tal on info üle vaid pisut suurem kontroll kui aktiivseks sisu kaastootjaks muutunud auditooriumil.

Pidev kommunikatiivne suhe auditooriumiga paneb ajakirjanikke ümber hindama oma kutsealaseid oskusi, võimeid ja sunnib ümber hindama oma töökeskkonda ning tööpraktikaid. Otsene ja ka reklaamiklientidele jaoks kergesti hoomatav tagasiside ajakirjandustööle antakse igal hetkel. Need pole enam ammu üksnes üksikasjalikud auditooriumiuuringud vaid klikkide ning kommentaaride arv.

Tehnoloogia ei ole neutraalne agent, mille kaudu ajakirjanikud oma tööd teevad. Arvutid ja arvutivõrk mõjutavad ajakirjandustöö traditsioone radikaalselt kasvõi meediaorganisatsiooni

töökultuuri kaudu.

Institutsionaalsed ja infotehnoloogilised muutused võivad olla professionaalsele ning hästimakstud ajakirjanikule märk võimalikest koondamistest ning võimalusest hakkama saada väiksema meeskonna, eelarve, mahu ning vähema väljaõppega inimestega.

Teisalt on kommertsialiseerumine ja meedia ristkasutus on murendanud uudisruumi professionaalse identiteedi ning ajakirjanikud on kaotanud ühenduse ühiskonnaga nii globaalselt kui lokaalselt. Võrguajakirjandus adapteerib sotsiaalseid ja tehnoloogilisi realiteete.

Kirjutades täna uuriva artikli, ei saa ajakirjanik enam kunagi kindel olla, et see homme juppideks ja sensatsioonideks lahutatuna mitmetel võrgukülgedel üleval ei ripu, mis omakorda vähendab tema töö tõsiseltvõetavust ning kvaliteeti.

Deuze (2008, 141) leiab, et ajakirjandus ei lähene lõpule tehnoloogilistel või kultuurilistel põhjustel. Selle põhjuseks on muutunud tööpraktikad ja jõupingutused, mille eesmärk on haarata järjest nooremat ning uuemat auditooriumi nii, et samal ajal säiliks ajakirjanduse privilegieeritud roll ühiskonnas. Ajakirjanikele on olulise tähendusega mõista oma muutuvat professionaalset kultuuri, muutusi töötingimustes ja mõista tehnoloogiliste muutuse mõju ajakirjandustöö iseloomule.

2.1.1 On-line ja traditsioonilise ajakirjanduse vahelise piiri küsimus

Piirid ajakirjanduse ja ülejäänud avaliku kommunikatsiooni vahel lagunevad, internet muudab kõik teised uudismeedia liigid eriti noorte täiskasvanute ja teismeliste jaoks iganenuks (Deuze, 2008, 141). Autori arvates ei suuda auditoorium enam ammu tõmmata piiri "tõsise ja usaldusväärse" ajakirjanduse ning infotainmenti stiilis meedia vahele.

Kui online-ajakirjandus 1990ndate keskpaigas tekkis, siis ajakirjanike kohene reaktsioon sellele oli toonitada oma oskusi ning väärtushinnanguid ning tõmmata enda ja online-ajakirjanike vahele piir, nimetades on-line i vaid sisu tootvaks üksuseks (Singer, 1997; Singer, 2003). Kuid minu arvates võtab ta järjest enam üle ka sisu tootvat funktsiooni.

Ajakirjanduse kõige silmatorkavam ja tarbitavam osa on tänapäeva Eestis ikkagi online-meedia. Senini on online-osakonna tööolnud mitte materjali loomises ehk seega mitte otseses ajakirjandustöös, vaid sageli selle *copy-paste* ümbervormistamises teistest meedialiikidest. "Kõik müügiks" strateegia töötab online-meedias oluliselt tugevamalt ja rohkem kui traditsioonilises meedias.

Võrgu mõju nn traditsioonilisele ehk offline-ajakirjandusele on suur, sest paljud intervjuud ja

vestlusringid toimuvad järjest enam võrgus. Ka telefoniintervjuud on taandunud meili teel antavate vastuste ees. Pigem on silmast-silma intervjuud on muutunud erakordseks. See omakorda on minu arvates suur löök ajakirjanike professionaalsele autonoomiale, muutes ajakirjaniku ning tema sõna kergesti allika poolt manipuleeritavaks. Järjest enam on ajakirjanikke, kes ei käi kohtumistel allikatega ega välju üldse toimetusest.

Online -meedia tekkimise järel deklareerisid ajakirjanike ametiühingud, et klassikaline ajakirjandus ning ajakirjanikud ei kao kuhugi, vaid et nende töö on muutunud olulisemaks kui kunagi varem. Singeri (2003) sõnul on defineerimine, et kes on uues meedias ajakirjanik ja kes mitte tõeline väljakutse. Kui ajalehest helistab veebireporter või uudisteosakonna reporter allikale pole poliitiku jaoks selles mingit sisulist vahet.

On-line ajakirjanike hulgas läbi viidud uurimused kinnitavad, et paljusid reporteritöö põhimõtteid ei pea nad enam oluliseks. Samas satub online-meediasse ka järjest enam ajakirjanduskoolituse saanud inimesi, mis paneb ajakirjandusõpet üle vaatama oma õppeprogramme.

Raske on määratleda millele peaks ajakirjanike ettevalmistus tänapäeval keskenduma. Mis oleks näiteks online- ajakirjanikule vajalik oskuste ja teadmiste kogum, millega professionaal peaks toime tulema? (Singer, 2003) Samas on selliste teadmiste pagasi vormistamine keeruline, sest meediakeskkond muutub kiiresti ja ettearvamatult, pigem eeldatakse online-ajakirjanikult oskust kiiresti netis surfata ning pööratakse vähem tähelepanu tema ühiskondlik-poliitilistele teadmistele ja oskustele.

2.1.2 Veeb kui ajakirjaniku autonoomia allikas ja piiraja

Veeb annab ajakirjanikele suurema autonoomia kui traditsiooniline meedia. Sõltumatu ajakirjanik võib oma töid levitada meediaväljaannetest sõltumatult. Iroonilisel moel on saatus pahupidi pööranud selle tava, et meediaorganisatsioon defineeris varem ajakirjaniku: see, kes selle kvalifikatsiooni saavutas, jäi sageli ilma individuaalsest kontrollist oma töö tulemi üle. Online ajakirjandus on küll kontsentreeritud meediavõimust vaba, kuid kas ta on ka domineeriv elitaarsete allikate jaoks, on teine küsimus (Singer, 2004).

Varasemast raskem on ka määrata ajakirjaniku spetsialiseerumist meediumi tüübi järgi. Nüüd meedia järjest enam konsolideerub- ühinevad võrguväljaanded, telekanalid, raadiojaamad jms. Meedia kontsentreerumine toob ajakirjanikele eriti just suurkompaniides kaasa majandusliku surutise, mis avaldub palga - ning mahukärbetes, suuremas toimetajapoolses kontrollis

loomeprotsessile ning seniste ametipositsioonide ümberhindamise ning homogeniseerimise (Deuze, 2008, 146).

Deuze sõnul viib netiimpeeriumide teke eelkõige tsentraliseeritult kontrollitud sõnumi ja stiiliga uudisloomeni. Omanikkonna kontsentreerumine paneb tegevjuhtid ulmelisi muutusi läbi viima, ajakirjanikud tunnetavad seda ebaausa kritiikana oma tööle. Deuze leiab, et selle otsene mõju on nostalgia tekkimine toimetajate ja reporterite hulgas "vanade heade aegade" järele, mis omakorda toob kaasa teatava vastupanuliikumise.

2.1.3 Tehnoloogilised oskused ajakirjanikutöö individualiseerijana

Ajakirjanikud on sunnitud arendama oma oskusi, on tekkinud multiskilling-ajakirjanikud, kellel on mitmekülgne žanriline ja tehnoloogiline võimekus. See on sageli mõjutatud eelkõige majanduslikust survest, eelarvekärbetest ning ajakirjanike järjest suurenevast personaalsest tööpanusest (Bromley, 1997).

Minu arvates pole Eesti ajakirjanike uue meedia alased oskused põlvkonniti väga erinevad. Väga harva teeb loo autor ka ise fotod või roolib ise objektile sõites autot. Harva suudab teleajakirjanik ise toota ka pilti ja heli. Ka pildi ja heli monteerimine käib tavaliselt tehniku kaasaabil. Rahvusringhäälingu kohalikud korrespondendid on ainsana need, kes toodavad materjali nii televisioonile kui raadiole ning seetõttu oli ERRil võimalik lõpetada oluliselt kulukam ainult raadioajakirjanike ja üksnes telele spetsialiseerunud ajakirjanike töö maakondades ja välismaal.

Ajakirjanikud veedavad tänu tehnoloogiale järjest rohkem aega oma töölaua taga. See omakorda suurendab toimetusesisese sotsialiseerumise tähtsust, sest ajakirjanikud suhtlevad rohkem üksteisega kui inimestega "väljastpoolt", mis kindlasti vähendab ajakirjaniku ühiskondlikku närvi erksust.

Toimetusest väljumata töötada on võimalik tänu kohalike korrespondentide või "võrgukorrespondentide" ja vabakutseliste tööle. Wifi ja kaasaskantavad telekommunikatsiooni vahendid võimaldavad kaastöolistel peaaegu igalt poolt eetrisse minna. See on loonud terminid nagu "ühe-mehe-bändi" tüüpi ajakirjanikud või "seljakoti ajakirjanikud (Stevens, 2002; viidatud Deuze järgi, 2008, 161).

Ajakirjandustöö muutub tänu tehnoloogiale järjest individuaalsemaks, kuid see viib selleni, et ametiühingute turvatavate kollektiivlepingute asemel eelistatakse järjest enam kas isiklike lepingute või kindla meeskonna projektitöö sõlmimist.

Ajakirjanikule annab see küll suurema vabaduse isiklike tingimusi seadmiselt töölepingu sõlmimisel, kuid viib kokkuvõttes selleni, et ajakirjanike palgad langevad, neil on vähem kindlust oma töökoha suhtes ning rohkem osalise tööajaga lepinguid. See on toonud kaasa määndžmendi jaoks mugava- paindliku, multi-oskustega ning liikuva eluviisiga tööjõu tekke.(Deuze, 2008, 147)

Kindlasti lähevad tehnoloogiliste muutustega paremini kaasa meediaettevõtete nooremad liikmed, kes näevad selles konkurentsieelist. Kuid raske on ennustada, kas meedia uudisvoo konsolideerumine hakkab Eestis pakkuma võimalusi vabakutselistele jm. ajutisteks projektipõhisteks töötsteks.

2.1.4 Tehnoloogia kui tööalase ebakindluse ja professionaalsete väärtuste kadumise allikas

Innovatiivseid tehnoloogiad käsitlevad toimetused on rohkem meeskonnatööle orienteeritud, tehnoloogiast sõltuvad ning projektipõhise tööga harjunud (Quinn, 2005, viidatud Deuze järgi, 2008).

Deuze kirjeldab 1990ndate aastate keskpaigas Ameerika Ühendriikide TBO meediaorganisatsioonide püüdlusi organisatsioonisisese sünergia poole, mis viisid telekanali, uudislehe ning online- osakonna ühendamiseni. See tõi kaasa palju raskusi, viha, kaebusi ja eksimusi.

Paljude ajakirjanike jaoks oli sealt lihtsam omal soovil lahkuda, kui muuta oma ajakirjandustöö tegemise tavaid. Ehkki ajakirjanikud polnud ühtviisi entusiastlikud, nägid nad võimaluses lisaks lehetööle ka televisiooni teha, karjäärieelist.

Kui institutsionaalsel tasemel kogevad ajakirjanikud palju muutusi- võib siiski vaielda kas meedia konsentreerumine ja omanikkond muudab reporteritöö põhiollemust (uudiste kogumist ja valimist, allikate intervjuerimist ja faktide kontrollimist).

Kindel on aga see, et kui toimetajad ja reporterid teevad oma tööd individuaalsete või ametijuhendite järgi, siis majandusliku surutise tingimuses on ajakirjandustöö muutunud ebakindlamaks, stressirikkamaks ja turumajanduslikumaks kui varem (Deuze, 2008, 149).

Ameerika päevalehtedes sadade juhtide ja ajakirjanike hulgas läbi viidud uurimuses jõuti järeldusele, et korporatiivsed muutused toovad kaasa ainult konflikte ning õõnestavad organisatsiooni moraali (Gade, 2004).

Auditoorium on liikunud vanast meediast nagu lehed või televisioon järjest enam uude meediasse-

online i .Ajakirjanikud peavad ümber sõnastama oma rolli ja määratlema mis on nende töö põhiväärtused, mida nad peaks säilitama.

WAN World Association of Newspapers (2006) koostas uued toimetusalased kontseptsioonid , mida nad nimetasid ka strateegiliseks raportiks. Sellega määratleti kuus trendi, mis mõjutavad uudisruumi üle maailma:

1. osalusajakirjanduse plahvatuslik tõus; sisu, mida toodab kommentaare kirjutav kogukond;
2. meediaorganisatsioonid uurivad järjest enam oma auditooriumi, et saada teada meediakasutuse uusi tavasid;
3. online i või mobiilide kaudu edastatud isiklike uudiste vohamine;
4. auditooriumiga suhtlemisele fokuseeritud toimetuste loomine ;
5. uutele kanalitele ning uuele auditooriumile suunatud uute "luguderääkimise" tavade väljaarendamine;
6. auditooriumile suunatud uudiste ja multimeedia uudiste kommentaariumide kasv (Deuze, 2008, 157).

Ajakirjanikutöö edu või luhtumine on seotud tehnoloogia rolliga nende töös. See töötab kohati ajakirjanike ajalooliselt välja kujunenud professionaalse identiteedi vastu, toob kaasa muutusi ajakirjandustööstuse institutsionaalses struktuuris, põhjustab auditooriumi (ning seega ka reklaamiandjate) killustumise või isegi kadumise.

Tehnoloogiliste muutuste mõju ajakirjandusele võib kokku võtta järgnevalt :

1. kui arvata, et tehnoloogia on midagi, mis "vana" ajakirjandust lammutab, mitte ei kujunda ümber, siis pole press enam piisavalt hästi varustatud, et identifitseerida neid võimalusi professiooni muutumise kontekstis;
2. ajakirjanduse algupärane missioon ja sõltumatus, mis muudab selle professiooni kaitsmise ja arendamise väärtuslikuks, on eelkõige seotud ühiskondlike ja poliitiliste protsessidega. Kaasaegne ettekujutus ajakirjandusest on sellest üsna kaugenenud ning tuleks rääkida selle taasühendamisest poliitiliste protsessidega (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

2.2 Erinevad toimetamiskultuurid

Saksa ja briti väljaannete toimetuste kontorite plaanide erinevad omavahel märkimisväärselt. Saksa lehes pole kesket uudistetoimetust, enamik toimetajaid istub omaette kabinetides. Uudisosakondades töötab umbes 10 toimetajat, kuid ruum on jagatud eraldi aladeks. Kõik töölaud

on autonoomsed ja toimetajad kohtuvad ainult koosolekutel (Esser,1998).

Briti toimetuses on keskne avatud plaaniga toimetusruum ning kellelgi peale *leader writeri* pole eraldi tööruumi. Briti toimetajal on lihtne jälgida uudistöö iga sammu. Saksa toimetaja seevastu näeb iga päev ainult väheseid uudiskülgi ning neistki üksnes tähtsamaid (Esser,1998).

Eestis on vähestes toimetustes kasutusel kabinettide süsteem. Pigem liiguvad toimetused ikkagi järjest avatuma planeeringuga kontori suunas. Sõltuvalt parasjagu valitsevast juhtimisstrateegiast on avatud kontoris lihtne toimetusi ning töötajaid ümber planeerida. Nii Õhtulehe, Postimehe kui Eesti Päevalehe toimetustes on vähe suletud ruume ning eraldatud kabinette.

Eesti Päevalehe toimetuses puuduvad ka peatoimetajal ja vastutaval väljaandjal omaette kabinetid. Reeglina paigutatakse iga toimetuse või osaüksuse küljendajad ning teabegraafikud oma toimetuse juurde. Seda erinevalt 1990ndate alguse ajast, kus tehnilise poole töötajaid ehk sekretariaat (küljendajad, kleepijad jne) paiknesid eraldi.

1998. aastal oli võimalik välja tuua kaks toimetuse ülesehituse moodust:

1. nukleaarne ehk pesa struktuur toimetuses, kus range paljuastmelise püramiidi ümber paikneb suurem või väiksem hulk suhteliselt autonoomseid allüksusi;
2. lame püramiid, kus püramidaalne ülesehitus ja vastutuse ja õiguste jaotus säilivad ning kujuneb välja vaheastmeteta ning hajutatud struktuur (Uus, 1998).

Praeguseks, kus alltoimetuste arv on oluliselt kahanenud ning on järjest rohkem osakondi, mis koosnevad ühest inimesest, saab ikkagi rääkida lamedast püramiidist, kuid juhtimine on siiski küllalt autoritaarne. Tegevtoimetaja kui pigem tehnilise poole juhi ameti võtab järjest enam üle peatoimetaja asetäitja amet, kelle vastutusalala on kindlaks määratud (A-osa, B-osa, lisad jne).

Tegevtoimetaja, kes varem oli pigem peatoimetaja asetäitja, kuid selle funktsiooni kadudes ning peatoimetajate asetäitjate ametite tekkides, sai tegevtoimetaja pigem kujunduskunstniku või tehnilise toimetaja rolli, kelle hallata oli lehe layouti- puhtuse järgmine, teabegraafikud, küljetoimetajad ning fotograafid.

Järjest kitsamaks ja ajakirjandusžanrist lähtuvaks muutub ka toimetuse struktuur. Eraldi toimetustena on kadunud sellised toimetused nagu keeleteoimetus, kirjadetoimetus, korrektuur, sotsiaal-, elu-, haridus- kui poliitikatoimetus.

Pigem on domineeriv žanripõhine uudistetoimetus oma kohalike ning väliskorrespondentidega ja ühele teemale keskendunud üksikute reporteritega (krimi, sotsiaal, keskkond, poliitika jne) arvamustoimetus oma autoriteringiga ning suhteliselt väikesekoosseisulised majandus, välistoimetus, kultuur ja sport ning nädalavahetus ja reklaamilisad.

Teine detsentraliseerimise näitaja on ka impressum. Brittidel on selles vaid toimetaja nimi ning väljaande aadress. Saksa lehes on seal nii üksikasjalik peakontori töötajate nimekiri ning ka

kohaliku lisa töötajate nimekiri. Ka kõik artiklid on signeeritud nende nime või initsiaalidega (Esser, 1998).

Eestis on tavaks lisaks autori nimele artikli juures kombeks avaldada ka tema personaalne e-maili aadress. Lehe impressumid trükiväljaandes on küll napid, kuid küljetoimetajate ning osakonnajuhatajate nimed, telefonid ning e-mailid on iga konkreetse lehekülje ülaseravas ära trükitud.

Kui küsida briti reporteritelt, et millised on nende suhted toimetajatega, siis nad vastavad, et suhted ei saa olla halvad, sest neid suhteid ei ole. Sama kinnitavad ka toimetajad, et kaks gruppi vaevu puutuvad omavahel kokku ehkki töötavad üksteisest paari sammu kaugusel (Esser, 1998).

Eestis pole toimetajate ning reporterite vaheline vastuseis nii suur, valdavalt muudetakse artikleid koostöös küljetoimetajaga, kes valdavalt üritab muutusi siiski kooskõlastada. Suuremate sisuliste ning stiililiste muutuste ning täiendustega tegeleb vajadusel osakonnajuhataja, kuid ka Eestis on lehti, kus angloameerika süsteemile omaselt käib iga artikkel läbi 4-5 inimese laualt.

Saksamaal loodi reporterite osakonnad vaadeldavates lehtedes alles 1990ndate keskpaigas eksperimentaalkorras. See kinnitab, et reporteritöö on Saksamaal suht tundmatu. Reporterite osakonnas on: uudisteosakonna toimetaja, kohalike uudiste toimetaja (roteerub kahe kuu järel), trainee /praktikant (roteerub kolme kuu järel) (Esser, 1998).

2.2.1 Fakti ja kommentaari eraldamine

Briti toimetuses on eraldatud uudis ja kommentaar. Arvamustoimetuse on uudistoimetusest eemal, ka on olemuslugude toimetuse uudistoimetusest eraldatud. Saksa lehtedes seevastu ei tunta arvamustoimetaja ametit, iga toimetaja võib kirjutada juhtkirju ja kommentaare, seda kaasa arvatud ka kohalike osakondade kogenud vabakutselised (Esser, 1998).

Brittide juures on kommentaari ja uudise lahutamine kontrastsem. Arvamustoimetaja pärusmaa on arvamused, neid reporterid ei kirjuta. Reporter peab jääma faktide piiresse, järeldused pole talle lubatud. Reporterite eesmärk on informeerida. Arvamustoimetaja vormistab arvamuse, peale tema ja toimetaja ei saa keegi kunagi kirjutada kommentaari (sealsamas).

Briti reporter ei kirjuta kunagi oma loo pealkirja ise ega vastuta ka selle lehekülge kujunduse eest. Tema ülesanne on intervjuuerida inimesi ja kirjutada kokku lugu (sealsamas).

Eestis satuvad uudistereporterid juhtkirju ja kolumne kirjutama harva. Seda eelkõige seetõttu, et nad on oma igapäevaste tööülesannetega liialt hõivatud ning kommentaari kirjutamine tähendaks

lisatööd, aga mitte lisatasu. Enamikes väljaannetes toimetusesisene honoreerimissüsteem puudub. Valdavalt kirjutavad juhtkirja ja kolumni tähtsamate uudiste materjalide põhjal ning neid vajadusel ise täiendades arvamustoimetajad.

Selge rollijaotus näiteks reporteri tööprofiili olemasolu, näitab eelkõige seda, et briti ajakirjanduses on rohkem uurivale ajakirjandusele ning saksa ajakirjandus arvamusakirjandusele orienteeritud (Donsbach, 1985; viidatud Esseri järgi, 1998).

Meedia juhtimise seisukohalt on lineaarse hierarhiaga toimetust lihtsam juhtida ning kergem on ka lehe imidžit homogeensemata kujundada. Kuid saksa toimetuse struktuur hoiab paremini ajakirjanike isiklikke väärtusskaalasid, arvamusi ning uskumusi (Donsbach, Patterson 1992; viidatud Esseri järgi, 1998).

2.2.2 Hierarhiliste ja lineaarsete toimetusstruktuuride puudused

Briti süsteemi puudused (Esser, 1998):

1. tööjõuresursi raiskamine lugude 6-7kordsel ümbertöötamisel;
2. vähene aeg originaalmaterjali loomisele (62% ajast kulub ümbertöötamisele, 38% originaali loomisele)
3. küljetoimetajad, kes ise ei kirjuta ning on elukauged.
4. tabloidides suurem kontroll autori teksti üle ning selle sõnumi muutmine.

Kuid lugude suurem ümberkirjutamine ja toimetusesisene kontroll on briti pressis omasem pigem massilehtedele nagu The Sun või Daily Mirror (Hollingsworth 1986, viidatud Esseri järgi, 1998), kus lood lõppviimistluses muutuvad täielikult. Hollingsworth leiab, et just seetõttu leiavad paljud ajakirjanikud, keda on süüdistatud poliitilises kallutatuses, et selles on vastutavad eelkõige küljetoimetajad. Nad näevad end pigem osana suuremas masinavärgis.

Saksa süsteemi puudused:

1. autori suur subjektiivsuse määr nii uudise kui kommentaari osas;
2. vähene faktiline, keeleline ja vormiline kontroll, mis avaldab mõju kvaliteedile,
3. lehtede raskem organisatsiooniline juhtimine tänu holistilistele süsteemile
4. kommentaari ning fakti vähene vormiline eraldatus.

"Avatud" organisatsioonid (enamik lehetoimetusi) kasutavad toimetusesisest kontrolli kui kvaliteedi filtrit, seevastu "suletud" organisatsioonid (tabloidid) eelkõige kallutatuse instrumendina. See tähendab, et tabloidajakirjanduses on ajakirjaniku kontroll oma teksti üle väike või olematu ning kuidas see muutub, ei saa ta kontrollida.

Saksamaal on vaid kaks lehte, kus on suurem toimetusesisene kontrollisüsteem -massiliselt leviv tabloid Bild ja intellektuaalne uudisteajakiri Der Spiegel, kuid need on siiani erandid, mille toimetajad saavad keskmisest suuremat palka selle kompenseerimiseks.

2.3 Majandussurutise mõjul toimunud muutused ajakirjandustöö iseloomus Soomes ning Eestis

Soome teadlased Kunelius ja Ruusunoksa jagasid oma suuremas selle sajandi esimese aastakümne majandussurutiste järgseid muutusi Soome meedias käsitlevas uurimuses need muutused kaheks:

1. lehevälised (majanduslikud, tehnoloogilised, kultuurilised ja poliitilised);
2. toimetusesised (ajalehtede pidev re-disainimine või teemade depolitiseerumine) (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

Eestis võib majandusliku mõtlemise survele tekkinud muutusi lehetöös näha eelkõige nn. erilehtede rohkuses, mille toimetamiseks on loodud reklaamilisade toimetused, mis toodavad näiliselt sisu, kuid sisuliselt reklaami jaoks vormi. Nii ilmuvad lehtede vahel nii erakondade "erilehed", raamatukirjastajate erilehed, ravimitootjate erilehed. 2009. aastal ilmus Eesti Päevalehe vahel reklaamilisa Kalmu Teele, mis käsitles matuseteenustega seotud infot ja reklaami. Selliste trükiste ilmumine on piiri reklaami ja info vahel järjest hägusemaks muutnud.

Võrreldes 1980ndate aastatega, kus lehetööstus Soomes oli hinnatud ja väärtustatud kohalike äri meeste seas, on viimastel aastakümnetel lehtede kirjastamine Soomes muutunud senisest rohkem tarbija juhitud meediatööstuseks, mis mõnevõrra paradoksaalselt areneb nii vähenevate tiraažide kui ka kasvavate kasumilootuste suunas. See sunnib ka ajakirjanikke oma töö iseloomu ümber hindama.

Neist muutustest lähtuvaid muutusi lehetöös saab jagada viieks:

1. majanduslik mõtlemine ja äri loogika lehetöö otsese mõjutajana;
2. toimetajarolli muutumine uudistemootorist organisatsiooni määndžeriks;
3. uudiste teadlik depolitiseerimine;
4. tsentraliseeritud juhtimisega toimetused;
5. formaadipõhine mõtlemine lehetöös (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

"Majanduslik mõtlemine" on soome lehemeeeste jaoks uus termin, mis sunnib igapäevasel lehe edul silma peal hoidma. Endistel aegadel ei huvitanud lehe majandusasjad toimetust ning turundus oli lehe kontekstis *outsider*, nüüd on kõik teisiti.

Katmaks võimalikult laia osa sihtauditooriumist on Eesti lehed proovinud toota linnakultuuri ning elustiili- ja noortelisasid, sest tarbimishimuline noor on reklaamitellijate hulgas ahvatlev sihtgrupp. Nii ilmus konservatiivsest Postimehes tabloidse kujundusega noortelisa Hippi ning Eesti Päevaleht üllitas lühikese perioodi kriitpaberil elustiililisa City, millest hiljem jäi alles meelelahutustoimetus ehk Melu, mis eksisteerib senini.

Koostöö ajakirjanike ja äripoolte vahel ning ärioloogika jõudmine lehetöösse ning toimetusepoolne koostöövalmidus leiavad Soomes aset nii lehesisestes suhetes kui ka suhetes omanikega. See sunnib Kuneliuse ja Ruusunoksa sõnul ajakirjandusele peale uued tööpraktikad, mis majanduslike piirangute tingimustes aitavad ellu jääda. See tähendab, et professionaalsed väärtused on muutunud äriedu tingimustes üsna kergesti ümberdefineeritavateks.

Enamik soome toimetajaid ei ole nõus väitega, et ajakirjandus on nagu iga teine äri. See ongi vaidluste küsimus- äri on ajakirjanduse üks loomupärane osa, kuid sellega kohanemiseks on vaja eraldi oskusi (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

2.3.1 Uudiste teadlik depolitiseerumine ning igapäevaelu vaatevinkli leidmine

Uudist juhivad suhtuvad uude tehnoloogiasse kui millessegi ajakirjandusvälisesse, mis on professionaalselt kontrollimatu. Aeg, kus "iga lugu peab olema sensatsioon", eeldab Kuneliuse ja Ruusunoksa sõnul professionaalsete hinnangute ümberdefineerimist veebimeedia seisukohast.

Selle kõige tuntavam ilming Soomes on ajakirjanduse teadlik poliitiliste teemade vältimine ehk depolitiseerumine. Toimetajad on veendunud, et auditoorium ei tunne end enam ühtse kollektiivse identiteediga massina, keda ta seni heaoluriigi valitsustruu auditooriumina endast kujutas.

Uudistetoimetajad tunnevad vajadust hoida uudised lahus bürokraatlikust võimust, olles uhked kui suudavad kajastada uudised igapäevaelu vaatevinklist leides teemadele "üldinimliku" vaatevinkli. Vanema põlvkonna ajakirjanike arvates peaks hoidma igapäevaelu kajastamist sordiini all, sest poliitika oma komplitseerituses vajaks rohkem kajastamist.

Kui poliitilisi teemasid pigem välditakse, siis sageli on ka sotsiaalselt oluliste igapäevaelu teemade käsitlemine rutiinne. See vähendab veelgi ajakirjanikke "tahan-päästa-maailma"- suhtumist oma töösse. Depolitiseerumine toob kaasa Kuneliuse ja Ruusunoksa sõnul ajakirjanike väiksemad ambitsioonid sotsiaalsetel teemadel, mis omakorda muudab ajakirjanduse elukaugeks.

Eestis toimunud taasiseseisvumisjärgne sotsiaalne lõhestumine võitjate ja kaotajate pooleks, mõjutab senini ka lehtede teemavalikut ning lugude fookust. Kuna enamik lehetöötajaid peab end

võtjate poole esindajateks, kes esindavad parempoolseid või liberaalseid vaateid. Nende jaoks enam sotsiaalselt tundlikust temaatikast on "kaotajate" poole asi, kes on selles ise vastutavad või "sotsiaalporno".

2.3.2 Toimetajarolli ja meeskonnatöö muutumine ärioloogikast lähtuvaks

Soome toimetuse keskastme juht peab kohanema pidevate organisatoorsete muutustega lehetöös ning neid pidevalt oma toimetuse siseselt propageerima. Toimetajatest osakonnajuhataja tasemel on saanud organisatsiooni arendajad ja projektijuhid, mis seavad esile nende inimeste mänedžeri ja mitte ajakirjanikuvõimed.

Enamik soome lehemehi on osalenud enam kui ühes lehe re-disainimise projektis. Lõppematu muutuste protsess ja arendustöö on hoomamatu ja väsitav. Reformid võetakse toimetuses vastu suure kriitikaga, aga aegamööda personal harjub nendega ja juhid panevad oma autoriteedi maksma (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

Ka Eesti lehed on majanduslikule surutisele reageerinud pidevate organisatsiooniliste muutustega: läbi viinud layouti arengu projekte, struktuurilisi muutusi ja ajakirjanike positsioonide reorganiseerimist. Iga uus layout on minu arvates viinud järjest enam kujunduse prevaleerimisele sisu üle. Reeglina lühenevad tekstid märkimisväärselt ning juurde tuleb kohustuslikku pigem kujundusliku väärtusega sisuelemente. Eriti vanema põlve kirjutavatele ajakirjanikele on tekstimahu vähenemine ka olemuslugude puhul olnud autori arvates raske löök.

Formaat on see rutiin, milles materialiseeruvad ajakirjanike professionaalsed väärtused ja oskused. Üks uudistajuhtidest (Kunelius, Ruusunoksa, 2008) on isegi veendunud, et ajakirjaniku kvaliteeti näitab eelkõige võime näha oma loo vormistamise võimalusi.

Kuigi toimetaja ei pidanud seda praktiliseks ajakirjandusmeisterlikkuseks, pidas ta seda oluliseks osaks ajakirjanduslikust käsitööoskusest. Ühe ajakirjaniku talent on näha maailma ajakirjanduslike terminite tingimustes, teisel on funktsionaalne oskus jagada oma töö nõudmisi efektiivse *template*-ajakirjanduse loogika järgi.

Formaadist sõltuv planeerimine on ajakirjandusliku sisu loomisel selge tendents. 2007. aasta uurimuses (Jyrikäinen, 2007, viidatud Kuneliuse ja Ruusunoksa järgi, 2008) selgus, et peaaegu 70 % soome ajakirjanikest leiab, et formaadist lähtuv planeerimine on kas suurenenud või jäänud samaks.

Vahur Kalmre sõnul 1998. aastal oli ideaalne, et reporter ei kaldu etteantud vormist kõrvale enam

kui 0,5 %, mis tähendab, et tema tööd ei tule ümber kirjutada ega kärpida. Vastasel korral võib toimetaja, kes pole materjaliga kursis toimetada sinna sisse ebatäpsusi ja vigu (Harro, 1998).

Kaasaegsele organisatsioonikultuurile on omane tiimitöö, seda ka ajalehtedes. Majanduslik-kultuuriliselt on tiimitöö dominantne: erijuhtudel haarab see vajaduse koopereeruda suure osaga organisatsioonist. Minu arvates vastandub see ajakirjandustöö individualistlikule iseloomule.

Tiimitöö on toimetuses mõnevõrra ambivalentne trend. Ajalehes toimivad teised jõujooned kui organisatsioonikultuuris, ning ebapopulaarne toimetuse juht võib tihti kaotada autoriteedi staarajakirjanike silmis. (Näit Äripäeva organisatsioonikultuuri Postimehe toimetuses juurutada proovinud Raimo Ülavere ja Heidit Kaio, kes toimetuse vastuseisu tõttu kaotasid töö).

Kuigi dominantne ajakirjanduskultuur soosib meeskonnatööd, on küllaga neid ajakirjanikke, kes vajavad oma töös individuaalset autonoomiat (Nerone, Barnhurst, 2003, viidatud Kuneliuse ja Ruusunoksa järgi, 2008).

Raske on meeskonnatööd traditsiooni läbi suruda ka toimetustes, mis olid enne autonoomsemalt organiseeritud. Mõned reporterid keelduvad koostööst, soostuvad marginaliseeruma ning on juhtkonna poolt lubatud olla eristaatuses (Seppi 2007, viidatud Kuneliuse ja Ruusunoksa järgi, 2008).

2.3.3 Ajakirjanike kaasamine toimetuse arengu strateegilistesse otsustesse

Samas tunnevad ajakirjanikud Soomes, et strateegiliste meeskonnatöö otsuste tegemisel on nad kõrvalejäänud, ka ei kaasata neid suurematesse lehe tulevikku puudutavatesse diskussioonidesse. Siiski on trend näha ajakirjanikke pigem ühiskondlike isiksustega kui anonüümsete reporteritena.

2000. aastal arvas ligi pool (49%) Postimehe ajakirjanikest, et nad on juhtkonna otsustest informeeritud juhuslikult või ebapiisavalt. Vaid 20% Tallinna Postimehe ja 11% Tartu Postimehe töötajatest pidas end otsustest piisavalt informeerituteks (Korv, 2000).

Meeskonnatöö ideaalidest lähtudes tuleb rääkida tsentraliseeritud planeerimisest ja organisatsiooni tasemel tehtud otsustest. Toimetajate töö suurem tsentraliseerimine ja toimetajaotsuste mõjutamine, võib osutuda problemaatiliseks.

2007. aasta uurimuses (Jyrikäinen 2007, viidatud Kuneliuse ja Ruusunoksa järgi, 2008) leiti, et organisatsioonikultuur on ebameeldiv 44 % soome ajakirjanikest. 43 % pidas koostöö taset ebaadekvaatseks. 33 % leidis, et nende jaoks on toimetusetöö autoritaarne juhtimine probleem või on seda liiga hierarhiline struktuur (Jyrikäinen 2008; Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

Ehkki projektimentaliteet, meeskonnatöö ja *template* ajakirjandus on ka praktilised tehnoloogilis-

majanduslikest nõudmistest tulemusel, tõestavad need ka vajadust säilitada midagi varasematest professionaalsetest ideaalidest. Ajakirjanik ise arendab oma tööpraktika *project ethos*, ajaleht ongi kollektiiv (meeskonnatöö), mis arendab oma keele ehk enda *template* (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

Võimutasemel (reporterid vs toimetajad) ja ajadimensioonis (vana vs uus ethos) on võimalik luua uus professionaalne kultuur, kus uued toimetajad loovad uued dominantsed väärtused. See eeldab ka vajadust ja oskust professiooni sees näha võimalust professionaalsete väärtuste pluralismiks (Kunelius, Ruusunoksa, 2008).

2.4 Kommunismi lagunemise järgsed muutused siirderiikide (Tšehhi, Ungari ja Slovakkia) ajakirjanike töö iseloomus

Metykova ja Cisarova uurimus (Metykova, Cisarova, 2009) võrdleb kolme postkommunistliku uue Euroopa Liidu liikmesriigi Tšehhi, Slovaki ja Ungari ajakirjanike töötavade muutusi 21. sajandi alguses. Uuriti, kuidas ajakirjanike professionaalne enesemääratlus peale kommunismi langemist on muutunud.

Uuringu tarvis tehti küsitlus kolme riigi 21 meediaprofessionaali hulgas. Kolme riigi küsitletavate hulgas üritati saavutada tasakaal avalik- õigusliku ja kommertsmeedia jaoks töötavate, pressi, tele ning raadioajakirjanike hulgas. Oluline oli ka, et ajakirjanikud oleksid ise läbi elanud suure muutuste perioodi 1989. aastal.

Kommunismi languse järel 1989. aastal on need riigid läbinud mitmeid poliitilisi muutusi nagu Tšehhoslovakkia jagunemine Tšehhi ja Slovaki Vabariikidega 1993. aasta jaanuaris. Lisaks sellele ühinesid nad koos Ungariga ka Euroopa Liidu ja NATOga. Ka Eesti läbis samal ajal sarnased ühiskondlik-poliitilised mutused- lahku löömine Nõukogude Liidust, taasiseseisvumine ning seejärel ühinemine ELi ja NATOga.

2.4.1 Poliitilike kontroll avalik-õiguslikku meedia üle ja pressi kontsentreerumine väliskompaniide kätte siirderiikides

Poliitilise sekkumise osas on kõige ilmsemad näited kõigis kolmes riigis avalik- õiguslikud tele-ja raadiojaamad, mida Ida-Euroopas küllalt levinud traditsioonina kontrollib riiklik struktuur.

Jakubowicz leiab, et avalik-õiguslik ringhääling, kus see on ka loodud; on reeglina parlamendi ringhääling, parlamendi roll ringhäälingu süsteemi reguleerimises ja kontrollis on sedavõrd tugev, et "avalikud" meediatöötajad ei esinda mitte publikut, vaid parlamendi enamust (Jakubowitz, 1999, viidatud Metykova ja Cisarova järgi, 2009).

Mõnel juhul on poliitiline kontroll võtnud sellise ulatuse, et meediaanalüütikud nimetavad seda "lahinguks" või "sõjaks". Võimuparteid muutsid kehtivaks 1974. aastast pärit kommunistliku valitsuse käsu avaliku ringhäälingu valitsuskontrolli alla saamiseks. 1992. aastal tunnistati see küll kohtu poolt mittkonstitutsiooniliseks, kuid kehtis see siiski 1995. aastani kui meediaseadus vastu võeti (Molnar 1999, viidatud Metykova ja Cisarova järgi, 2009).

Samal perioodil hakkas kohalik press kontsentreeruma kahe väliskompanii kätte. Tšehhi ajakirjandusturul tegid kuni 2001. aastani ilma neli Saksa kirjastajat. Peale 2001. aastat jagasid Passauer Neue Presse (PNP); Rheinisch-Bergische Druckerei (RBD) tšehhi meediaturu omavahel. RBDle kuulus enamik üleriiklikke ajalehti, PNP kontrollis kohalike lehte turgu (Metykova, Cisarova, 2009).

Saksa kirjastajate domineerimine tšehhi meediaturul ning mõju ajakirjanike tööle on olnud hirmutav ja anekdootlik. Näiteks VLP välja antavad kohalikud lehed on valdavalt sisult identsed, sest need valmivad ühes tsentraliseeritud toimetuses (Metykova, Cisarova, 2009).

2.4.2 Revolutsioonielne ja -järgne ajakirjanike põlvkond. Põlvkondlik lõhe

Kõige suuremaks muutuseks peale kommunismi lagunemist 1989. aastal peavad siirderiikide ajakirjanikud meedias uudise ja kommentaari lahutamist. Tundub, et enamikus neis riikides on sõltumata meedia liigist omaks võetud ühtne professionaalne (või angloameerika) ajakirjandusmudel ehkki raske öelda kas see vastab tõesti kõikidele selle tunnustele (Metykova, Cisarova, 2009).

Kõik need ajakirjanikud, kes tegid kaasa "revolutsioonilise" perioodi pressis, tunnetavad põlvkonnavahet nendega, kes meedias alustas tööd alles selle perioodi järel. Tunda on teatavat skeptitsismi professionaalsete väärtuste kaardistamise osas, see seisneb hirmus pressi normeerimise läbi kommertsliku kasuahnuse, karjäärieeliste või võimujanu.

Skeptitsismi esindavad sageli just vanemad ajakirjanikud, kes on kogenud nii revolutsiooni eelset kui järgset meediat. Nad tajuvad, et uue põlvkonna ajakirjanike jaoks on professionaalsed väärtused palju ebaolulisemad. Tšehhi ajakirjanik tajub oma noortes kolleegides inimlikkuse ja eetika puudust

ning vähest kogemust infoga töötamisel (Waschkova, Cisarova, 2007, viidatud Metykova ja Cisarova järgi, 2009).) Slovaki kolleeg näeb, et noored inimesed tulevad meediasse tööle eesmärgiga endale nime teha, et siis suunduda pressiesindaja kõrgemale palgale (sealsamas).

Põlvkondlikku vahet pressis on uurinud ka soome teadlane Svetlana Pasti (Pasti, 2005, 17, viidatud Metykova ja Cisarova järgi, 2009) kes leidis, et vene ajakirjanduses on kaks subkultuuri: vana generatsioon (nõukogudeaegsed praktikud, kes alustasid tööd sovetiajal) ja uus põlvkond (postsovetlikud ajakirjanikud, kes alustasid tööd peale 1990ndaid aastaid).

Vanemale põlvkonnale on omane näha ajakirjanduses ühiskondlike eesmärkide täitmise vahendit, siis uus põlvkond käsitleb meelelahutuslikke ja PR esindajate materjale ajakirjanduse loomumomase osana.

Siirderiikides on tunnetatav ühtne ajakirjanduslik põlvkondlik lõhe, mis jagab ajakirjanikud uueks ja vanaks generatsiooniks ehk nendeks, kes töötasid juba enne 1989. aastat ja nendeks, kes asusid tööle pärast seda.

"Vanasid" iseloomustab mõnevõrra idealiseeritud teadmised, et nad järgivad professionaalseid ja ühiskondlikke väärtusi ning "noori" see, et need lasevad professionaalsetele väärtustel vähem mõjutada oma isiklikke karjäärialaseid eesmärke (Metykova, Cisarova, 2009).

2.4.3 Revolutsioonijärgne stabiliseerumine ja objektiivsete väärtuste esiletõus ajakirjanduses

Entusiasm ja amatöörlus, millega peale 1989. aastat siirderiikide ajakirjanikud oma tööd alustasid, on andnud teed professionaliseerumisele. Ungari ajakirjanik kirjeldas pressivabaduse sündi kui tohutut eufooriat, milles tundus, et võib kirjutada kõigest ehkki peagi selgus, et ainult töötada etteantud piirides.

Peagi selgus ka, et on olemas "kultuurilised tabud", mida ei saa ignoreerida isegi siis, kui pressivabadus on värskest kätte võidetud. Mõistsime et vabadus pole midagi antud, vaid midagi mille pärast sa pead võitlema ja vaeva nägema. (Kovacs 2005, viidatud Metykova ja Cisarova järgi, 2009)

Slovaki ajakirjanik leidis, et sel ajal oli slovaki ajakirjanikud rohkem kodanikud kui ajakirjanikud, meedia promos poliitilist ülesehitustööd ja demokraatiat ning alles hiljem tuli "objektiivne sündmuste kajastamine ning mõistlik kommenteerimine (Waschkova, Cisarova, 2007, viidatud Metykova ja Cisarova järgi, 2009).

See oli revolutsiooniline ajakirjandus, mis lehvitas lippe ühe või teise asja nimel. Ehkki see kestis vaid mõned aastad, olid ajakirjanikud nagu jalgpallifännid, kes kandsid fännisärke ühe või teise meeskonna poolt selle asemel, et olla objektiivsed vaatlejad (sealsamas).

Ajakirjanduse loomulik areng peatus nii uue rahvusliku erialakirjanduse puudumise tõttu, kui ka seetõttu, et ajakirjanikud ise tegid poliitikat. Seejärel saabusid välisinvestorid, kelle poliitilised ja majanduslikud huvid olid omavahel tihedalt seotud.

Nii slovaki kui tšehhi ajakirjanikud tunnistavad, et nad on oma lugejatest kommunismijärgsel perioodil eemaldunud. Mis on mõnevõrra paradoksaalne, sest nõukogudeaegsed ajalehed töötasid tsensuuri tingimustes.

Igapäevaste professionaalseid võimalusi piiravate olude osas nimetab ungari ajakirjanik: finantsilised piirangud; tööandjad oma agendadega; poliitikuid ja bürokraate, kes valetavad; ajakirjanike enda võimed ja võimalusi, kiirust ja uudiskriteeriume. Lisades, et ajakirjanikest on saanud ainult sisu tootjad (Waschkova, Cisarova, 2007, viidatud Metykova ja Cisarova järgi, 2009). Ida-Euroopa ajakirjanike postkommunistlik demokratiseerumine ning institutsionaalne areng seotud ajakirjandushariduse ja meedia ning kommunikatsiooniuringute arenguga. Peale 1989. aastat on neist maades juurdunud angloameerika pressiväärtused ja professionaalne mudel.

Ajakirjanikud tunnistavad ka, et omanikud sekkuvad nende töösse poliitilistel eesmärkidel, probleem on ka meedia omanikkonna kontsentreerumine. Ajakirjanikud tunnistavad, et see on mõjutanud nende suhet auditooriumiga (Metykova, Cisarova, 2009).

Muutunud on nii organisatsioonikultuur, strateegiad kui poliitika. Meediaturu üks võitluse osa, võistlusmoment, muudab ka ajakirjanike suhtumist oma professionaalsesse identiteeti ning töö tulemusse. Turumajanduslikud piirangud on üks sõnavabadust vähendav mõjur. Kuid sageli pole ajakirjandustöö tulemust mõjutav tegur mitte niivõrd omaniku sekkumine, kuivõrd kiirus, millega seda tööd tehakse.

Ajakirjanikud leiavad, et digitaliseerimine mõjutab nende tööd otsuste tegemise ja info kogumise kiiruse suurenemise osas, mis omakorda suurendab võistlusmomenti eri meediaväljaannete vahel. Kuid samas leitakse, et uued tehnoloogilised võimalused pakuvad ka senisest suuremaid võimalusi (Metykova, Cisarova, 2009).

2.5 Taasiseseisvumisjärgne Eesti ajakirjanduskontekst 1991 kuni tänaseni

Põhijoon Eesti meedia arengus aastatel 1991-1994 oli kiire ja täielik üleminek turumajandusele.

Meedia saavutas sõltumatuse riigist, mis tulemus ajalehtede-ajakirjade erastamisest ja riigi toetuste kadumisest perioodikale (Lauristin, Vihalemm 2004).

Edasised muutused 1990ndatel:

1. meediaturu laienemine ja hilisem stabiliseerumine,
2. uue meedia kanalite esile kerkimine,
3. privatiseerumine,
4. kommertsialiseerumine, turu kontsentreerumine ja meediafirmade vahelise võitluse kasv (Lauk, 1997,15).

Meediaturu arengut Eestis võib jagada nelja etappi. Seejuures tuleb arvestada, et kindlate piiride tõmbamine on mõneti vägivalge, sest meediaäri areng on olnud ühtlaselt kiire:

I periood 1989- 1995- reklaamituru sünd, uute väljaannete teke ning vanade väljaannete kommertsialiseerumine

II periood 1995- 1998- positsioonivõitlus eesti meediaturul, ettevõtete kasvamine kontsernideks,

III periood 1998-2000- väliskapitali kaasamine, tagasilöökide ja hiigeltahjumite aeg meediaturul

IV periood 2000-2004 stabiilne areng kokkulepped meedigruppide vahel, piiride häägustumine eri meedialiikide ning meedia ja telekommunikatsiooniettevõtete vahel (Paju, 2004).

Tiit Hennoste on seda perioodi ajakirjanduses jaganud neljaks:

1. perestroika 1987/88- 1991/1992 (pisilehtede uputus, võitlus hüperinflatsiooni ja vaesusega);
2. segadused 1991/1992 kuni 1994/1995(paberi kallinemine, tiraažide langemine);
3. stabiliseerumine ja kontsentreerumine 1995 kuni 1997/1998 (lehtede ühinemine, kirjastuste loomine, reklaamikäibe kasv)
4. üleminek rahvusvahelistele omanikele 1997-1998 kuni 2000 (Norra Schibsted ASA ostis Postimehe ja Bonnier pool Luige omandist)

(abielu ehk 2000. algus kahe suure meediakontserni tegevuses, sünergiaoodete ja kirjastuste loomine)(Hennoste 2010, 54-66).

Neist omakorda tuletab autor muutused Eesti ajakirjanike hulgas:

1. uue ajakirjaduse ja uute ajakirjanike tõusulaine, pressi põlvkonnavahetus ja nn "lapsajakirjanike" esilekerkimine (1995-1998) Kvaliteetmeedia kolletumine, Lauristini "meedia kolletab kui rakvere raibe" (1997);
2. ajakirjanikkonna identiteedikriis, toimetuste perehitmised (Eesti Aeg, Eesti Sõnumid, Liivimaa Kuller), ajakirjanikepõlvkonna välja settimine läbi koondamiste ja meediaturu selginemise (1998- 2000);
3. märkimisväärse ajakirjandushariduseta online-ajakirjanike (Delfi loomine 1999) kui uue "lapsajakirjanike" põlvkonna teke (2000-2006);

4. esimeste "lapsajakirjanike" väsimine, mõõdukas generatsioonivahetus ning uute haritud meediaprofessionaalide esile kerkimine (2006-2009);
5. majanduslik surutis ja uued koondamislained ajakirjanike hulgas, töötute meediatöötajate hulga kasv (2009-2010).

Taasiseseisvumise järel seisis Eesti nagu iga Ida-või Kesk-Euroopa ajakirjanduse ees oma professionaalse identiteedi redefineerimise probleem kiiresti muutuvast ühiskonnas, muutunud olid nii töötingimused kui sotsiaalne keskkond. Eesti meedia saavutas professionaalse autonoomia küllalt ruttu, distantseerides end poliitilistest ja riiklikest struktuuridest (Lauk 1995).

Ajakirjanike hulgas leidis aset kiire põlvkondade vahetus, vanem põlvkond taandus, areenile asusid noored energilised inimesed, sageli pooliku haridusega nn. lapsreporterid. 1995. aastal oli 51% ajakirjanikest töötanud ajakirjanduses alla viie aasta, 40% oli neist alla 30 aastased. (Lauk 1997)

1990. aastate esimesel poolel lahkus ajakirjandusest suurem osa vanemaid inimesi, kes poliitikasse, kes ärisse, kes pensionile. Tartu ülikooli ajakirjandustudengid jätsid õppimise pooleli ja läksid auditooriumist otse peatoimetajaks või vähemalt osakonnajuhatajaks. Reporterid ja reatimetajad võeti otse keskkoolist. /-/ Pole imestada, et see hariduse ja elukogemusega seltskond sünnitas anekdootlikke lugusid ja lõi siiani elava lolli lapsajakirjaniku müütilise kuju (kuigi tollased algajad on ammu õitsvas keskeas) (Hennoste 2010, 76).

Uue põlvkonna ajakirjanike iseloomujooned võib autori arvates kokku võtta nii:

1. värske/alustatud ajakirjandusharidus,
2. allumine anglo-ameerika ajakirjandusmodelile ja toimetusstruktuurile,
3. rikkumatus nõukogude süsteemi ajakirjandusest,
4. suur töövõime ja ambitsioonikus,
5. noorus,
6. vähene elu- ja meediakogemus,
7. välja arenemata professionaalsed väärtused.

Uus põlvkond võttis kergesti omaks ameerikaliku uudisteajakirjanduse põhireeglid ja pidas ajakirjanduse kommertsialiseerumist üsna loomulikuks protsessiks, Meedia püüdis olla vaba sotsiaalsetest kohustustest (Lauristin, Vihalemm, 2004).

Kümnendi esimesele poolele muutub nõukogude ajaleht üsna eklektiliseks seguks, millest kümnendi teisel poolele kujuneb sisult ja vormilt tüüpiline Euroopa kvaliteet-uudisleht. /-/ See muutus ei ole valutu. Lehetoimetustes käivad suured debadid, vastamisi on ühelt poolt oma absoluutse võimuga harjunud kirjutavad ajakirjanikud ja teiselt poolt muutusi vedavad lehejuhid ja konsultandid (Hennoste 2010,75).

Noortel, sageli ainult keskharidusega ajakirjanikel puudus küll kogemus, kuid see-eest võtsid nad

omaks anglosaksi liberaalse ajakirjanduse tegutsemismallid, tuues Eesti ajakirjandusse põhimõtte kirjutada ainult sellest, mille vastu võiks eeldada võimalikult suurt lugejahuvi (Paju, 2004).

Meedia asus siirdeaja võitjate poolele, aitas (sagedamini alateadlikult kui teadlikult) kaasa noorte ja ettevõtlike linnainimeste domineerimisele avalikus sfääris, vähem-edukade (s.h. paljude haritlaste ja iseseisvusliikumises aktiivselt osalenute) kõrvalejäämisele. Kodanikuühiskonna areng muutus pärast iseseisvuse taastamist palju aeglasemaks ja näitas šokiteraapia olukorras oma nõrkust (Lauristin, Vihalemm, 2004).

Noored ajakirjanikud vahetasid välja "endised" nõukogudeaegsed. Eesti ajakirjanike professionaalsed väärtused tänapäeval põhinevad lääne ajakirjanduse tööalastel ja eetilistel standarditel ning need on rohkem mõjutatud majanduslikest põhjustest kui poliitilistest.

Uuel ajakirjanike põlvkonnal on täiesti erinev sotsiaalne ja professionaalne kogemus, enamus neist pole kunagi töötanud nõukogude meedias. See on uue professionaalse identiteedi vormimiseks vajalik eeltingimus. Kuna meediaturg suurenes plahvatuslikult, tuli sinna sadu igasuguse kogemuse ja hariduseta noori. Ehkki ajakirjanike haridustase on tõusnud ei leia ajakirjanikud Eestis, et nende töö nõuaks erilist professionaalset kompetentsust või eetikat (Lauk 1995).

Kui Eestis noorte ajakirjanike põlvkond võtmepositsioonid okupeeris, mis juhtus "vana kaardiväe" ajakirjanikega rahvusliku vabanemise protsessi käigus ja kommunismi kokkuvarisemise järel, küsisid uurijad (Harro, Lauk, 1997). Ideoloogiarinde sõduritest ajakirjanikud kadusid vaikselt avalikult areenilt ärisse või pensionile. Ainult üksikud peatoimetajad jätkasid ajakirjandustööd. Rohkem edu oli poliitkommentaatoritel, kes võisid oma poliitilist kapitali kasutada. Paljud endistest ajakirjanikest valiti parlamenti /-/.

Ajakirjanduse professiooni noorenemine on uue professionaalse identiteedi üks tugevamaid tegureid. Seoses vajadusega uue ideoloogia järgi ja toimetusetöö ümberjaotusega, said noored kõik võtmepositsioonid. Toimetajate ja juhtidega eelistasid nad ka noori alluvaid. Enamik ajakirjanikke on alla 40 aasta vanad, mis tähendab, et osalt on see põlvkonnavaheetus ka loomulik pensioneerumise tulemusel. 1995. aastaks on need, kes olid 1988. aastal 50 aastat või vanemad, pensionile läinud (Harro, Lauk, 1997).

Uue põlvkonna ajakirjanikud ei jaganud vanemate kolleegide kogemust, kes võtsid ühiskonnas neile tagatud poliitilise rolli. Uued ajakirjanikud võtsid kiiresti omaks anglo-saksi ajakirjandusmudeli ja suhtusid ajakirjanduse äriks muutumisse kui loomuliku protsessi (Vihalemm, 2002).

Tänapäevaste eesti ajakirjanike professionaalne identiteet koosneb vähemalt kolmest osast: millise rolli võtab ajakirjanik poliitilisel lahinguväljal, kuidas ta defineerib oma rolli meediatööstuse ja kommertsialiseerumise tingimustes, millised on tema ootused auditooriumile.

Ajakirjaniku jaoks on see palju laiem probleemide skaala kui üksnes uues poliitilises keskkonnas oma rolli ümbermõtestamine (Harro, Lauk 1997).

1995. aastal Eesti ajakirjanike hulgas läbi viidud uuringutes peavad ajakirjanikud oma rolli nii "valvekoerana" kui info edastajana suureks. 99% ajakirjanikke pidas kiiret info edastamist auditooriumile oluliseks, 87 % pidas väga oluliseks võimulolijate tegude uurimist. Enamik, 85 % pidas vajalikuks seista ka avalikkuse huvide eest. See vastab küllalt täpselt nendele rollidele, mida pidasid (Weaver, Wilhoit, 1994) uurimuses oluliseks ameerika ajakirjanikud.

Küll aga vastavalt uurimusele, on ajakirjanikele probleemiks, et kelle valvekoer ta peab olema, on see poliitilistele probleemidele keskendumine või peaks majanduslikel silma peal hoidma (Harro, Lauk 1997).

Enam kui tihti varjavad ajakirjanikud oma töös isiklikke seisukohti, arvamusi esitatakse allikate või spetsialistide läbi, sageli passiivset vormingut kasutades. Ehkki see tundub olevat objektiivne ajakirjanikutöö, kaotab see isikliku vaatenurga sootuks (Harro, Lauk, 1997).

Kuid ajakirjanikes oli küllalt palju alles aatemehi, kes pidasid toimetust palju olulisemaks kui lihtsalt äriettevõtet. Kui privatiseerimise alguses erastati ajalehed sageli toimetusele, siis aegamööda libisesid need ikkagi ajakirjanike käest minema.

Väga oluline oli küsimus, kellele kuulub ajaleht, Seal seisis vastamisi ühelt poolt varakapitalistlik ühise hooga tegemine ja toimetuste käsitus endast kui omaette väärtusest ning tsielt poolt uute äriimeeste küüned-taha ja palju-pappi-ja- kohe arusaamad.

Praktikas väljendus see nii, et mitu korda tekkis uus leht ühe ja sama mudeli järgi. Nii läks Eesti Ekspressi toimetus omanikega tülli ja sündis Eesti Aeg (1991). Liivimaa Kroonika toimetus läks tülli omanikega Postimehes ja sündis Liivimaa Kuller (1993), Rahva Häälest lahku löönud toimetus sünnitas Eesti Sõnumid (1994) ja pärast selle ühendamist uue Eesti Päevalehega - Sõnumilehe (1995) (Hennoste 2010, 56-57).

Kuid, nagu kirjutab Hennoste, on jätkuvalt probleem peatoimetajate leidmisega ning vähe on ajakirjanikke, kes teeksid läbi normaalse karjääri maakonnalehest kuni riikliku lehe osakonnajuhatajani (Hennoste 2010).

2.5.1 Eesti ajakirjanduse eneseregulatsiooni mehhanismid

Iseseisvumisajal 1988-1991 leidis Eestis aset avalik diskussioon pressivabaduse ja pressi reguleerimise teemal. Arutati läbi neli erinevat meediaseaduse projekti, kuid ühtki neist ei

sätestatud. Nagu paljude postkommunistlike riikide kogemus on näidanud, on varajased meediareformid ja seadused sageli miksitud omavahel uut vabadust ja riiklikku kontrolli või depolitiseerinud riikliku meedia, jättes kontrolli selle üle riigile (Milton 1996, 18, viidatud Harro, Lauk järgi, 1997)

Eestis on küll meediaseadust püütud läbi viia, kuid see on olnud sageli ühe huvigrupi, kes on huvitatud meedia õiguste kitsendamisest, huvi. Ainsad meediat reguleerivad seadused Eestis on Ringhäälinguseadus (1994) ja Eesti Rahvusringhäälingu seadus (2007).

Vastuseks jõududele, kes soovisid riiklikku ajakirjandusseadust luua, loodi 1991. aastal Avaliku Sõna Nõukogu, mis on eneseregulatsiooniorgan. Peale 50aastast tsensuuri polnud kerge luua konventsionaalseid reegleid, mis pressis ja muus meedias toimima. Avaliku Sõna Nõukogu loodi suurest Põhjamaade eeskujul ning soome kolleegide osavõtul. Esimene pressieetikakoodeks kirjutati rootsi ekspertide abiga ning Põhjamaade traditsioonid ning väljaõppekursused on mõjutanud ka Eesti meediakultuuri üldisemalt. Ehkki eneseregulatsiooni mehhanismi efekt Eestis on kaugelt väiksem kui Põhjamaades (Harro, Lauk 1997).

1997. aastal reorganiseeriti Avaliku Sõna Nõukogu ja võeti vastu Eesti ajakirjanduse eetikakoodeks. Sajandi alguses tabavad Avaliku Sõna Nõukogu juhtimiskriis ja isikute vahelised vastuolud ning seejärel asutatakse 2002. aastal Pressinõukogus, millest saab ajalehtede ametlik eetilise eneseregulatsiooni organ. Avaliku Sõna Nõukogu jätkab omaette eetilise analüüsi keskusena. Sealjuures laienevad Pressinõukogu valdusalad tugevasti. Aastal 2003 tuleb jurude internetiportaalide ajakirjanduseetika ning 2005 ühinevad Eesti Raadio ja Eesti Televisioon. Nõukogu korraldab eetikaseminare ja taunivad otsused peab vastav väljaanne ka avaldama (Hennoste 2010, 81).

2.5.2 Eesti ajakirjanduse 1990ndatel alanud identiteedikriis

Eesti trükiajakirjandus jõuab 1990. aastate lõpuosas ühelt poolt demokraatliku ajakirjanduse tavalise mudelini, teiselt poolt tabab teda kohe samal ajal terav identiteedikriis. Ja selle tõttu iseloomustavad seda aega vaidlused, väitlused, kohtuasjad jms. (Hennoste 2010, 78).

Sellest identiteedikriisist saab rääkida kui peale vaba ajakirjanduse plahvatuslikku kasvu ja kõikelubavust tekkinud kainenemist. Tekkisid vastuolud ärioloogika ja professionaalsete väärtuste vahel. Ajakirjanikud, kes olid olnud ühiskondlike muutuste eesliinil ning nende muutuste mootorid, said palgatöelisteks, kellelt osteti pikapeale välja ka nende osalus vasterastatud ajalehtede

omanikeringis.

Kaasaegne turule- orienteeritud ajakirjandust on kaotanud palju oma loovaid ja kunstilisi professionaalseid jooni. 1995. aasta uurimuse kohaselt pole turu surve suurenendes praktilised oskused eriti kõrgelt hinnatud. Kõige olulisemaks peeti info kiirelt ja selget formuleerimist ja publikule edastamist (Harro, Lauk 1997).

Plahvatuslikult kasvanud ajakirjandusväljaandeid tabas vajadus turul end tõestada ning hakata kasumit teenima. Sama eesmärk seati ka ajakirjanikele. See tõi ajakirjanike hulgas kaasa ümberstruktureerimised, koondamised ning väliskorporatsioonidest üle võetud toimetustavad. Järjest olulisemaks muutusid meedias ja uudisloomes kommertslikud väärtused. Võib oletada, et see tõi kaasa paljude eneseteadlike ja loovate ajakirjanike meediatöölt lahkumise.

Ajakirjanduse muutumine ettevõtluse haruks muutis meedias peamiseks edu saavutamise kriteeriumiks ostujõulise auditoorimi ligi meelitamise./-/ Meelelahutus ja uudis põimused, tõrjades tahaplaanile analüüsi ja harimise (Lauristin, Vihalemm, 2004).

Lauristin ja Vihalemm (2004) leiavad, et ajakirjanikud olid ja on vaimselt sõltuvad erinevatest stereotüüpidest, eelhoiakutest ja emotsioonidest, kuid puudu jääb mitmekülgsest analüüsist ja eneserefleksioonist. Olles küll tubli valvekoer, sageli haukudes igas suunas ja nuusutades skandaali võimalusi, on Eesti meedia hoopis tagasihoidlikum ühiskonnas toimuvate protsesside kommenteerijana, elus toimuvate muutuste mõtestajana.

Eesti ajakirjanike seas 2006. aastal läbi viidud küsitluses ei pea eesti ajakirjanikud ajakirjaniku kui demokraatia valvekoera rolli sedavõrd oluliseks kui vanade demokraatiatega riigid (Abel, 2006). Ühendriikide, Suurbritannia, Soome ja Austraalia ajakirjanikud peavad seda väga oluliseks, kuid Eesti ajakirjanikest peab seda oluliseks vaid 33 %, mis paigutab Eesti ajakirjanduse samale tasemele kui Taiwan, Tšiili ja Alžeeria oma (Abel, 2006).

Abel leiab sellele seletuse riigi väiksuses, sest paljud ajakirjanikud on perekondlikult või ülikooli kaudu poliitilise ja majandusliku võimu juhtfiguuridega palju lähedasemalt seotud kui suurriikides. See võib olla seletatav ka eestlastele loomumase tagasihoidlikkusega ja oma liistude juurde jäämisega, mis ei pea heaks tooniks agressiivseid avaldusi valitsuse, ametnike või ärihuvide vastu (Abel, 2006).

1990ndate aastat alguses sai alguse kommertsliku meediatööstuse väärtusskaala ülesehitus, mis on tänased ajakirjanikud jätnud professionaalsete väärtushinnangute vaakumisse. Tagasiside ajakirjanike tööle hakkas tähendama eelkõige telemarketingi osakondade tehtud igapäevaseid lugejahuvi küsitlusi ning kommentaaride ja klikkide arvu lehe netiväljaandes. Minu arvates seati lugejahuvi ning ajakirjanikutöö kvaliteedi vahele võrdusmärk, mis on seal senini.

„Meelelahutusleht vaatas lugejat kui klienti, kellele tuleb pakkuda võimalikult palju seda kaupa,

mida too just tahab. Kõik teadsid, et see viib intellektuaalse taseme alla, aga see polnud kollasele lehele tähtis./-/ Eesti lehe lähtekohaks on raha. Raha annab reklaam. Aga reklaam anab raha siis, kui ta saab selle osta võimalikult palju lugejakontakte. Seega on vaja võimalikult palju lugejaid“ (Hennoste 2010, 84).

Sügisel 2003-2004 hakkas meedias selgelt domineerima seisukoht, et Eesti poliitikas on hädavajalik pööre suurema sotsiaalsuse poole. Kas võib sellest teha optimistliku järelduse, et Eesti meediagi on jõudnud sisulise stabiliseerumise ja küpsuseni? (Lauristin, Vihalemm, 2004).

2006. aastal eesti ajakirjanike hulgas läbi viidud uurimus seletab, et ajude äravool ajakirjandusest on olnud ilmne. Palgad pole eriti kõrged, üle poole ajakirjandustöötajaid on naised, kes pole erialaselt väga ambitsioonikad (Abel, 2006).

Statistiliselt keskmine eesti ajakirjanik 2006. aastal on abielus 30ndates aastates eestlanna, kellel on nelja-aastane bakalaureuse kraad. Ta töötab Tallinnas, ei ole religioosne ning on pigem parempoolsete vaadetega. Eesti on üks väheseid riike, kus ajakirjanduses valitseb sooline tasakaal. Ainult Soome oli 21 riigi seas sarnase tulemusega (Abel, 2006).

Laugu uurimistulemustega 1995. aastal võrreldes on 2000ndate aastate alguseks Eesti ajakirjanike iga, kogemus ja haridustase märgatavalt tõusnud. Kui 1990ndate keskpaigas oli eesti ajakirjaniku keskmine töökogemus viis aastat ja "lapsajakirjanike" põlvkond oli tuntav, siis nüüdseks on see muutunud.

Ajakirjanike keskmine töökogemus on 13 aastat ning paljud ajakirjanikud on alustanud oma tööd vaba ajakirjanduse tingimustes. Kõrgharidusega ajakirjanike arv on 12 aastaga 27 % kasvanud, ajakirjandusliku erihariduse osakaal on kasvanud 9 %. See näitab, et eesti ajakirjanikud on samal tasemel või haritumad kui Suurbritannias, Soomes, Saksamaal, Ungaris. Ameerika Ühendriikides on 82 % ajakirjanikest kõrgharidusega (Abel, 2006).

Ka poliitiliselt meelsuselt erinevad eesti ajakirjanikud Euroopa pressist. Kui Skandinaavias domineerib ajakirjanike hulgas vasakpoolsus ja poolehoid sotsiaaldemokraatlikele parteidele, siis Eesti ajakirjanike seas on valdav parempoolne maailmavaade. Eestis ajakirjanike seas populaarsed parempoolsed või väikesed ärimaksud parteid, mis on demokraatlikes Lääneriikides ebatavaline.

Rahulolu oma tööga on Eesti ajakirjanike seas kõrge, kuid vabadus/autonoomia töö, palgatase ja stress on seda piiravad faktorid. Ka Eestis, nagu muudeski riikides, on tegevusvabadus töökohal ning rahulolu oma tööga seotud, kuid probleem on madal palk (Abel, 2006).

2006. aasta veebruaris ajakirjanike hulgas läbi viidud küsitluses selgus, et ajakirjanike palgad, mida on kogu aeg kirjeldatud kui suuri, on tegelikult suhteliselt tagasihoidlikud. Kolmandik ajakirjanikest teenis kuus 8000-12 000 krooni, pea kolmandik aga üksnes 4000-8000 krooni, 12 % teenis vähem kui 4000 krooni kuus. Vaid 6 % teenis enam kui 16 000 krooni kuus (Abel, 2006).

Kuna enamik küsitlusele vastajad olid toimetaja staatuses ning töötasid Harjumaal, ei saa seletada madalat palgataset maakonnalehtede ajakirjanike ameti ja palgaskaalaga. Ka polnud tegu osalise tööajaga töötajatega, rõhuv enamus küsitlusele vastajaist olid täismahulise töölepinguga töötajad.

Rahulolematus tööga kasvas koos vanusega. Need, kes olid oma tööga väga rahul või üsna rahul olid keskmiselt 37,8aastased. Need, kes ei olnud oma tööga rahul, olid keskmiselt 43,7 aastased. 46,3 % leidis, et töötavad meedias ka järgmised viis aastat, 41% polnud otsustanud, 12,3 % leidis, et nad pigem ei töötaks meedias (Abel, 2006).

Tingimustes, kus tudengid on juba koolipingist värvatud toimetustesse tööle, pole töökoha kindlus ajakirjanikele senini probleem olnud. 1995. aastal ei kartnud kolmveerand ajakirjanikest oma töökoha pärast üldse. 15 aastat hiljem 2010. aasta kevadel on 31. märtsi seisuga end Töötukassas arvele võtnud 212 töötut ajakirjanikku, neist 141 Harjumaalt, 24 Tartumaalt ja 14 Ida-Virumaalt.

2.5.3 Hennoste ja Pulleritsu mõjutused eesti ajakirjanike töö iseloomus 1990ndate alguses

Pullerits on 1991. aastast juhendanud Tartu ülikoolis praktilise ajakirjanduse kursust ning korraldanud seminare ja täiendõpet kõigis suuremates Eesti toimetustes. Seetõttu võime väita, et Eesti ajakirjanduses arvestatakse peamiselt Pulleritsu kirjutatud käsiraamatus esitatud uudiskriteeriume, arwab Raivo Palmaru (Palmaru 2001).

Uute ajakirjanduspraktikate revolutsioonilist mõjuvõimu märkis ka Tarmo Vahteri ajalehes "Eesti Ekpress" 1999. aastal: "Professor Marju Lauristin oli aastaid eesti ajakirjanduse peaideoloog. Täna kohtab tema vaimu lehtedes ühe vähem. Riigipöörde taga on Tartu Ülikooli õppejõud Tiit Hennoste ja Priit Pullerits./-/ Juhan Peegel oli läinud pensionile, žurnalistikakateedri uus juhataja Marju Lauristin kasvatas pigem haritud teisitimõtlejaid kui ajakirjanikke (Vahter, 1999).

Kui enne Hennostet-Pulleritsu kirjutati lugusid "kus oli oluline anda õige hinnang, uudis kadus tihti loo lõppu" (Vahter, 1999), siis nüüd pandi maksma klassikalised uudisväärtuse kriteeriumid. Lauristin tunnistas ka ise, et on õpetanud ajakirjandust sotsiaalteadlasena, rõhutades eelkõige selle seotust kultuuri ja ühiskonnas toimuvaga" (Vahter, 1999).

Vahter nimetas Pulleritsu ka "lauristinlikule ajakirjandusõpetusele augukaevajaks". Hennostet pidas ta euroopaliku ajakirjandustraditsiooni hindajaks, kes kirjutas oma ajakirjandusteooria erinevate euroopa ajakirjanikusõpikute põhjal, siis Vahteri sõnul on Pulleritsu õpetus näide tõupuhtast angloameerika ajakirjandusest.

Meedia asus innukalt järgima ameerikaliku info vabaturu põhimõtteid, katkes side senise traditsiooniga, mis seisnes sotsiaalses vastutuses ja tugevas rahvavalgustuslikkuses (Lauristin, Vahter, 1999).

Üliõpilased kandsid uued teadmised ülikoolist toimetustesse, igal noorel reporteril oli Pulleritsu konspekt sahtlis. Hennoste nõustas kõiki lehti peale Sõnumilehe, Pullerits pea 30 meediaväljaannet kuni Saaremaani välja ning 1998. aasta sügisest asus palgalisele tööle ajalehes Postimees. Hennoste kava oli luua 1995. aastal lehtede ühinemise teel saadud Eesti Päevalehest, mida ta nõustas, klassikaline euroopa stiilis ajaleht. Tema tegi ka selle esimese kujunduse, kuid kahjuks see nii ei jäänud. Hennoste ja Roosmarii Kurvitsa layouti õpikud ja lehe uus kujundus olid revolutsioonilised muutes ajalehed "tinakõrbetest" kaasaegselt kujundatud väljaanneteks, kus teksti asemel asus domineerima kujundus ja foto (Vahter, 1999).

2.5.4 Eesti ajakirjanikke käsitlevad uuringud

Hiliste 1950ndateni meediateadust Nõukogude Liidus ei eksisteerinud, kõik ühiskonnateadused olid keskendunud ideoloogilistele eesmärkidele olles Vihalemma sõnul pigem religioon kui teadus. Eesti sotsiaalteadlased olid tänu Tartus Ülo Vooglaiu juhtimisel loodud Sotsioloogialaborile massikommunikatsioonialaste uuringute esirinnas Nõukogude Liidus.

Oluliseks tuleb pidada ajalehe Edasi lugejate uuringuid aastatel 1966-1969 ning Eesti Raadio ja Eesti Televisiooni meediauuringute keskuse loomist ning hiljem nõukogude repressiivorganite poolt keelustatud Kääriku seminare ning nende tsensuurivabalt ilmunud ajakirju.

Vihalemm toob toonaste meediauuringute olulisuses välja selle, et toimetusel seni tagasiside lugejate huvide osas puudus, kuid Edasi lugejate uuringud aitasid välja selgitada konflikti auditooriumi reaalsete ootuste ja huvide ning tsenseeritud meedia vahel. See oli indikaator, mis näitas ametliku ideoloogia ning inimeste väärtushinnangute vahet (Vihalemm, 2001). Uuringud aitasid 1960ndatel tõsta Edasi tiraaži 44 000 kuni 91 000. Kuulajate ootusi arvestades loodud Eesti Raadio teine programm muutus samuti väga populaarseks. Hiljem trükimeedia uuringud taandusid ning auditooriumiuuringud 1970-80ndatel keskendusid põhiliselt tele- ja raadioauditooriumidele.

Kindlasti tuleb esile tuua ka emakeelse ajakirjandushariduse osakaalu tänu 1954. aastal filoloogiateaduskonna all loodud ajakirjanduse eriharule, mis 1978. aastal sai omaette osakonnaks keskendudes ajakirjanduse ajaloole ning meediasotsioloogiale (Vihalemm 2001). Teistes siirderiikides nagu näiteks Tšehhi, Slovaki ja Ungari emakeelne meediaharidus-ja meediateadus

kuni kommunismi lagunemiseni puudus.

Eesti meedia praktikaid uuriti akadeemilist enne Tartu Ülikooli juurde ajakirjanduse õppeprogrammi loomist 1954. aastal vähe. Täisjõu sai see alles ajakirjandusosakonna loomisega. Meediateadlane Epp Lauk on sellele eelnenud aja uurimustöid kirjeldanud kui küllalt "juhuslikke ja kirjeldavaid" (Abel, 2006).

Enamik taasiseseisvumisjärgsest meediauuringust Eestis keskendub kahele temaatikale, mis pole otseselt ajakirjanikega seotud. Esiteks on need auditooriumiuuringud, mis on keskendunud auditooriumi demograafilisele olukorrale ja hoiakutele põhinedes paljuski 1960ndatel loodud uuringutraditsioonidel.

Teiseks on need püüdlused katta valgeid laiike Eesti ajakirjanduse ajaloo varasemates arengutes. Paljud neist uuringutest said alguse aastatel 1987-1991, mida saab iseloomustada kui rahvusliku mälu taasavastamise aega (Abel, 2006).

Auditooriumiuuringutes on professorid Peeter Vihalemm ja Marju Lauristin keskendunud auditooriumi hoiakutele meedia suhtes, nad on uurinud muutusi eesti lugejate meediatarbimishoiakutes ja harjumustes. Paljudes nende töödes aastates 1977-1990 jääb kõlama mõte, et Eesti ajakirjandus polnud sedavõrd tugevalt kontrollitud kui ülejäänud Nõukogude impeeriumis, mis tõttu meedial oli suur roll Eesti rahva politiseerumises.

Postsovetlikus ajas saab esile tuua neli suuremat uuringut. Esimene suurem neist on keskendunud meedia arengule alates 16. sajandist, uurides ka nõukogude aja survet meediale, meedia rolli rahvuslikus ärkamises ja esimesi arenguid kommunismijärgses Eesti meedias (Hoyer, Lauk, Vihalemm, 1993). Teine keskendus Eesti ja tema Balti mere äärsete naabrite läänelike mudelite võimule pääsemisele ühiskonnas ja valitsuses. See uuring puudutas ka meedia rolli taasiseseisvumises, kirjeldas 1990ndate muutusi lehtede, tele ja raadio lugeja-ning vaatajanumbrites ja tiraažides, mis peegeldasid Lääne- Euroopa ja Ameerika mudeleid (Vihalemm, Lauk, Lauristin, 1997, 227-240).

Kolmas, 2002. aastal ilmunu, kajastas muutusi Eesti meedias ja ühiskonnas, mis kaasnesid sotsiaalse protestiliikumisega 1987- 2001, kui ajakirjanikud võtsid aktivistirolli ühiskonnas (Vihalemm, 2002) Endine ETV ajakirjanik Hagi Šein kirjutas avalik-õigusliku ETV, mis oli nõukogude ajal ainus riigi telejaam, arengust ja probleemidest pika uurimuse. (Šein, 2005)

Esimese ajakirjanike teemalise uuringu viis läbi Ann Seilenthal 1968. aastal, küsitledes 153 inimest, kes olid avaldanud artikleid ajalehes Edasi. Ta küsis neilt professionaalseid hoiakuid avavaid küsimusi.

Ajakirjanikud arvasid, et kõige olulisem on anda lugejatele teadmisi (79%), aidata lugejatel mõista poliitilisi ja sotsiaalseid probleeme (69%), juhtida avalikku arvamust ja toetada sotsiaalsete

probleemide lahendamist (79%). Uuring näitas, et ajakirjanike eesmärk on luua huvitavat ja harivat lugemist, aga materjal ei paku demograafilist informatsiooni ajakirjanike professionaalsete praktikate osas laiemalt (Abel, 2006).

Ainsa taasiseseisvumisjärgse Eesti ajakirjanike uuringu on avaldanud Epp Lauk, kes analüüsis 1988. ja 1995. aastal eesti ajakirjanike hulgas läbi viidud küsitluste tulemusi. Tema uuring tõestas, et 1990ndate aastate alguses vallutasid Eesti tohutult kasvanud meediaturu noored ajakirjanikud, kellel ei olnud nõukogudeaegset meediakogemust (Lauk, 1996).

1995. aastal oli enamus neist alla 40aasta vanused, mis vastas ka eesti sotsiaalsele trendile, sest enamik majanduslikku ja poliitilist eliiti olid märksa nooremad kui Läänes. Uurimus näitas, et Eestis olid maailma ühed noorimad ja väiksema töötajakogemusega ajakirjanikud, liiga paljud reporterid ei tajunud oma kajastatava temaatika tausta (sealsamas).

Abel uuris eesti ajakirjanike peamisi demograafilised karakteristikuid, nende töö meeldivust, seda, mida peetakse meediatöös kõige olulisemaks, kuidas võrreldakse end teiste riikide ajakirjanikega.

Uurimuseks vajalik eesti-kui venekeelsete ajakirjanike andmete baas pandi kokku nelja telejaama, 39 lehe, 2 uudisteagentuuri ning võrguväljaande ning 26 uudisteprogrammiga raadiojaama põhjal. See meetod kogus 829 nime. Vastused tagastas 227 inimest, mis on 25,4 % vastajatest ning piisav e-maili või kirja teel tehtava küsitluse jaoks.

III ptk Uurimisküsimused ja metoodika

Hüpoteesi püstitamisel lähtutakse eelkõige Zelizeri ja Splichali/Sparksi vaatenurgast professionaliseerumisele teooriatele, mis seavad ajakirjaniku professionaalses enesemääratluses olulisele kohale toimetuse koos oma tööpraktikate, tööjaotuse ning nende mõjuga ajakirjaniku professionaalsele autonoomiale.

Lisaks sellele tugineb autor eri riikide ajakirjanduse tööpraktikate võrdlusele, mis annavad tunnistust, et lisaks muudele professionaalsuse kriteeriumidele mõjutavad ajakirjaniku tööpraktikaid ka riigi majanduslik-poliitiline käekäik (üleminek kontrollitud ajakirjandussüsteemist vabasse ajakirjandusse ning ajakirjandusäri sünd) ning globaalsed muutused (arvutite tulek, digiajastu, online-ajakirjanduse sünd).

Käesoleva magistritöö keskne hüpotees on:

Eesti ajakirjanike tööpraktikaid mõjutas üleminek kontrollitud ajakirjandussüsteemist vabasse ajakirjandusse märkimisväärselt rohkem kui sellele järgnenud tehnoloogiline revolutsioon, mille muutused jäid suurema sisulise mõjuta.

Uuritakse ka seitset allhüpoteesi:

1. Eesti ajakirjanike tööpraktikaid mõjutas üleminek kontrollitud ajakirjandussüsteemist vabasse ajakirjandusse märkimisväärselt rohkem kui sellele järgnenud tehnoloogiline revolutsioon, mille muutused jäid suurema sisulise mõjuta.
2. Võrreldes 1990ndate aastate esimese poole "revolutsioonijärgse" ajakirjandusega on toimunud tagasilöögid professionaalses kultuuris ning ajakirjanike tegevusvabaduses.
3. Ajakirjanduses on toimunud "lapsajakirjanike" järgse ajutise professionaliseerumise järel taas põlvkonnavahetus ning ajude ning isiksuste äravool ajakirjandusest
4. Tööpraktikatena on valdavaks muutunud angloameerika toimetustele omased tavad nagu hierarhiline ning kontrollitud toimetuskultuur.
5. Toimetused on toimetajakeskne ja reporteril on vähe õigusi ent suur koormus, samas on (külje)toimetajad valdavalt ilma spetsialistiteadmisteta tehnilised töötajad, kelle tegevus lähtub pigem ettevõtte ärioloogikast.
6. Paljudel ajakirjanikel pole kitsamaid spetsialisti erialateadmisi ning töötatakse pigem ajakirjandusliku žanri põhiselt (nt. põhiliselt uudis), vähe on analüüsivõimelisi ajakirjanikke, kes suudaks kirjutada arvamusaluseid või teha uurivat ajakirjandust.
7. Muutunud on ajakirjanike suhtumine oma tegevusvabadusse (ei peeta oluliseks õigust valida ise teemat, pigem eelistatakse valida selle fookust).

Neid muutusi saab uurida kombineeritud meetodiga võrreldes kolme eesti ajakirjanike hulgas läbi viidud küsitluse (1988, 1995 ja 2009) tulemusi ning täiendades neid ekspertintervjuudega (vt VI ptk ja lisa I, II). Kasutatud on ka Scott Abeli ainult internetis avaldatud uurimust 2006. aastast (vt. Abel 2006)

Käesolev uurimus põhineb Eesti ajakirjanike ankeetküsitlustel 1988, 1995. ja 2009. aastal 1988. aastal korraldatud ankeetküsitluse “Ajakirjanik. Ajakirjandus. Aeg” läbi viijad olid ENSV Riiklik Tele-Raadiokomitee informatsiooni- ja arvutuskeskuse sotsioloogid, Ajakirjanike Liit ja Tartu Ülikooli ajakirjanduskateeder.

1995. aasta küsitluse koostas eelmisega osaliselt kohalduvate parameetritega Tartu Ülikooli ajakirjandusosakond. Küsitlusele vastas 252 ajakirjanikku, mis oli 17% tolleaegsest Eesti ajakirjanikkonnast.

2009. aasta küsitluse korraldas Oxfordi Ülikooli Reuters’i Ajakirjandusuuringute Instituut /*The Reuters Institute of Journalism Studies at the University of Oxford*. Küsitluse viis läbi agentuur Redshift Research. Eesti ajakirjanike küsitlus oli osa suuremast uuringust, kus osales kokku 2320 ajakirjanikku seitsmest riigist. Läti ja Poola puhul oli vastajaid liiga vähe, neid andmeid kasutada ei saa.

Riik	Vastanuid	Naisi*	Mehi*
Suurbritannia	675/ 29%	38%	62%
Rootsi	394/ 17%	41%	59%
Poola	132/ 6%	46%	54%
Läti	113/ 5%	78%	22%
Eesti	277/ 12%	57%	43%
Saksamaa	349/ 15%	34%	66%
Itaalia	380/ 16%	36%	63%
Kokku	2320		

Tabel 1

1988 Vastajaid 362, neist naisi 44%, mehi 56%.

1995 Vastajaid 252, neist naisi 48%, mehi 52%.

Vastanute % kogu populatsioonist 17 (1995. aastal oli hinnanguliselt 1500 ajakirjanikku)

2009 Vastajaid 277, vastanutest naisi 57%, mehi 43%.

Tegelik proportsioon ajakirjanike populatsioonis on 52% naisi ja 48% mehi. Sooline jaotuvus on protsent küsitlusele vastanutest, mis ei peegelda päris adekvaatselt tegelikku proportsiooni (nt Eesti puhul on erinevus 5%). Ilmselt olid naised aktiivsemad küsitlusele vastajad.

Eesti puhul vastanute protsent kogu populatsioonist oli 23 % . 2009.a. oli toimetuste nimekirjades 1193 ajakirjanikku (k.a. venekeelne kohalik meedia), küsitlus saadeti 1063-le. Küsitluses on

ajakirjad mõnevõrra üle esindatud, kuid statistilise kaalumise tulemused näitavad, et see erinevus on ebaoluline.

Ekspertküsitluse peaesmärk oli välja selgitada, millised muutused on viie eksperdi arvates toimunud 1988-2009 ajakirjanikutöö iseloomus. Kuut muutust sõnastas autor nii:

1. suuremad tunnetatavad muutused ajakirjandustöös;
2. peale "lapsajakirjanike" põlvkonda on toimunud uus põlvkondlik nihe;
3. online-ajakirjandusega kaasnenud muutused ajakirjanduses;
4. toimetajate ning reporterite vahelised jõujooned toimetuses (ameerikalik ajakirjandustraditsioon annab reporteritele vähem õigusi kui toimetajatele);
5. formaadi ja layouti muutused ajakirjandustöö sisu mõjutajana ;
6. majanduslik surve ja klikijanu.

Ekspertide valikul huvitas autorit nende arvamus ajakirjandustöö muutustest lähtuvalt nende rollist toimetuses (reporter või toimetaja) või ajakirjandusmaailmas üldisemalt (tähtajatu töölepinguga palgaline, vabakutseline, online-ajakirjanik) ning vanusest ja elukogemusest. Kuna kogenud ajakirjanikke, kes oleksid viimase paarkümmend aastat meedias töötanud, pole eriti palju, siis valis autor ekspertideks küll pika meediakogemused ajakirjanikud, kes paaril viimasel aastal enam meedias ei tööta, kuid kelle pilk on selle võrra teravam. Sageli on toimetuste pikaajalisemad ajakirjanikud pigem paindlikud töötajad, kes eelistavad süsteemi mitte kriitiliselt suhtuda ega soovi seda ka analüüsida.

Ekspertide nimede, soo, töö ja elukäigu täpsemat identifitseerimist ei pidanud autor vajalikuks.

Uudistereporter I (sündinud 1961), humanitaarharidusega, mis ei ole ajakirjanduslik ning on meedias (infoagentuuris ning kahes erinevas üleriigilises päevalehtedes) töötanud üle 15 aasta ning suundunud kaks aastat tagasi tööle avalikussuhetesse.

Uudistereporter II (sündinud 1962), ajakirjandusliku haridusega, töötanud uudisteajakirjanikuna aastatel 1985-2008 (28 aastat ajakirjanikutööd, sellest 13 aastat üleriigilises päevalehes ning mõned aastad avalik-õiguslikus televisioonis toimetajana) on maakonnalehe kaasomanik ning nüüdseks suundunud toimetajaks raamatukirjastusse.

Peatoimetaja asetäitja (sündinud 1964), ajakirjandusliku haridusega, töötanud alates 1982. aastast uudistereporter ja toimetajana, infoagentuuri juhi, üleriigilise lehe peatoimetaja ning peatoimetaja asetäitjana kuni 2003. aastani (23 aastat). Seejärel avalikussuhetes.

Osakonnajuhataja (sündinud 1975) on ajakirjandusliku haridusega ning teaduskraadiga sel ajal, töötanud raadios, poliitilise kommunikatsiooni alal ning viimased kuus aastat ajalehes, kus on viimased kolm aastat olnud osakonnajuhataja.

Vabakutseline (sündinud 1981) on peaerialana õppinud ajakirjandust, kõrvalerialana avalikkussuhteid, magistrikraad filmialal välismaalt, töötanud päevalehes, nädalalehes, teles ning ajakirjas. Viimased aastad vabakutseline kultuuriajakirjanik.

Uudisteagentuuri online-reporter (sündinud 1979) on õppinud paar aastat ajakirjandust, kuid pole lõpetanud. Töötanud nii reporteri kui toimetajana peamiselt online-meedias (infoagentuur), nüüd viimased aastad tegev avalikkussuhtetes.

Intervjuud toimusid kahel juhul silmast-silma (uudistereporter II ja osakonnajuhataja) ning salvestati elektrooniliselt. Ülejäänud intervjuud toimusid meilitsi (kolmel juhul). Intervjuude toimumisaeg oli mai kuni juuli 2010. Meilivastuseid said laiendatud täpsustavate küsimustega telefonivestlustes enne ja pärast meili vastamist.

Intervjuudeks koostati standardiseeritud küsimustik avatud küsimustega ning silmast-silma intervjuude käigus esitati ka täiendavad küsimusi. See meetod kindlustas vastused töö autorit huvitanud temaatikale. Intervjuud kestsid 40-50 minutit.

Need intervjuud ei pretendeeri representatiivsusele, mistõttu loobutakse tulemuste kvantitatiivsest analüüsist. Autor analüüsib vastuseid kvalitatiivselt ning võtab intervjuueeritavate vastused põhiküsimustele lühidalt kokku. Töö lisa 1 ning lisa 2 sisaldavad kokkuvõtet intervjuudest sünopsisena.

Ekspertidel paluti vastata järgmistele küsimustele:

1. Mis sinu arvates sai "lapsajakirjanikest" peale 1990ndaid? Kuidas iseloomustad lapsajakirjanike järgset ajakirjanike põlvkonda?
2. Kas online ajakirjanikule peaks kehtima samad professionaalsuse kriteeriumid kui ülejäänud (traditsioonilisele) ajakirjandusele?
3. Kas eesti pressis on sinu arvates valdavad ameerikalikud ajakirjandustavad (toimetaja otsustab loo fookuse üle, reporteril on väike otsustamisõigus) või pigem saksa (euroopa) tavad (keegi tema tekste sisuliselt ei toimetata)?
4. Mida toob ajakirjanikutöös jaoks kaasa layouti ja formaadi muutus?
5. Kas oled kogenud omanike või reklaamijate survet? Kui siis millist?
6. Kuidas on mõjutanud "majanduslik mõtlemine" sinu tööd ajakirjanikuna? (Tuleb kirjutada lugusid, mis "müüvad" ja mida klikitakse)
7. Kas sa pead oma tööd pigem loominguks või tootmiseks?
8. Miks sa teed/tegid ajakirjanikutööd?
9. Kirjelda oma (üldiselt) tööteed (sünniaasta, haridus, ajakirjandustee)!

IV ptk Ajakirjanike oskusi mõjutavad kontekstilised muutused

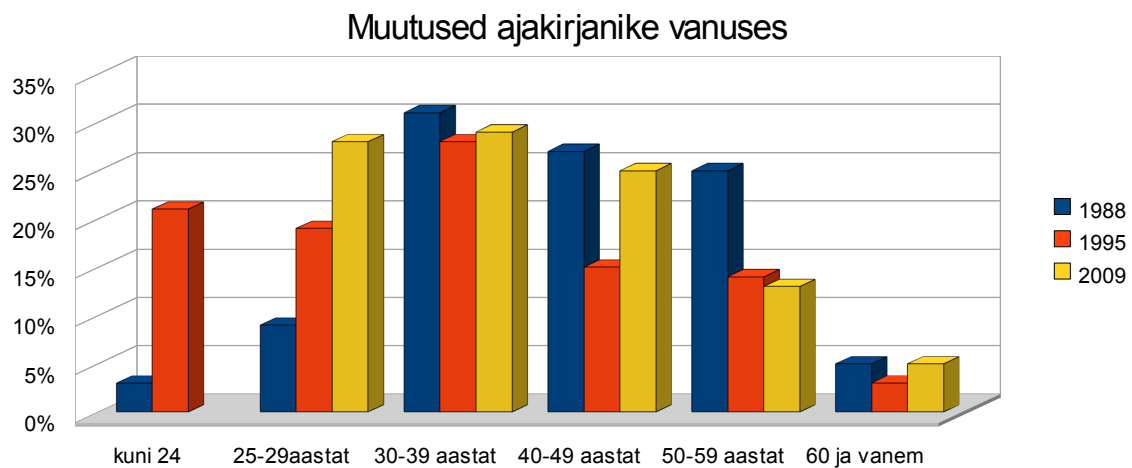
4.1 Muutused ajakirjanike vanuses, hariduses ja staažis

4.1.1 Muutused ajakirjanike vanuses

Vaadeldes Eesti ajakirjanike tööpraktikate muutusi viimase 21 aasta jooksul peale iseseisvumist, ei saa kuidagi üle põlvkondlikkust hüppest, mis oli omane kõikide siirderiikide ajakirjandusele. Eestis polnud aga vastuolud nn. vana kaardiväe ja noorte tulijate vahel sedavõrd suured kui paljudes muudes siirderiikides.

Lapsajakirjanike põlvkonna suureks sirgumine on möödunud sujuvalt ning ilma suuremate karideta. Praeguseks on vanuseline tasakaal ajakirjanduses stabiliseerunud ning võib öelda, et ligi kolmandik ajakirjanikke on üle 30aastased. Kuid kui küsitlustes keskendutaks ka online-osakondadele, võiks vanuseline tasakaal taas uuele lapsajakirjanike põlvkonnale viidata. Stabiliseerumine on toimunud ka 40-49aastaste ajakirjanike vanuseklassis, kelle osakaal ajakirjanike hulgas on enam-vähem sama suur kui 21 aastat tagasi (25%) (joonis 1).

Küll aga võib vähemalt küsitluste järgi järeldada, et Eesti ajakirjandus tasapisi feminiseerub. 1988.a. oli naiste ja meeste proportsioon umbes 5% võrra meeste kasuks, 1995.a. küsitluse järgi oli ajakirjanikkonnas naisi 52% ja mehi 48%. Ligilähedane on ka Abeli 2006.aasta küsitluse tulemus vastavalt 53% ja 47%. 2009.a. küsitlusele vastasid aktiivsemalt naised ja siin on proportsioon juba 57% ja 43% naiste kasuks, aga tegemist on ilmselt sellega, et naised on olnud aktiivsemad vastajad. Tegelik proportsioon ajakirjanike populatsioonis on sama, mis 1995.a. (nagu näitab 2009.a. küsitluse jaoks koostatud andmebaas).

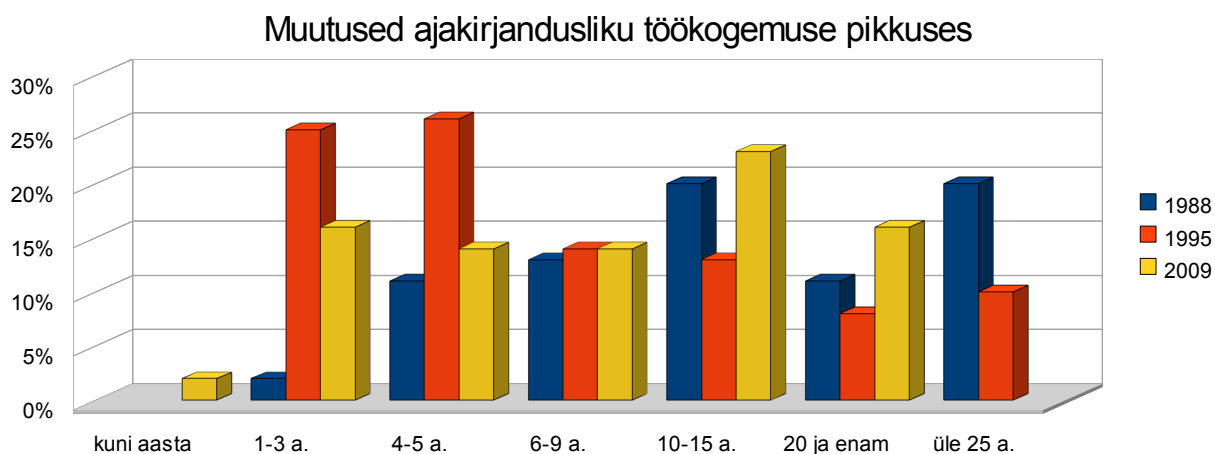
Joonis1

4.1.2 Muutused hariduses ja ajakirjandusliku töökogemuse pikkuses

1995 oli kõrgharidusega ajakirjanikke 70% vastanutest, sealhulgas 29% oli ajakirjandusliku eriharidusega. Abeli tulemuste järgi 2006.a. oli 56,4% kõrgharidusega ja neist 38,3% lõpetatud või lõpetamata ajakirjandusharidusega. 2009.a. küsiti hariduse kohta vaid ajakirjandusliku ettevalmistuse olemasolu kas ülikooli, kolledži või täienduskursuste tasandil. 53 protsendil vastanutest oli selline ettevalmistus, kusjuures ilmselt arvati siia hulka nii ülikoolis kõrvalerialana ajakirjanduse õppimine kui mõnepäevased koolitused töö kõrvalt.

2009. aastal hindasid ajakirjanikud oma töökeskkonnas koolituse või täiendõppe võimalusi puudulikeks. Vaid 8% leidis, et tema töökohal on head koolitus või täiendõppe võimalused.. Valdavalt saavad ajakirjanikud täiendõpet omal initsiatiivil (42%), tööandja poolt pakutakse seda märkimisväärselt vähem (35%).

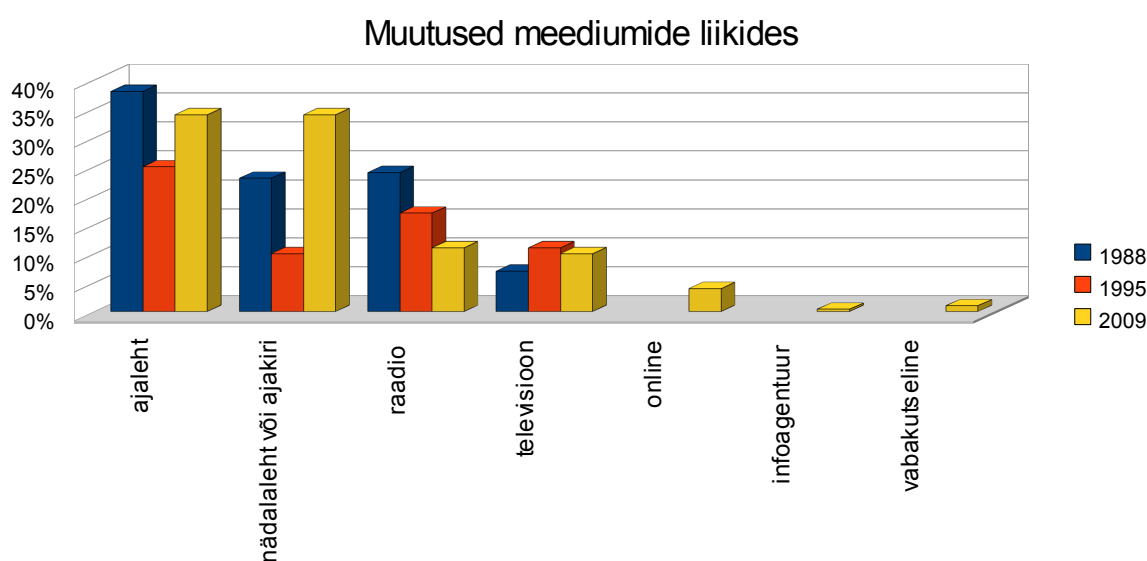
Arvatavasti ei paku toimetuse keskkond ka võimalusi edasi areneda nii palga kui ametiredeli poolest, sest loomuliku arengu mehhanism, kuidas reporterist saab osakonnajuhataja või toimetuse juht, puudub. Pigem töötab reporter või toimetaja aastaid samal ametikohal, kogemata edutamist või palgatõusu ning siis liigub edasi järgmise tööandja juurde. Vaid 15 % ajakirjanikest leidis, et töökeskkond pakub häid võimalusi karjääri edendamiseks. 40% leidis, et tingimused on head isiklikuks arenguks. Uurimustulemustele tuginedes toimub väga harva ka arenguestlusi ning enamik koolitusi toimub töötaja, mitte tööandja algatusel.

Joonis 2

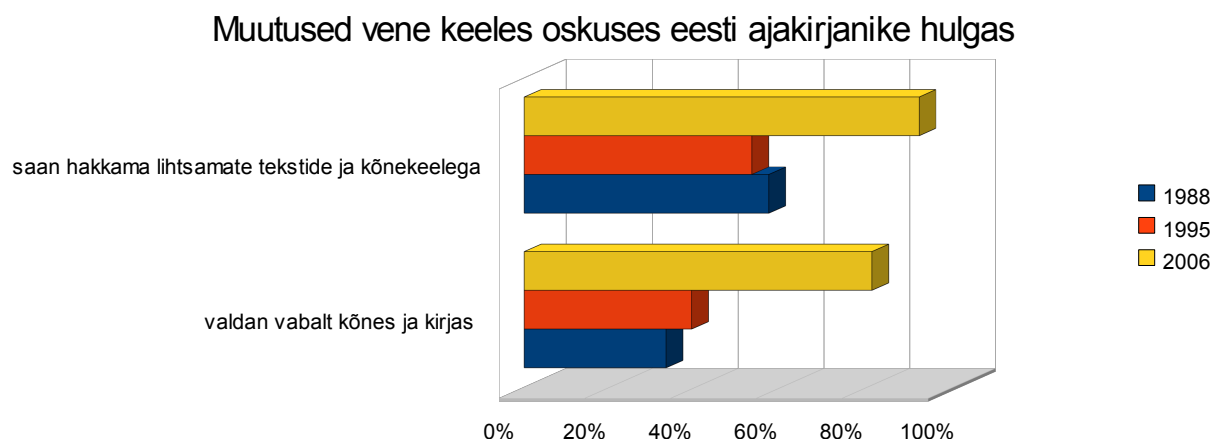
Eesti ajakirjanike töökogemus ajakirjanikuna oli 14 aastat tagasi veel suhteliselt lühike. Veerand neist oli töötanud sel alal üksnes 1-3 aastat, veerand aga aasta-paar rohkem. Nüüd on raskuskese liikunud 10-15aastase töökogemusega ajakirjanike generatsiooni, keda on 23% kõikidest ajakirjanikest (joonis 2).

Samas pole töökohad ajakirjanduses eriti stabiilsed, sest 36% ajakirjanikest on oma viimasel ametikohal töötanud 1-3 aastat (joonis 6). See tähendab, et ajakirjanduses toimub pidevalt suur kaadri voolamine, ning neid, kes on olnud üle 5 aasta ühes amesis, on praegu umbes kolmandik kõigist ajakirjanikest. Kaadri voolavus ning toimetusekollektiivide pidev muutumine võib olla põhjuseks, miks ajakirjanike professionaalne enesehinnang ning ametialane identiteet ja enesetunnetus selgelt välja ei kujune. Enamik ajakirjanikke töötab endisele ajalehtedes (joonis 3).

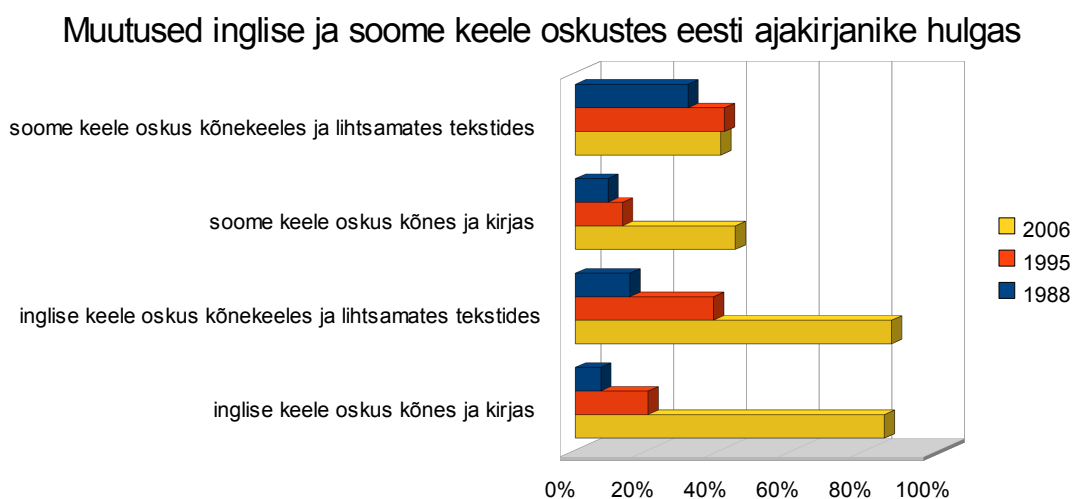
Joonis 3

4.1.3 Muutused ajakirjanike keeleoskuses

Joonis 4 (Kasutatud Abeli küsitluse andmeid 2006. aastast)

Võiks oletada, et eesti ajakirjanike vene keele oskus on muutunud väiksemaks, siis päris nii see ei ole (joonis 4). Vaid 8% ajakirjanikest ei saa vastavalt uurimusele lihtsama vene keelega hakkama ning 19 % ei valda vene keelt kõnes ja kirjas. Tegelikult võib see pilt siiski teine olla, sest iseseisvusajal hariduse saanud sünnipärastel eestlastel on reeglina kehv või puudulik vene keele oskus, mis võib näiteks Tallinnas töötades muuta ajakirjanikutöö raskeks. Arvestades, et 28 % ajakirjanikest on 2009. aastal 25-29aastased, võiks oletada, et umbes pooled neist valdavad vene keelt vaid kõnekeele tasemel, kui üldse.

joonis 5 (Kasutatud Abeli küsitluse andmeid 2006. aastast)

1988. aastal oli soome keele oskus ajakirjanike hulgas suurem kui inglise keele oskus, mis on ka

mõistetav, sest 67 % sellele küsitlusele vastajatest töötas Tallinnas. Seitse aastat hiljem on inglise keele oskus märgatavalt tõusnud. Vabalt valdab seda juba 20 % küsitletutest ning lihtsamal tasemel 38% (joonis 5).

1988. aastal peetakse inglise keele oskust töös vaid pisut vajalikumaks (45%) kui soome keele oskust (42 %). Seitse aastat hiljem on piirid sedavõrd avanenud, et arusaamine inglise keele oskuse vajalikkusest on hüppeliselt kasvanud. Seda peab vajalikuks kutsetöös 87 % ajakirjanikest. Soome keele oskust peab vajalikust 68 % vastajatest.

1988. aastal peetakse vajalikuks ka saksa keele oskust (38%), kuid selle reaalseid oskajaid on vähe (2 % vabalt, 8 % lihtsamal tasemel). 1995. aastaks on ka saksa keele oskajate arv suurenenud - 7 % valdas keelt vabalt ja 19 % lihtsamal tasemel, töös vajalikuks peab seda 48 % ajakirjanikest.

2006. aastal oli saksa keele oskajaid 27 % ning lihtsamal tasemel saksa keele valdajaid 24 %. Juurde oli tekkinud rootsi keele oskajaid 8%. Kuid kuna uurimusse oli haaratud ka pisut venekeelsete ajakirjanike kogukonda, siis oli ka 1 % neid, kes ei osanud eesti keelt vabalt ning 2 % neid, kes ei osanud seda lihtsamal tasemel.

Kriitiliselt peaks ilmselt suhtuma ka ajakirjanike hinnangusse oma inglise keele oskusele. Väidetavalt ei valda seda 2006. aastal üksnes 13-15 % ajakirjanikest, kuid tegelikkuses võib sõltuvalt hariduslikust baasist olla ka küllalt suur nende nooremasse põlvkonda kuuluvate ajakirjanike arv, kes inglise keeles intervjuusid teha ei suuda. Kindlasti on paljudele ületamatu takistus ka inglisekeelse kirjavahetuse pidamine või intervjuu tegemine eetris.

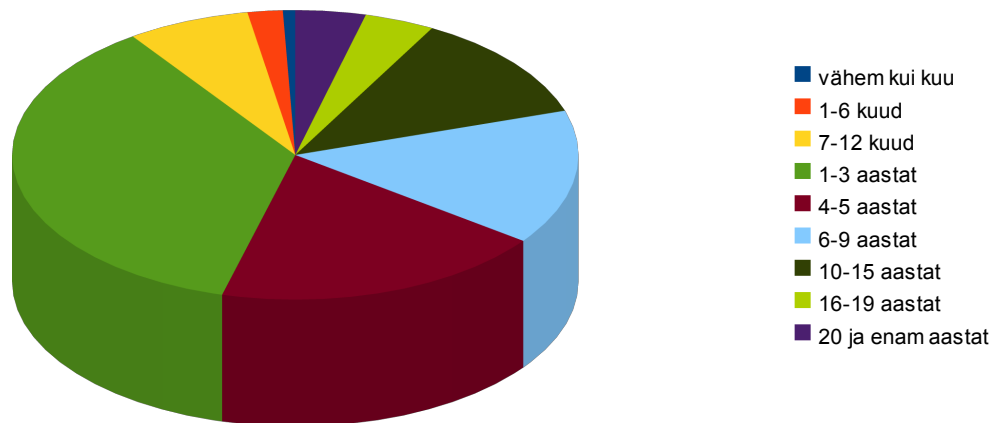
4.1.4 Muutused töösuhte vormides ja ühel ametikohal töötamise pikkuses

2009. aastal nimetas 85% ajakirjanikest, et nad töötavad täiskohal tähtajatu töölepinguga, mis ei seleta kuidagi kiiret kaadri volavust ning kolm aastat ühel töökohal püsimist (joonis 6). Seletus peitub ilmselt töölepingute formuleeringutes. Väga vähe on Eesti ajakirjanike hulgas osakoormusega töökohti tähtajatu töölepinguga (4%), täistöökohti tähtajalise töölepinguga (3%), osalisi töökohti tähtajalise töölepinguga (2%). Üsna vähe on ka projektipõhiseid töölepinguid ühekordse ülesande täitmiseks (0,4%). Peamiselt vabakutseliseks ajakirjanikuks peab end 7% küsitlusele vastanutest. Seda võib pidada ka märgiks üsna konservatiivsest töökeskkonnast meedias, kus ei võeta ette suuri projektipõhiseid töid. Teisalt saab sellega ilmselt odavamalt hakkama ka suurendades lepinguliste ajakirjanike töökoormust ning lisada minimaalselt palka.

Võrreldes 1988. aastaga, kui Ajakirjanike Liitu kuulus 61 % ajakirjanikest ning 14 aasta taguse

ajaga kui kuulus 25%, siis on ametiliitu kuulumine tegevajakirjanike seas Eestis praegu marginaalne. Ajakirjanikke Liitu kuulus 2009.a. 16 % küsitlusele vastanud ajakirjanikest.

Ühel ametikohal töötamise kestvus 2009. aastal Eesti ajakirjanike hulgas

Joonis 6

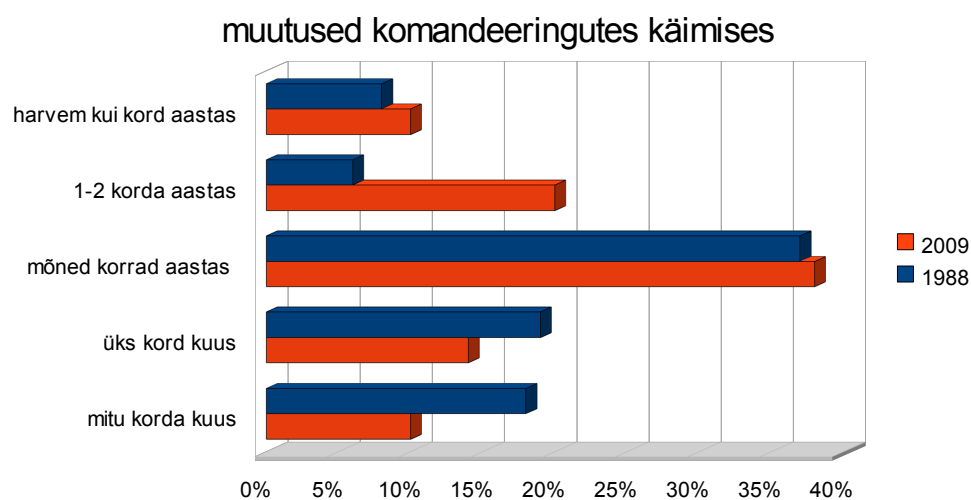
4.1.5 Muutused komandeeringutes käimises

Komandeeringutes käimises on aastatega üllatavalt vähe muutunud, kuigi loogiline oleks, et muutused oleks suuremad. 2009. aastal peaks võimalusi nii kodu-kui välismaal käia lugusid tegemas rohkem olema, kuid ilmselt seavad siinkohal piiri meediaväljaannete rahalised võimalused. Üks kord kuus ja mitu korda kuus toimuvaid komandeeringuid oli 1988. aastal oluliselt rohkem, kuid ilmselt on selle põhjus lisaks toimetuste materiaalsele võimalustele ka arenenud tehnoloogia (joonis 7).

Komandeeringute arvu vähenemine 2009. aastal kinnitab teooriat, et kogu meediasuhtlus kipub kolima internetti ning silmast-silma intervjuude osakaal aastatega väheneb. Selleks, et 2009. aastal intervjuud teha ei pruugi enam toimetusest lahkuda. Selleks sobib nii e-mail või mõni muu programm. Ekspertintervjuudes (vt lisa 1 ja lisa 2) leitakse, et ajakirjanike valmidus komandeeringusse minna on palju suurem kui toimetuse juhtkonna tahtmine seda võimaldada. Arvestades ajakirjanike koormatust, pole ka ajalehed huvitatud sellest, et ajakirjanikud oleksid pikemalt komandeeringus, sest see vähendaks reporterite igapäevast tööpanust, mis on üks või kaks lugu päevas. Kolm päeva komandeeringus võib küll tähendada üht ja head lugu, kuid ka seda, et viis lugu jääb kirjutamata.

Teisalt muudab noore ajakirjaniku vähene sotsiaalne võrgustik ja vähesed kontaktid väljaspool toimetust ta kergesti mõjutatavaks iga allika poolt, kellega ta kokku puutub. Teisalt tõstab see toimetuse kui ainsa sotsiaalse suhtlusringi osakaalu ajakirjaniku otsuste langetamisel.

Vanemad ekspertintervjuusid andnud ajakirjanikud tõid ka välja selle, et noortel kolleegidel puudub oskus "tädi Maalidega" suheldes hakkama saada või et nad seisavad loole minnes kujundlikult väljendudes harkisjalu keset põldu ning on šokis. Vanemad ajakirjanikud toovad ka noortes kolleegides (vt lisa 1) välja ükskõiksust oma allikate suhtes ehk ajakirjanik on meediasuhtluses vastutustundetetu ning allikaid ärakasutav, tundmata huvi kuidas meediaga kokkupuude allika elu edaspidi mõjutama hakkab.

Joonis 7

4.2 Muutused ajakirjanike spetsialiseerumises žanrile ja temaatikale

4.2.1 Ajakirjanduslik spetsialiseerumine kindlale valdkonnale. On-line ajakirjandus

Enamik (54%) 2009. aasta küsitlusele vastanud ajakirjanikest peab end laiemale publikule ehk massiauditooriumile suunatud ajakirjanikuks. Spetsiifilisemat, erialainimestele suunatud ajakirjandustööd teeb 8% vastanutest. Mõlema sihtgrupi huvisid arwab rahuldavat 38% ajakirjanikest.

Võib oletada, et ajakirjanike madal ühele alale spetsialiseerumise tase ning kitsamad

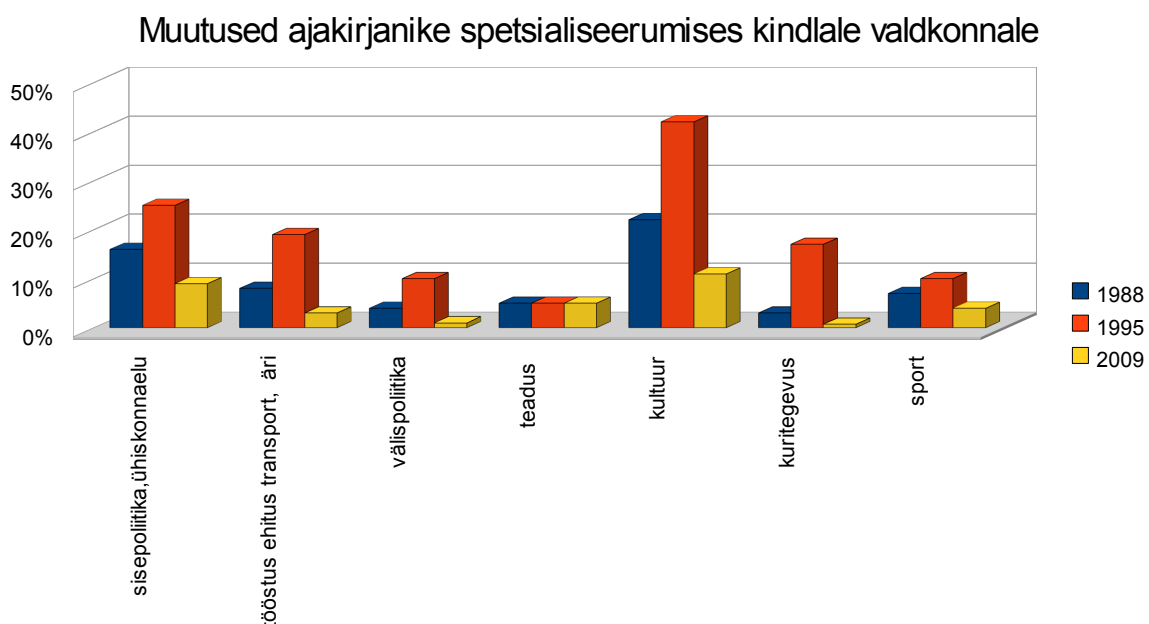
erialateadmised on karuteene ajakirjandusväljaannetele, kes peaksid ilmselt kaaluma, kuidas oleks kiirinfole võimalik paremini ja suuremat lisaväärtust anda. Meediaväljaannetel tasuks kaaluda, kas ka massiauditoorium vajab ajakirjanik-universaale, kes kirjutavad kõigest kõike või analüütilisi ning spetsialistiteadmised ajakirjanikke.

Kolm ajakirjanike seas läbi viidud küsitlust näitavad, et ajakirjanike spetsialiseerituse tase ning kitsamad erialased teadmised on alates 1988. aastast senini jätkuvalt kahanenud (joonis 8). Eriti märkimisväärne on see poliitika vallas. Praegu on sel teemal kirjutajaid pea kolm korda vähem kui 1995.a. (üksnes 3% vastanutest). Ainus, mis on muutumatuks jäänud, on teadusteema, mida käsitleb viimase paarikümne aasta jooksul stabiilselt 5% ajakirjanikest.

Krimiteemasid kajastavaid ajakirjanikke oli 2009.a. vastanute hulgas vaid kaks protsenti, mis tundub ebaproportsionaalne võrreldes krimiteema sagedusega ajakirjanduses.

Vähenenud on ka sporditemaatikat kajastavate ajakirjanike hulk. 1995.a. oli neid 10%, nüüd 4% vastanutest. Samas on näiteks Eesti Päevalehel kui Õhtulehel suured iganädalased spordilised ning raadios ja teles pole spordiülekannete arv märkimisväärselt vähenenud. Siit tekib oletus, et ajakirjanike töökoormus on varasemaga võrreldes suurenenud.

Kuigi ajakirjandusest kõige silmatorkavam osa on ikkagi meediaettevõtete võrguväljaanded, on online-ajakirjanike osakaal viimases 2009. aasta uuringus väike. Selle põhjuseks võib ka olla online-osakondade vähene kajastatus lehe kontaktandmetes. Autori arvates on tegemist kiiresti muutuva kaadriga, kelle jaoks võib ajakirjandus olla vaid üks vaheetapp elus. Nende töötavad ning suhtumine professionaalsetes väärtustesse erineb ka "traditsioonilistest" ajakirjanikest.

Joonis 8

Valdkonnad, millest ajakirjanikud 1988. ja 1995.a. kõige vähem kirjutasid, olid välispoliitika (vastavalt 52 % ja 71%), korrakaitse ja kuritegevus (vastavalt 40% ja 48%). See on ilmselt seletatav tollase ajakirjanduse juhtimise poliitikaga. Välispoliitikast said kirjutada-rääkida vaid vähesed ajakirjanikud, keda partei ja tsensuur usaldasid. Kuritegevusest kirjutamise keelas tsensuur, kuigi korrakaitse teemasid üldisemalt mitmetes seostes siiski käsitleti.

2009. aasta küsitluses selgub, et ajakirjanike vähene spetsialiseeritus on põhjustatud sellest, et enda spetsialiteediks peetakse mõnd ajakirjanduslikku žanri. Ilmselt ei peeta kitsamat spetsialiseeritust mõnele teemale ja ekspertteadmisi sel alal sedavõrd oluliseks kui žanripuhtust.

Kuid kui küsitakse, kui sageli peab ajakirjanik töötama lugudega väljaspool ainevaldkonda, millele ta on spetsialiseerunud, siis 10% ajakirjanikest ütleb, et teeb seda iga päev, 14 % paar korda nädalas, 20 % kord või kaks kuus ning 19% kaks või kolm korda aastas. See näitab, et mingi toimetusesisene temaatiline tööjaotus on küll olemas, kuid küllalt tihti tuleb siiski töötada väljaspool oma kompetentsuse piiri, mis on risk allikatest sõltumise ning pressivabaduse osas.

4.2.2 Muutused ajakirjanduslikule žanrile (uudis, kommentaar, olemuslugu) spetsialiseerumises

Enamik 2009. aasta küsitlusele vastanud ajakirjanikest peab end uudisajakirjanikeks, kes pole mingile kitsale valdkonnale keskendunud (35%) ehk ajakirjanik-universaalideks. Neid ajakirjanikke, kes uudisloomele spetsialiseeruvad, on täpselt sama palju kui 1995.aastal (34%) (joonis 9).

Numbrid on sarnased ehkki 1990ndatel puudus niivõrd konkreetne uudise ja kommentaari lahusus kui praegu, valitses suurem žanriline mitmekesisus ning vähem oli spetsiaalseid uudiste lehekülgi ning rohkem spetsialiseerunud toimetusi.

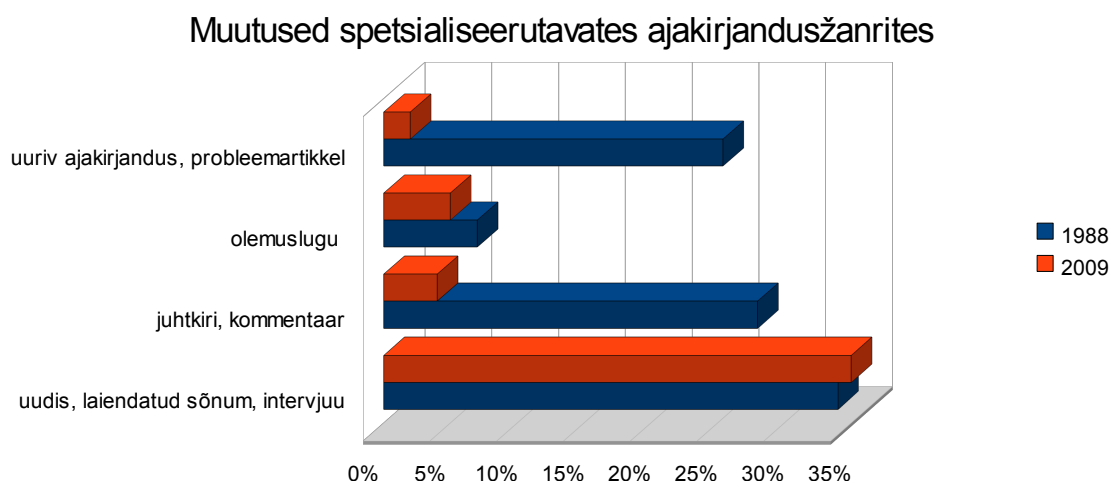
Nüüd, kus uudisevorm on ajalehtedes valdav ning rohkem uudistetoimetusi (Eesti, Välismaa, Tallinn jne) on uudisajakirjanikke siiski samapalju ent muudele žanritele spetsialiseerunud või neid valdavaid ajakirjanikke on oluliselt vähem.

Ajakirjanduse põhižanritest lähtuvalt on olemuslugudele spetsialiseerunud ajakirjanikke 2009.a. küsitluse põhjal 5%, juhtkirjadele spetsialiseerunuid 4% ja uurivale ajakirjandusele 2%. Võrreldes 1995.aastaga on neid ajakirjanikke, kes kirjutavad juhtkirju ja kommentaare seitse korda vähem. Kas seda võib pidada angloameerikaliku ajakirjandustava näiteks, et ajakirjanikud spetsialiseeruvad rangelt vaid ühele žanrile ning ei saa või ei taha viljeleda teisi?

Uudisajakirjanikel on harva võimalus kirjutada juhtkirju ning kommentaare, nad ei kirjuta tihti ka olemuslugusid. Olenevalt ajakirjaniku võimekusest võib tal selle jaoks matejal ja võimalused ka olemas olla, kuid kui tal on kohustus reporterina kirjutada kaks lugu päevas, pole tal selleks aega ega jõudu. Kui aga toimetuse siseselt kirjutab juhtkirja arvamustoimetaja, kes pole uudisteajakirjaniku taustainfoga kursis ning käsitleb ainult ilmutvast loost saadud infot, muudab ilmselt arvamuse kujundamise enda jaoks raskeks. Selline töö eeldab suurt toimetuse alast diskussiooni ning koostööd, kuid see kahjuks on puudulik nagu ekspertküsitlustest selgub.

Ajakirjanike žanriline piiratus võib tuleneda nii nende kindlaks kujunenud ametialastest kohustustest, mis on rutiinsed ning sellest väljaspool midagi ette ei võeta. Teisalt võib olla ajakirjanike žanri alane võimetus kinni olla ka nende lihtsamate käsitööoskuste puudumises. Enamik ajakirjanikke ilmselt ei ole õppinud kunagi olemuslugu planeerima, seda kujundama ning kirjutama, mis võib olla takistuseks uuriva ajakirjandusega tegelemisel.

26% ajakirjanikest 2009. aastal tunnistas, et saab uuriva ajakirjandusega tegelda 2-3 korda aastas, 19% kord või paar iga kuu. Ajakirjanduslike käsitööoskuste osas on olemuslugu ja kommentaar ilmselt paljudele ajakirjanikele veel omandamata või ebavajalik oskus. Kõik katsed päevalehtedes olemuslugude või uuriva ajakirjanduse toimetusi luua on liiva jooksanud, sest igapäevane töökoormus ei võimalda lugudega pikaajaliselt tegeleda.

Joonis 9

4.2.3 Muutused ajakirjanike tehnilistes kutseoskustes

Kui 1988. aastal olid ajakirjaniku põhilisteks töövahenditeks märkmik, pliiats ja telefon, siis nüüdseks on neile lisandunud arvutioskused, mis sõltuvalt ajakirjaniku põlvkondlikust kuuluvusest võivad tähendada pigem ka üksnes arvuti kui moodsa kirjutusmasina ja suhtlusvahendi (elektronpost) kasutamist ning ei midagi enamat.

Ajakirjanike tehnoloogiline võimekus ilmselt on sarnane ühiskonnale üldiselt. Noored on infotehnoloogiliselt võimekamad ning vanemad inimesed abitumad. Noorus ning näib, et sellest lähtuv IT-alane võimekus (oskus lihtsamate vahenditega videosid toota jms) võib osutada näiteks online osakonda tööle saamisel eeliseks. Eesti ajalehtede online osakondades kohtab harva 30ndates aastates töötajaid.

Autori arvates on ajakirjanikud pidanud end alati pigem valgekraedeks, kellel on vähe tehnilisi käsitööoskusi, mis neile nende töös abiks oleks. Liialt palju eelistatakse tehnilist tuge saada selle ala spetsialistidelt.

Palju on ajakirjanikke, kes meelsamini otsese ajakirjandustöö kõrval parema meelega ühtkki tehnilist lisakohustust kanda ei soovi (fotografeerimine, helimontaaž raadios, pildi- ja helimontaaž teles, materjalide üles riputamine veebsaidile, operaatori- ja helimehe töö teles jne). Paraku jääb neid ajakirjanikke ilmselt vähemaks, sest tehnoloogiliste oskuste määr annab suuri eeliseid erialases autonoomias (enam ei tule oodata kujundaja või fotograafi graafikujärgse aja järgi).

Eesti ajakirjanike arvutialase võimekuse määra pole eraldi uuritud, kuid arvata võib, et see ei erine palju 1988. aasta masinakirjaoskusest, kus vaid 30% ajakirjanikest leidis, et nad näiteks masinakirja vabalt valdavad. 55% valdas masinakirja mingil määral. Reeglina kasutati tekstide sisse löömisel ikkagi masinakirjutaja abi ning ka kirjutusmasinate arv toimetuses olid piiratud. Ka enamik ajakirjanikke (sõltuvalt mõistagi generatsioonist) kasutab arvuti funktsioonidest vaid moodsa kirjutusmasina ning suhtlusvahendi omi.

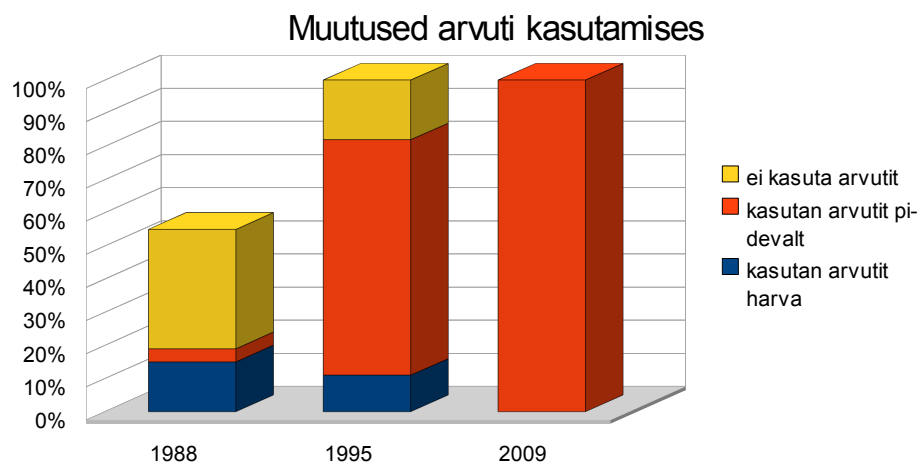
Tänapäeval pole infotehnoloogiliselt oskused üksnes tehniline vahend vaid ka infokogumis ja töötlemisoskus, mis peaks aitama asutuste veebides, aastaaruannetes, eelinfos vms. orienteeruda. Sellelaadseid koolitusi ajakirjanikele korraldatakse harva. Ka toimetusesisene suhtlus- ja infotöötlusvõrgustik on suhtlemiselt lihtne ning e-mailiga piirduv.

Kui 1980ndatel piisas ajakirjanikele oskusest käsitseda lihtsamaid tehnilisi vahendeid nagu telefon, taskuarvuti ja kirjutusmasin (diktofone oli veel küllalt vähe), siis nüüd on kasvanud oluliselt vajadus IT-alaste oskuste järele.

Kui tänastelt ajakirjanikelt küsida kas nad suudaksid arvutis oma loo küljele panna, tegeleda digitaalse fotograafia ning fototöötlemisega, võrguväljaandesse materjali üles riputada, siis ilmselt vastaks enamik eitavalt. Kuna igapäevane töö on piisavalt tempokas ja palju aega nõudev, siis selle käigus uusi oskusi omandada pole eriti lihtne ning lisakohustusi väljaspool oma igapäevast tööpõldu ei soovita.

Lehetöös välja kujunenud rutiinid ei soosi *multiskilling*/ paljude oskustega ajakirjanikke. Pigem saavad seda endale lubada erikorrespondendid, kohalikud korrespondendid ning need, kes on komandeeringus. Enamik palgalisi lehefotograafe ei ole huvitatud pildistavatest kolleegidest ning kujundajad ja tehnilised toimetajad ajakirjanikest, kes oma materjali ise kujundada tahavad. See ruineerib toimetuse sisest töö- (aga ka palga) jaotust.

Saate monteerimise, kokkumängimise ega muusikalise kujundamise oskust ei pidanud üle poole ajakirjanikest vajalikuks. Teisalt ilmselt ei peetud tehnilisi oskusi ka ajakirjandustöös primaarseks. Ka tänapäeval on vähe neid ajakirjanikke, kes end ise helipuldis režiiga aidata oskavad.

joonis 10

1995. aastaks oli toimunud toimetustes juba tiigrihüpe, seitsme aastaga oli 63% ajakirjanikest istutatud arvutite taha, ehkki paljud neist arvutitest polnud veel võrguarvutid ning internet polnud kõikides toimetuseruumides veel kättesaadav (joonis 10). Lihtsamaid tekstitöötlemise programme õppisid ajakirjanikud siiski kiiresti kasutama. Mõnedes toimetustes olid siiski pikalt ametis veel masinakirjutajad, kes sisestasid välisautorite tekste, aga 2009.a. küsitluses pole isegi enam küsimust ajakirjanike arvutioskuste kohta. Enamik diktofone on muutunud digitaalseks.

Tšehhi, ungari ja slovaki ajakirjanikud leidsid, et viimase kümnendi tehnoloogilised muutused on mõjutanud nende tööpraktikaid, kuid nad leidsid ka, et sel pole olnud suuremat mõju nende

ajakirjanduslikule töökultuurile või professionaalsetele väärtustele (Metykova, Cisarova, 2009).

4.2.4 Muutused suhetes kolleegidega

Toimetuse rutiinidest autonoomia mõjutajana võib välja tuua ühe olulisemana välja igapäevase tööalase infovahetus kolleegidega, mis kõige rohkem mõjutab seda millisena ajakirjanik oma töö vormistab (Bennett, 2003, viidatud Deuze järgi, 2008, 160).

Kui Eestis oli veel 1980ndatel toimetused küll nomenklatuursed, ent ka samas demokraatlikud vaimueliidi diskussiooni paigad, siis nüüd varjab neid mitu ust, mida saab vaid magnetkaardiga avada ning tootvat tööd tegevaid ajakirjanikke avatud toimetuses ei tohi segada.

Seega on kolleegid ainus sotsiaalne kontakt, mida internetis oma tööd tegev ajakirjanik üldse omab. Hoolimata konkurentsitihedast õhkkonnast ajakirjanikud siiski toimetusesiseselt ega ka ajakirjandussüsteemi siseselt omavahel ei konkureeri. Seda enam, et palgaskaalad jms on ka toimetuse siseselt rangelt konfidentsiaalsed. 1988. aastal olid palgalehed veel üsna avalikud. Samas tundub, et toimetuse juhtkonna hinnangut oma tööle peetakse olulisemaks kui kolleegide oma.

Muutused tööpanuse hindamises

	1988	1995	2009
mõnevõrra suurem või samasugune	66%	70%	37%

Tabel 2

2009. aastal peeti suhteid kolleegide vahel väga sõbralikuks 51% (tabel 2). Tugevat konkurentsi kolleegide vahel tunnistas vaid 10% ajakirjanikest. Ranget juhtkonna kontrolli nägi probleemina vaid 8% ajakirjanikest. Samas on täheldatav, et suhted kolleegidega kaotavad võrreldes varasemate aastatega tähendust. Võib oletada, et nii ajakirjandustöö kui ajakirjanike elulaad on mõlemad muutunud individualistlikumaks. Toimetuses veedetud aega ei kulutata enam sedavõrd toimetusesisesele sotsialiseerumisele, vaid otsesele töötegemisele. Ekspertintervjuudele tuginedes (vt lisa 1, lisa 2) võib tunnistada, et just online-osakondade kellast-kellani normeeritud tööaeg muudab paljuskki seniseid ajakirjandustöö tavasid. Kindlasti kujuneb seni piiramatatu tööajaga (lugu tehakse seni kui see valmis saab) ajakirjandustöö tulevikus tänu sellele ka tööaja poolest palju normeeritumaks.

Muutused suhetes kolleegidega

	1988	1995	2009
head suhted kolleegidega	71%	83%	51%
head suhted juhtkonnaga ja range kontrolli puudumine	63%	77%	92%

Tabel 3

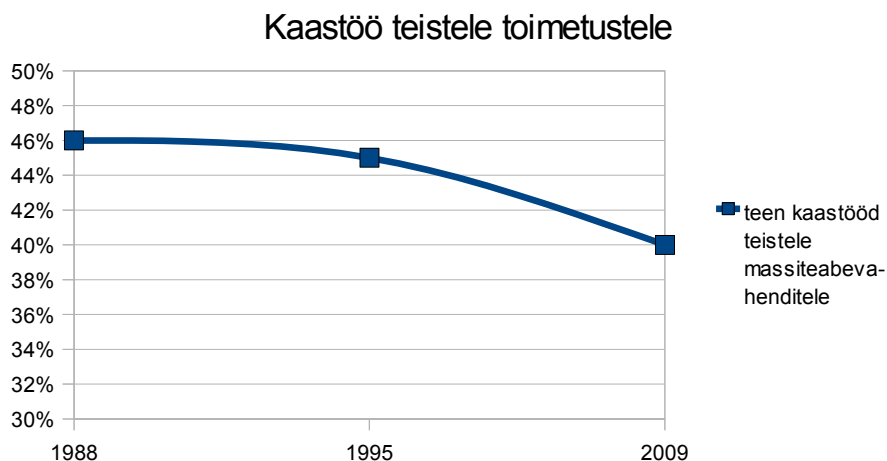
Kolleegidega suhtlemises kajastuvad muutused annavad edasi ühiskondlikku muutusi, mida ajakirjandus on läbi elanud. 1988. aastal oli nõukogudeaegne toimetus veel küllalt hierarhiline ja reglementeeritud, ent oma kaksikmoraali ja sisemiste vaimsete liidritega keskkond, kust kasvasid välja laulvat revolutsiooni vedanud rahvaliidritest ajakirjanikud. 1995. aastal, kui lehed olid erastatud või erastamisel või kuulusid ajakirjanikele endile, olid jagatud sotsiaalsed väärtused ajakirjanike endi vahel suuremad. 83% ajakirjanikest pidas 14 aastat tagasi häid suhteid kolleegidega oluliseks. Arvestades toonaste ajakirjandusväljaannete töötajate keskmist vanust ja laulva revolutsioonijärgseid meeleolusid, olid kolleegid ja toimetused 1990ndate aastate alguses valdavalt 20ndates aastates vallalistele noortele ajakirjanikele selts- ja sõpruskond, kellega veedeti pea ööpäev läbi aega koos.

2009. aastal seevastu on toimetus rohkem töötegemise koht, ajakirjanike keskmine vanus on tõusnud (tabel 3). Ilmselt on perekond ja hobid tööst ettepoole paigutunud. Kindlasti on ka toimetuste tööväline läbikäimine vähem aktiivne kui aastate eest.

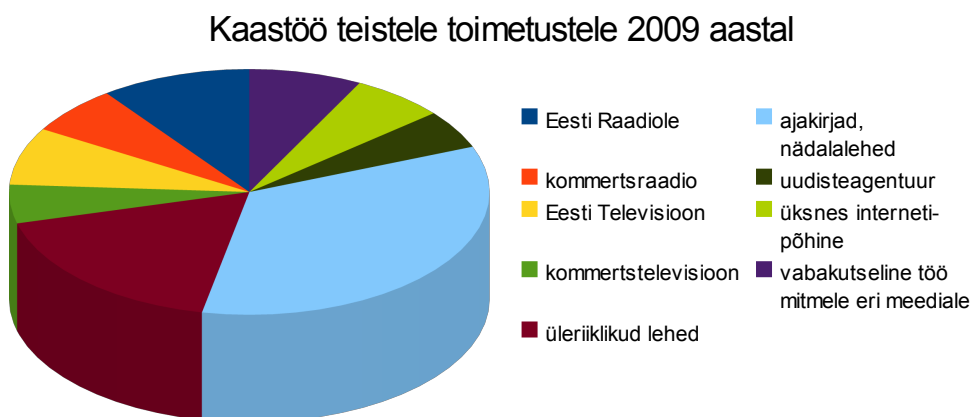
Sama tendentsi võib märgata ka enamikes Eesti 1990ndate aastate alguses asutatud äriettevõtetes, mille organisatsioonide väärtushinnangud on muutunud koos töötajate vanuse ja vajaduste muutumisega.

Samas on töö iseloom ajakirjanduses muutunud individualistlikumaks ning vaid 42% ajakirjanikest leiab, et jagab kolleegidega samu professionaalseid väärtusi.

4.2.5 Muutused kaastöö tegemises teistele toimetustele

Joonis 11

Joonis 12

Kõige rohkem tasus 1988. aastal kaastööd teha üleriiklikele ajakirjadele, mille honorar oli 40% ajakirjanike arvates kõrge või keskmine. Ka tasus ära oma toimetuses kirjutamine (58%), mille honorari peeti madalaks või keskmiseks. Kaasaegsetes lehtedes toimetusesisene honoreerimine 2009. aastal ilmselt puudub, teistes osakondades kirjutades honorare ei maksta. Ainus erand on reklaamlisid. Oma toimetusele järgnesid 1988. aastal üleriiklikud lehed (47%) ja Eesti Raadio (44%). Eesti Televisiooni honorare peeti väiksemaks.

1995. aastal leidis 10% töötajatest, et nende tööleping ei luba mujale kaastööd teha. Ilmselt on see protsent meediatöötajaist, keda tööleping ei luba muudesse väljaannetesse kaastööd teha, 2009. aastal veelgi suurem (joonis 11). Eesti ajakirjaniku töölepingus on reeglina kirjas, et ta ei või

kaastööd teha konkureerivatesse väljaannetesse, seega ei tohiks päevalehes kirjutaja teha tööd teistes iga päev ilmuvates väljaannetes ning seega oleks tee vaba teles, raadios ning ajakirjades töötamiseks. Mõnedes toimetustes on ka kirjutavate ajakirjanike tele-ja raadiotöö soositud, kuna see aitab kaasa nende nime ning kaudselt ka väljaande populaarsusele. Küll aga on taunitav osalemine kommertslikes ja meelelahutuslikes teleprojektides. Kaastöö tegemine sõltub siiski isiklikest kokkulepetest toimetuse juhtkonnaga. Erandeid tehakse spetsialistidele erialateemalisteks kirjutisteks.

Põhjusi kaastööd teha oli 1995. aastal mitmeid:

77% leidis et soovib oma võimeid eri valdkondades proovile panna;

68% mainis oma toimetusest laiemaid huvisid;

63% tegi seda honorari pärast, sest palgas jääb väheseks ;

59% seepärast, et ei oska ära öelda;

58% sest on sisemine vajadus.

2009. aastal nimetas 40% ajakirjanikest, et nad teevad ka mõnda lisatööd põhitöö kõrval, mida ei saa kvalifitseerida ajakirjandusena. 40% tunnistas, et teeb kaastööd ka mõnele muule massiteabevahendile, mis annab tunnistust, et inimestel võib olla mitmeid töösidemeid, mis võivad põhjustada ka huvide konflikti kui need on seotud näiteks PR-firmadega (joonis 12).

2006. aasta Abeli uurimuse tulemustega võrreldes on 40% lisatööd tegevaid ajakirjanikke üsna veenev number, sest seal mainis 32 % ajakirjanikest, et neil on lisatöökohustusi peale põhitöö meedias. 7% küsitlusele vastanud ajakirjanikest väitis, et neil on kaks või enam lisatööd põhitöö kõrval. Enamik neist mitmel töökohal töötavatest ajakirjanikest 2006. aastal olid mehed.

Mitmel töökohal töötamine ning lisakohustuste võtmine on Eestis eneseteostuse kõrval ilmselt seotud ka ajakirjanike suhteliselt madala palgaga.

Abeli 2006. aasta uurimusele vastanud ajakirjanikest teenis:

29% teenis 8 000-12 000 krooni kuus;

8% teenis 12 000-16 000 krooni kuus;

5% teenis 16 000 krooni ja enam kuus;

27% teenis 4000-8000 krooni kuus;

12 % alla 4000 krooni kuus.

Arvestades valimit tundub üsna uskumatu number, sest vastanutest ligi 60% töötas Harjumaal ning ligi 40 % neist olid toimetajad ja umbes 30 % reporterid, kes olid täiskohalisel töö.

Eesti ajakirjanikest 29% 2009. aastal leidis, et nad peavad täitma tootmis-ja tulemusnäitajaid, kuid nende töötasu pole tulemuspõhine. Näiteks ei maksta lisatasu paljude klikkidega internetimaterjali eest 80% juhtudest. Vaid 18% ajakirjanikest leiab, et on saanud tulemuspõhist tasu.

V ptk Muutused toimetusesisese tööjaotuses. Reporterite ja toimetajate rollid

5.1 Saksa ja briti lehetöötajate töömudelite võrdlus eesti toimetustööga

Ehkki ajalooliselt peaks Eesti ajakirjanduses domineerima saksa ehk euroopa ajakirjandustava, on siiski eesti toimetustes (kuivõrd on võimalik nende struktuuri üldse ühise nimetaja alla paigutada) valdav angloameerika ajakirjandustava ja suur tööjaotus ning sellest lähtuv (inim)ressursi raiskamine, kus ühe tekstiga töötab enne ilmumist neli-viis inimest.

Toimetuse struktuurid (kas avatud või suletud) annavad selgust selles, palju ajakirjanikel oma töös otsustamisvabadust on (Esser, 1998). Briti toimetused on tsentraliseeritud struktuuriga ning tugeva tööjaotusega, saksa toimetused seevastu on detsentraliseeritud ning iga toimetaja toodab iseseisvalt oma osa lehest. Saksa uudisruumis on töötajatel rohkem vastutust ning nad on võimelised täitma rohkem ajakirjanduslikke rolle (Esser, 1998).

Anglo-ameerika ajakirjanduskultuurile on omane toimetajakesksus ning reporterite vähene autonoomia. Eestis ühtset toimetajatöö standardi pole. Pigem on eesti ajakirjanduse toimetajad välja kasvanud endistest keeletöötajatest, kellele on infotöötlemise põhimõtted selgeks tehtud (Karell, 2003).

Eestis on enamikes toimetustes viimasel kümnendil kasutusele võetud avatud kontori ning tugeva tööjaotuse süsteem, mis eraldab üksteisest reporterid ning toimetajad ja toob angloameerika ajakirjanduskultuurile omase nendevahelise konflikti mingil määral ka üle Eesti toimetustesse, kus reporter ei saa kindel olla oma ilmuva loo mahus ega pealkirjas.

Saksa toimetustele on omane, et isegi väikestes lehtedesse palgatakse kitsamalt spetsialiseerunud ajakirjanik-toimetajaid. Seda mitte ainult teema-toimetustesse nagu välisuudised, majandus vms vaid mistahes osakonda. Saksa toimetaja kirjutab, toimetab, teeb uudise ning kirjutab juhtkirja.

Saksa toimetuse toimetaja (1 inimene)	Briti toimetuse reporter, küljetoimetaja, arvamustoimetaja ja kujundaja (4 inimest)	Eesti toimetuse reporter, küljetoimetaja, arvamustoimetaja ja osakonnajuhataja (4 inimest)
1. kogub, sobitab ja valib pildi ning tekstimaterjali ja valmistab selle trükiks ette; 2. lisab oma reporteritööd,	1. reporter kogub materjali; 2. küljetoimetaja valib pildi ja valmistab loo trükiks ette ning koordineerib külgede	1. reporter kogub materjali; 2. küljetoimetaja valib pildi ja valmistab loo trükiks ette; 3. osakonnajuhataja ja

kommentaare või pilte; 3. planeerib ning tegeleb layouti ning disainiga; 4. koordineerib kõiki eelmainitud tegevusi.	sisu ja materjali valmimist; 3. arvamustoimetaja kirjutab loo teemal kommentaari; 4. kujundaja paneb loo küljele.	toimetuse koosolek määravad lehekülgede fookuslood ning selle, mis lehte jõuab, 4. küljetoimetaja kujundab lehekülje, kujundusgrupp teeb kujunduse ainult erijuhtumil. 5. arvamustoimetaja kirjutab loo teemal kommentaari
--	---	---

Tabel 4

Autonoomne või holistiline toimetusesisene tööjaotus jäi Saksamaal muutumatuks ka pärast arvutitele üleminekut. Uurimised kinnitasid, et traditsioonilised tööpraktikad jäid uue tehnoloogia tulles muutumatuks (Weischenberg 1981, viidatud Esseri järgi, 1998) ja juhtus vastupidine- töö jagamise asemel toimus tööülesannete laienemine.

Eestis kogub reporter materjali ning vormistab selle looks, küljetoimetaja paneb selle sobivasse vormi, valib pildi, muudab teksti struktuuri ja vajadusel fookust, kontrollib koostöös autoriga fakte ning küsib neid lisaks(tabel 4).

Osakonnajuhataja esitab teema koosolekul ning koosolek/peatoimetaja määrab selle suuruse ning mahu leheküljel ning osakonnajuhataja kirjutab vajadusel arvamuse või annab selle teema ja loost üle jäänud uurimismaterjalid üle arvamustoimetajale. Mida hierarhilisem on toimetuse, seda sagedamini jääb kõikides otsustes selles, mis lehte läheb, viimane sõna peatoimetajale.

Toimetaja roll ja otsustusõigus Eesti lehtede on ebamäärane. Karell leiab oma bakalaureusetöös 2003. aastal, kus ta uuris toimetajatööd kolmes suuremas Eesti lehes (Äripäev, Postimees, SL Õhtuleht) et see on ebaühtlane ning erineb oma ülesehituselt. Eesti ajalehtedes ei saa üheselt defineerida toimetaja ametinimetust, sest see jaguneb omakorda alaliikideks: päevatoimetaja, õhtune toimetaja, hommikune toimetaja, superdesk, online-toimetaja, abitoimetaja ja osakonna juhataja.

Päevatoimetajat ega tegevtoimetajat ei ole võimalik töökohutuste järgi kindlalt defineerida, sest erinevates toimetustes täidab päevatoimetaja erinevaid ülesandeid. Küljetoimetaja süsteem eksisteerib ainult Eesti Päevalehe toimetuses, kuid seda ei uuritud (Karell, 2003).

Nii eeldab Äripäeva uudiste toimetamine rohkem superdeskilt juhtimist, sest toimetaja sekkub aktiivselt loo valmimise ja selle eelsel protsessil. SL Õhtulehes näiteks aga juhib toimetaja

reportereid vähe ja sekkub alles siis kui lugu on valmis – seejärel ta lihtsalt redigeerib teksti (Karell, 2003). Tihe toimetajapoolne sekkumine materjali sisusse on omane tabloididele ka Suurbritannias (Esser, 1998).

Saksa toimetaja/*redakteur* vastutab nii kirjutamise kui toimetamise eest. Seetõttu puudub ka saksa pressis angloameerikale nii omane reporterite ja toimetajate vaheline fundamentaalne konflikt. Konflikt seisneb selles, et mõlemad pooled on orienteeritud eri organisatorsetele eesmärkidele ning sihtgruppidele. Reporterid allikatele ning toimetajad lõppauditooriumile ning organisatsioonile ja juhtkonnale. Reporterid leiavad, et nende toimetamistöö on nende lugude ja jõupingutuste suhtes sageli ebaõiglane ja et toimetajad hävitavad kirjutajate individuaalsuse.

Sama tendentsi võib täheldada ka Eestis. Toimetajad on valdavalt tehnilised töötajad, kellel puuduvad spetsialistiteadmised kindlas valdkonnas ning sageli ka erialased teadmised (vt. ekspertintevjuude sünopsis Lisa 2)

Erinev toimetajatöö hierarhia on autori arvates ka mõistetav, sest enamik lehetoimetuste organisatsioone ei paista läbi st pole avalikult adutava struktuuriga ning on saanud ebapiisavaid mõjutusi emaorganisatsioonidest nagu Postimehe ja Äripäeva toimetused. Nende organisatsioonid on üles ehitatud nende emafirmade Schibstedi (Norra) ja Bonnier (Rootsi) eeskujul.

Organisatsiooni ümber kujundamisel võttis Postimees 1999. aastal eeskuju Rootsi *broadsheet*-ajalehest Svenska Dagbladet, mis kuulub nagu Postimeeski Schibsted ASA kontserni ning Soome päevalehest Helsingin Sanomat (Korv, 2000).

5.2 Muutused Eesti toimetuste struktuuris peale taasiseseisvumist

Kõige selgema väljenduse leiab autonoomia määr organisatsioonisisese tööjaotuse läbi ehk milline on ajakirjaniku roll organisatsioonis (kes on milleks palgatud, kui diferentseeritud või spetsialiseeritud on rollid). Lisaks tuleb arvestada organisatsiooni struktureeritust osakondade vahelise autoriteedi jagamise seisukohalt (Shoemaker, Reese 1991, 119).

Toimetaja tööülesanded polnud Eestis vaba ajakirjanduse tekkimise ja seejärel toimunud stabiliseerumise järel kuigi selged, muutudes pidevalt koos lehtede struktuurimuutustega. Toimetajate kaader kasvas välja pigem korrektoritest ja kujundajatest kui ajakirjanike hulgast, sest pideva tööjõupuuduse tingimustes ei saanud vähestegi erialateadmistega inimesi otsesest kirjutamistööst eemale jätta.

Toimetuse palgalehtedel kajastusid vahetult nõukogude ajakirjandussüsteemi lagunemist põhiliselt

toimetajad, seda sõltumata sisust ning teemast. Reporterite osakaal oli väike, kui neid üldse oli (Saks, 2002, 192). See tähendab, et tööjaotus toimetustes oli väike, kui seda üldse oli. Seevastu aastal 2000 oli Postimehes 22 reporterit, toimetajaid oli peaaegu poole rohkem (Korv, 2000).

Eestis on peamiseks toimetuse allüksuseks osakond. Osakondades tekkinud tööjaotus jagab reporterid, küljetoimetajad (kes ise ei kirjuta või teevad seda vähe) ja juhataja. Küljetoimetajate ülesanne on panna külg kokku nii sisuliselt kui vormiliselt. Enamik osakonnajuhatajaid ja toimetajaid kirjutab ka siiski ise (Harro, 1998).

Autori arvates on toimetaja ning vanemtoimetaja nimetus sageli omistatud lehtedes ka staarreporteritele, kes on kas teenekamad või pidanud senisest osakonnajuhtimisest loobuma ega saanud kaotada palgas. Erinevad autorid (Harro, 1998, Karell, 2003) on rõhutanud, et Eesti ajalehtedes ühtne toimetussüsteem puudub ning toimetusesisesed rollid ning tööjaotus võivad erineda subjektiivsetel põhjustel.

Kuna autori arvates enamikes Eesti toimetustes puudub välja kujunenud edutamise mehhanism ja -tavad (reporterist toimetajaks või osakonnajuhatajaks), siis ainus põhjendus palgatõusule on toimetaja või vanemtoimetaja ametinimetus ehkki sisulist toimetajatööd (lugude tellimine ja toimetamine) see amet kaasa ei too (Näit. vanemtoimetaja Rein Sikk (tuli Virumaa Teataja peatoimetaja kohalt), vanemtoimetaja Kärt Anvelt (tuli Postimehe vanemtoimetaja kohalt) Eesti Päevalehes).

Postimehes seevastu on vanemtoimetaja eelkõige osakonnajuhataja, kelle ülesandeks on planeerida osakonna tööd ning langetada otsuseid, kuidas tähtsustada üht või teist lugu leheküljel (Korv, 2000).

Harro sõnul sai Eestis 1998. aastal Eesti toimetuste tööjaotuses eraldada kaht koolkonda:

1. reporter hangib info, toimetaja kontrollib faktid, lühendab ning toob välja olulise;
2. reporter vastutab ise faktide õigsuse eest, kirjutab etteantud vormis ja mahus (Harro, 1998).

Esimene mudel võiks vastata pigem briti ajakirjandustraditsioonile ning teine saksa omale.

Toimetaja tööfunktsioon osakondades (majandus, kultuur, elu) oli Saksa sõnul 1990ndate alguses lai:- ta tegi reporteritööd, toimetas, valis pilte, kirjutas alapealkirju, peakirju ning vastutas külje kujunduse eest. Alles alates 1996. aastast hakkasid Äripäevas ja seejärel Päevalehes tekkima küljetoimetajad (Saks, 2002).

Saksa toimetajale on kõige lähem tööalane rollimudel Eesti lehtedes osakonnajuhataja oma, kes on nii oma kitsama ala spetsialist, võib teha küljetoimetaja tööd kui ka kirjutada vajadusel arvamuskülgedel kommentaare. Ta oskab suunata reporterit tema töös, leida allikaid ning kontrollida fakte. Ekspertintervjuudele tuginedes näib, et selliseid toimetajaid on kaasajal Eesti ajakirjanduses vähe või on nad liiga koormatud, et igapäevasesse tootmisprotsessi sekkuda.

Saksamaal pole toimetaja mitte üksnes materjali tehniline vormistaja, vaid ka kirjutab oma artikleid.

Neil on oma töö iseloomu tõttu suurem üldistusvõime ning spetsialistiteadmised kindlal alal. Kõik neist tegelevad kindla valdkonnaga; teemadega, millega nad töötavad pidevalt, luues kontakte, kirjutades uurivaid artikleid ning juhtkirju (Esser, 1998).

Toimetajarolli arengut jälgides võib tunnistada, et järjest rohkem on see mõjutatud meediaettevõtte äriloogikast ning just toimetaja on saanud ajakirjandusliku autonoomia määrajaks. Shoemaker ja Reese (1991, 119) leiavad, et ajakirjanikel on küll suur autonoomia ja ühed ajakirjanikud on autonoomsemad kui teised, kuid ajakirjanikud üldiselt on oma organisatsiooni kaudu väga piiratud tegevusvabadusega ning nende organisatsioon dikteerib neile mida nad teevad ning millal nad teevad.

5.3 Toimetajarolli ja toimetusesiseses kontrollisüsteemi areng taasiseseisvumisjärgsel ajal

Selleks, et hinnata muutusi toimetustöös tuleks seda kindlasti teha lähtuvalt ühiskondlik-poliitilisest taustast. Juba ajakirjanike teemavalikus 1988. aastal oli märgata, et eelistatakse valida neutraalsemaid ning poliitikat, välispoliitikat, majandust eiravaid teemasid. 1988. aastal võis see olla veel endiste aegade, kus toimetusesüsteem oli valitseva ideoloogia kandja ning enamik ajakirjanikke veel partei liikmed, mõju.

Nii tsensuuri kui enesetsensuuri mõju 1988. aastal oli veel küllalt suur ja ajakirjanikud kirutasid ootuspäraseid tekste, mille kohta 55% ajakirjanikest väitis, et neid ei muudeta ega kärbita. See on seletatav ka näiteks ajalehtede puhul tootmisprotsessiga, mis oli küllalt aeglane, kasutas veel tinaladu ning lehtede formaadiga, mis on küllalt reglementeeritud. Polnud vajadust suuri *broadsheet*-formaadis külgi täita.

1995. aastaks toimunud muutused näitavad toimetajakeskse ajakirjanduse sündi. Neid, ajakirjanikke, kes väidab, et nende lugusid ei muudeta ega kärbita, on 1995. aastal 18% vähem. See tähendab, et toimetajatel on juba sellest ajast peale antud küllalt suur sõnaõigus ning ajakirjanike tegevusvabadus on mõjutatud nii formaadist kui toimetajatööst. Samas pole toimetajakultuur ka siis veel jalgu korralikult alla saanud, sest 74 % ajakirjanikest leiab 1995. aastal, et nende tekste ei töötata ümber lisades uusi fakte jms (tabel 5). Võib oletada, et toonased toimetajad olid pigem ikkagi keeletöötajad või kujundajad, kellest hilisemad küljetöötajad välja kasvasid. Ka mahud, mida ajakirjanik täitma pidi, või mida ta täita võis, olid endiste aegade võrreldes väga suured, seega oli vabadust selle sisu ja fookuse valimise osas enam. Näib, et see oli aeg, kus meedias oli

kõik veel võimalik.

Toimetamistöö muutused sisule 1988 ja 1995

	1988	1995
lugusid ei muudeta ega kärbita, tehakse väheolulisi muutusi	51%	33%
parandatakse stiili ja vormi, sisu ei muudeta	26%	49%
parandades muutuvad rõhuasetused	10%	4%
materjali ei töötata kunagi täiesti ümber (lisades uusi fakte, nimesid vms)	55%	74%

Tabel 5

Kahjuks pole andmeid 2009. aasta toimetajatöö kohta, kuid ilmselt ei kontrolli ajakirjanikud ise enam oma ilmuvat teksti samavõrd kui 1995. aastal (tabel 6). Siis polnud ka veel toimetustes niivõrd valdavad ameerikalikud ajakirjandustavad ja sellest lähtuv žanripuhtuse nõue, mis eeldab seda, et mitu inimest teksti töötleb ja seda on lihtne kerge vaevaga allutada ühtsele isikupäratule žanrile.

Reporterite töö enamikes toimetustes lõpeb materjali üleandmisega toimetajale. Sõltub toimetuse traditsioonidest, et kas külje- ja päevatoimetajad kooskõlastavad loos tehtud muutusi reporteriga või mitte, aga reeglina sõltub see toimetaja suvast ning sellele ei pöörata eriti tähelepanu.

Kaasajal tegeletakse vähem stiili ja vormi muutustega, küll aga muutuvad sageli seoses pealkirja ja liidi muutmiseega rõhuasetused ning ajakirjanik loeb lehest oma nime alt hoopis teise sisuga lugu, kui ta kirjutab. Ka lisatakse fakte, kontrollitakse ja muudetakse nimesid ning võidakse ka materjal täiesti ümber kirjutada. Toimetajal on teksti üle sageli suurem või sama suur kontroll kui ajakirjanikul.

Lugude toimetajad 1995. aastal

	1995 Alati	1995 mõnikord
Kolleeg	6%	66%
Toimetaja	16%	35%
Peatoimetaja	20%	38%
Keeletoimetaja	58%	16%
Korrektor	58%	7%

Spetsialist	1%	59%
-------------	----	-----

Tabel 6

Võrreldes 14 aasta taguse ajaga on toimetamistöö tavad palju muutunud. Väga harva satuvad peatoimetajad kaasajal sellisel määral tekste lugema kui 1995. aasta uurimusest selgub. Kuid see on seletatav toonase revolutsioonilise ajajärgu ning materjalide suure mõjuga ühiskonnale.

Üllatav on 14 aasta tagune toimetajatöö vähene osakaal toimetamistöös, valdav oli selles pigem keeleteoimetus, mis vahepealsetel aastatel kord kadus, kord taastati (tabel 6). 1995. aastal näivad valitsevat pigem saksa toimetustraditsioonid, kus ajakirjanik tegutseb väga autonoomselt ja tekste loeb heal juhul kolleeg ning üksnes kolmandikul juhtudest ka toimetaja. 2009. aastal, kus valitseb angloameerikalik toimetamistava, töötab ühe tekstiga mitu inimest, kel on autoriga ühevõrra õigust teksti muuta.

Oma lõputöös Eesti ajalehtede toimetamiskultuuri uurinud Karell leiab, et 2003. aastal on toimetamistööd valdav "reporteri mitteastamine see tekitab ka võimuvõitlusi, kus reporter peab pidevalt tõestama, et tekst, mida ta kirjutas on tema, mitte toimetaja oma. Toimetaja arvab aga, et kuna tema on kõrgemal ametipostil, võib ta tekstiga teha, mida iganes (Karell, 2003).

Kuna Eesti toimetustes puudub ühte toimetamissüsteemi oleks ka raske otsustada milline on valdav toimetamistava. "Reporteri konsulteerimissüsteem on kasutusel Äripäeva uudiste osakonnas, Postimehe uudiste osakond laveerib kahe süsteemi vahel – kord on toimetaja rohkem konsultant, teinekord redigeerija (Karell, 2003)

Kolleegide hinnangud tööle

	1988	1995	2009
toimetuse juhtkonna	51%	84%	
Kolleegide	76%	80%	51%
tugevad ühised väärtused professionaalsetes küsimustes			42%
teiste toimetuste ajakirjanike	48%		
partei või juhtivtöötajate (poliitikute)	5%	16%	
lugejate või kuulajate	85%	95%	
sõprade ja tuttavate	62%	72%	
Ajakirjandusõppejõudude	53%	53%	

Tabel 7

Tundub, et ajakirjandustöö kollektiivne iseloom pole muutunud ka aastate lõikes. 2009. aastal peaks olema suhted toimetuse siseselt juba üsna tugevast konkurentsist kantud, kuid seda, et see nii võiks olla, leiab üksnes 10 % ajakirjanikest (tabel 7). Suhted kolleegidega on siiski üle poolte ajakirjanikest jaoks olulised ning kinnitavad teooriat, et ajakirjaniku kasvatamisel on lisaks akadeemilisele väljaõppele tähtis roll eelkõige toimetusel ning seal väljakujunenud tõekspidamistel. 42% leiab ka et toimetustes jagatakse ühiseid professionaalseid väärtusi.

5.4 Toimetaja kui formaadi ja organisatsiooni ideoloogia ellu viija

Igal leheküljel on kindel formaat, mis igapäevaselt vaid pisut erineb. Layout / kujundus on abstraktne ideoloogia, mis mõjutab ajakirjanike kutsetööd ja erialaseid otsuseid rohkem kui kunagi varem (Kunelius, Ruusunoksa, 2008). Külje(toimetaja) kõige suurem roll ongi jälgida ning ellu viia seda ideoloogiat, mis on valdavalt ärioloogikast kantud lehe formaat. Sellega nõudmised tema oskustele piirduvad.

Eestis on neid (külje)toimetajaid, kes ei ole juhtkirja ega uuriva ajakirjandusega kunagi tegelenud ega oma ka eksperteadmisi või allikatega sidemeid, näib, et rõhuv enamus. Küljetoimetaja töö tehniliseks muutudes on sisuline toimetamine taandunud formaadi järgmise ees.

Toimetajatöö muutumine sõltuvalt ärioloogikast on osakonnajuhataja rolli muutnud sisulistest toimetuse juhust ning eksperditeadmistega vaimsest liidrist pigem toimetuse struktuuripoliitikat elluvijaks ja mänedžeri-tüüpi juhiks.

Tööjaotuse suurenemist ja toimetuse juhtimise tsentraliseerumist näitab ka see, et alluvate arv on oluliselt kasvanud. Kui 1988. aastal oli neid ajakirjanikke, kel oli 3-10 alluvat vaid 18 %, 1995. aastaks see arv pisut langes, siis 2009. aastal on väärikas öelda, et alluvaid on palju. 3-10 alluvat on 36 % ajakirjanikest (tabel 8).

Alluvate arv ja ajakirjaniku positsioon toimetuses

	1988	1995	2009
mitte ühtegi	60%	71%	-
üks	6%	6%	17%
kaks-kolm	9%	7%	21%
4.kuni10	9%	9%	15%
üle 10	12%	6%	5%

vaheldub oluliselt			5%
--------------------	--	--	----

Tabel 8

Ajakirjanike peamine roll toimetusetöös 2009. aastal

	2009
üldine juhtimine	6%
juhtiv toimetamine	33%
reporter	28%
abitoimetaja / toimetaja / korrektor	13%
produtsent	3%
uurija	1%
veebitoimetaja/abitoimetaja	4%
saatejuht/uudisteankur	8%

Tabel 9

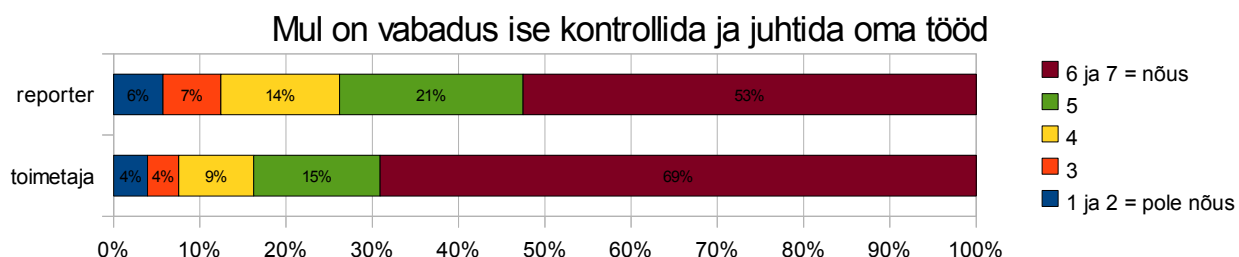
Erinimeliste toimetajate arv on võrreldes varasemate küsitlustega kasvanud. Selle küsitluse järgi on reportereid 28% ning toimetajaid, juhtivtoimetajaid ning üldjuhte 52% (tabel 9). See võib tähendada, et toimetajatel (küsitluses on rohkelt ajakirju) on rohkem aega vastata, kuid ka seda, et iga sisulise töö tegija taga on kaks või kolm selle töö produkti vormistajat.

Varasematel aastatel polnud juhtide määr toimetustes sedavõrd suur. Eraldi oli ajakirjanduses kindlasti ka raske välja tuua produtsendi või uurija rolli. Autori arvates on ka produtsendi ametinimetus vägagi varieeruv. Näiteks kandsid seda ametinimetust vahepeal telesaadete toimetajad või siis raadiosaadete helirežissöörid.

Tööjaotus toimetuses on muutnud töö killustatumaks, tööprotsessi raskemini hoomatavaks ja töö liikunud arvutitesse, kust seda kõik jälgida ei saa. Kolleegi tööpanust on sellega seoses keeruline hinnata. Ajakirjanduslike ametite (teabegraafik, fotograaf, kujundaja, päevatoimetaja jne) tööülesannete erinevus teeb nende töö raskemini võrreldavaks. Kui toimetustes on püütud tööpanust hinnata, siis valmistatud ühikute arv pole seda kindlasti edasi andnud. Mitme allikaga olemuslugu ning uudis ei saa ühikuna võrdväärseid olla. Samas võib mõnd olulist uudist raskem olla kirja panna kui pikka intervjuud. Seega võiks rahulolematust töökoormuse jaotusega näidata töötajate madalat motiveeritust. Teisalt on Eestis küllalt tavaline koormata reportereid kahe-kolme looga ühes päevas, mis tähendab küllalt pingelist tööd. 47% ajakirjanikest, kes 2009. aasta küsitlusele vastasid, ütlesid, et peavad järgima mitut tähtaega päevas. Kolmandik küsitletutest töötas reporterina.

Kuid kui võrrelda reporterite ning toimetajate vabaduse määra kontrollida ja juhtida ise oma tööd, siis tulemused erinevad. 69% toimetajatest leiab, et nad saavad ise kontrollida oma tööd, samas

leiab seda vaid 53% reporteritest (joonis 13).

Joonis 13

5.5 Reporterite ja toimetajate vaheline fundamentaalne konflikt Eesti toimetuses

Toimetusesisesed konfliktid on üles ehitatud juba toimetuse struktuuriga nii vertikaalselt kui horisontaalselt. Reporterid on rohkem suunatud oma allikatele, kellega on neil otsene kontakt, seevastu toimetajad jagavad auditooriumi ning organisatsiooni huve (Tunstall 1971, Gans 1979; viidatud Shoemaker, Reese järgi, 1991,128)

Olenevalt toimetaja tööfunktsioonidest, on ka toimetaja ja reporteri võimusuhe erinev. Toimetajad, kes vähem konsulteerivad ja eelistavad toimetama hakata siis, kui tekst on valmis, et seda redigeerida, on võimukamad ja suheldes kasutavad reporteritega ülevalt alla suhtlemist (Karell, 2003).

Selline reporteri mitte austamine tekitab ka võimuvõitlusi, kus reporter peab pidevalt tõestama, et tekst, mida ta kirjutas on tema, mitte toimetaja oma. Toimetaja arvab aga, et kuna tema on kõrgemal ametipostil, võib ta tekstiga teha, mida iganes. Ja kui reporteri lugu ei ole kõige paremini struktureeritud, peab toimetaja seda esmalt reporteri süüks, mitte enda tegemata tööks. Toimetajat kui redigeerijat kasutab SL Õhtuleht (Karell, 2003)

Samas pole toimetajate hariduslik ega kogemuslik baas sageli professionaalsem kui reporterite või kirjutavate toimetajate oma, sest valdavalt on toimetajaskond kasvanud ikkagi välja tehnilistest töötajatest ning kujundajatest ning ajakirjandusliku eriharidusega toimetajaid on vähe. Ka puudub reporteritel respekt nende ajakirjanduslike võimete vastu, sest on küllalt palju küljetoimetajaid ning osakonnajuhatajaid, kes ise ei kirjuta.

Konsulteerimissüsteem on kasutusel Äripäeva uudiste osakonnas, Postimehe uudiste osakond laveerib kahe süsteemi vahel – kord on toimetaja rohkem konsultant, teinekord redigeerija.

Toimetajad ise ütlevad, et juhendada saab reporterit, kes on haritum (Karell, 2003)

Samuti näitab uurimus, et toimetajad, kes eelistavad loo kallale peale selle valmimist asuda, peavad enda vastutust suuremaks ja seetõttu ka redigeerivad teksti jõulisemalt. Toimetustes, kus vastutus on viidud reporteri tasandile, ei pea toimetaja end niivõrd vastutavaks teksti ees, vaid selle eest, et reporter kirjutaks korraliku teksti (Karell, 2003).

Karelli SL Õhtulehes läbi viidud vaatlus andis alust järelduseks:

- a) toimetajad hindavad oma suunamis- ja konsulteerimisosa üle, tegelikkuses prevaleerib enam toimetaja sekkumine kui intervjuudest selgub;
- b) toimetajad kuulavad reporterit vähe ja asuvad kohe otsustama. Pooliku teabega võidakse aga teha valesid otsuseid, mistõttu võib jääda selgusetuks näiteks loo fookus;
- c) toimetajad peavad lugu eelkõige toimetuse/toimetaja omaks, mitte reporteri loominguks.

Toimetajad usuvad siiralt, et “parandused”, mis nad reporteri teksti sisse viivad, teevad loo paremaks – sellest järeldavad nad, et käituvad õilsatel eesmärkidel (Karell, 2003).

SL Õhtulehe töökorralduse suhtes saab teha järeldusi, mis võiks olla organisatsioonikultuuri ja toote valmimise ja kvaliteediprobleemide uurimise seisukohalt olulised. Vaatlus näitas näiteks, et SL Õhtulehe päevatoimetaja jaoks ei ole isegi teksti kvaliteet niivõrd oluline, kuivõrd on vaja, et tekstis oleks üks särav tsitaat, mida esikaanele välja mängida. Nii saab päevatoimetajast agressor, kes nõuab, et reporter veel allikaga suhtleks ja sellelt ühe särava tsitaadi välja pinniks. Niisiis saab passiivsest päevatoimetajast agressiivne esikaane tsitaadi otsija (Karell, 2003).

See kinnitab teooriat, et toimetajatöö on ka Eestist muutunud sütitavast uudistemootorist järjest enam turu-orientatsiooni kontrollivaks mänedžeriks. See sein, mis eraldas seni toimetuse kõige autonoomsemat osakonda -uudiseid- meelelahutusest, kasumist, reitingutest ja võrgustumisest, on langemas. Autonoomia määr sõltub eelkõige toimetaja suhtumisest organisatsiooni (Shoemaker, Reese, 1991,133).

Eestis nagu Soomeski on toimetajast saanud ka organisatsiooni arendaja ja projektijuht, mis kannab ärilise mõtlemise üheselt lehetöösse üle. Toimetaja vastutab ka organisatsioonisiseste muutuste eest ning peavad neid oma personalile vastuvõetavaks tegema.

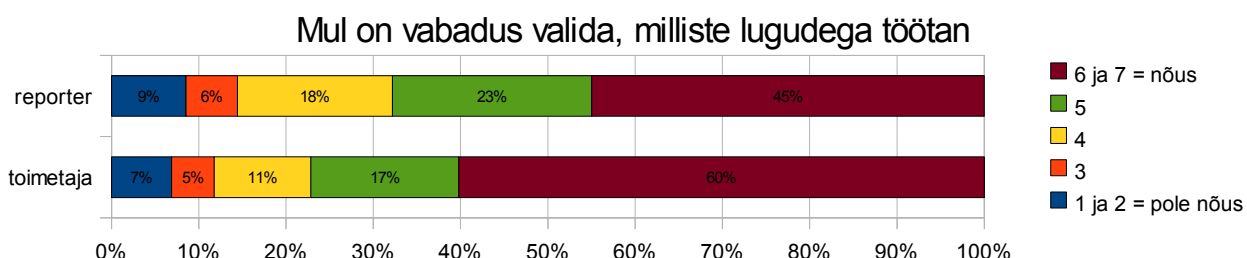
Toimetaja kui ärijuhi mudel sunnib sellele kohale valima pigem mänedžeri tüüpi inimese kui oma tööle pühendunud ajakirjaniku. Vajadus kohaneda ning kohaldada oma personali muutustega võib muuta ka professionaalsed hinnangud tööle paindlikumaks ning seega ka konformistlikumaks.

5.6 Loo teema ja vaatenurga valimise vabadus 1988-2009. Teema ja vaatenurga valikud lähtuvalt reporteri ja toimetaja rollist

Kui vaadelda Eesti meedias esinevaid ajakirjanduslikke rolle, siis reportereid on 28 % kõigist töötajatest ning erinevate toimetajarollide täitjaid on oluliselt rohkem ehk siis kokku 52% (33% juhtivtoimetajad, 13% abitoimetajad ja korrektorid ning üldjuhid 6%).

See fakt kinnitab ka toimetuse ülesehituse ameerikalikku mudelit, kus iga autori ehk reporteri tekstiga tegeleb terve plejaad toimetajaid, sest enamikku toimetajatest (abitoimetajaid ja ja juhtivtoimetajaid) võib pidada inimesteks, kelle isiklik tööpanus ei seisne originaalloomingus, vaid selle ümbertöötlemises, tellimises, planeerimises jms. Seda juhul, kui tegu on lehetöötajatega. Ajakirjades puudub reporteri tööroll, seal on ametinimetustelt kõik toimetajad.

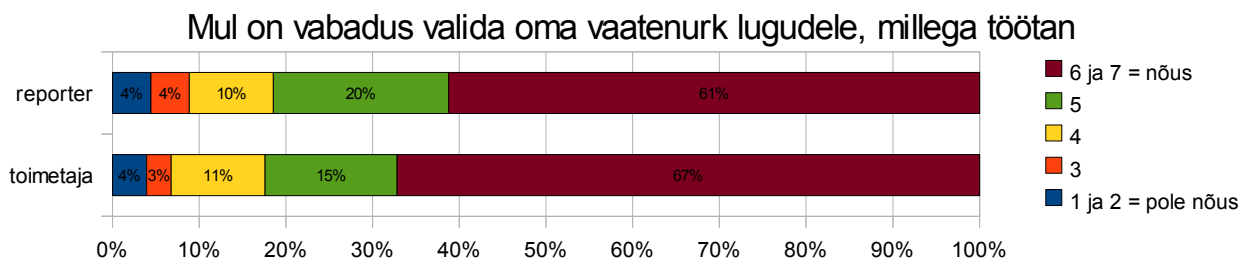
Kui asuda uurima võimaliku reporterite ja toimetajate vahelise konflikti olemust ning toimetajate organisatsiooni ja ärimudelist lähtuvat tööstiili, siis selgub, et erinevused toimetajate ja reporterite seisukohtades on olemas, ehkki nad pole väga suured. 45% ehk alla poole reporteritest leiab, et neil on vabadus valida lugu, millega nad töötavad (joonis 14). Seevastu 60% toimetajatest ehk üle poole leiab, et saab loo teemat valida. Siit lähtub see, et reporterid peavad täitma küllalt palju kohustuslikke tööülesandeid.

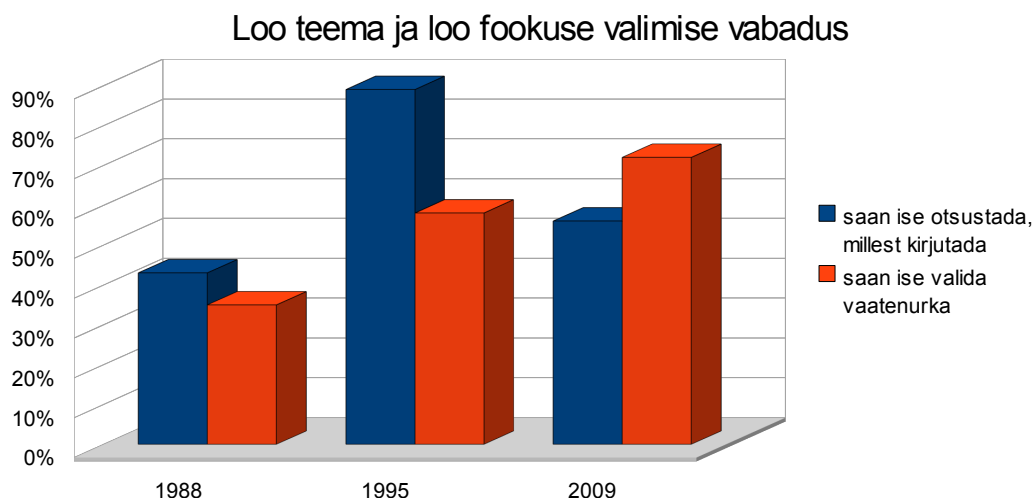
Joonis 14

Seevastu loo fookuse valimise osas pole erinevused sedavõrd suured, üksnes kuus protsenti. Ka fookuse valimise osas langeb vaekauss toimetajate kasuks, mis on märk reporterite väiksemast tegevusvabadusest (joonis 15). Samas kui reporter on oma teema suutnud toimetuse koosolekul läbi rääkida, siis tavaliselt on ta ka ainus, kes selle teostamiseks peab võimalused, allikad ning seega ka fookuse leidma. Toimetamisprotsessis sõltub omakorda reporteri professionaalsest enesehinnangust, kas ta laseb oma teksti fookust, pealkirja ning liidi muuta või mitte. Kindlasti on nii neid reportereid, kes oskavad ja julgevad enda eest seista, kui ka neid, kes oma loo edasise saatuse suhtes

suhteliselt ükskõiksed on.

Joonis 15

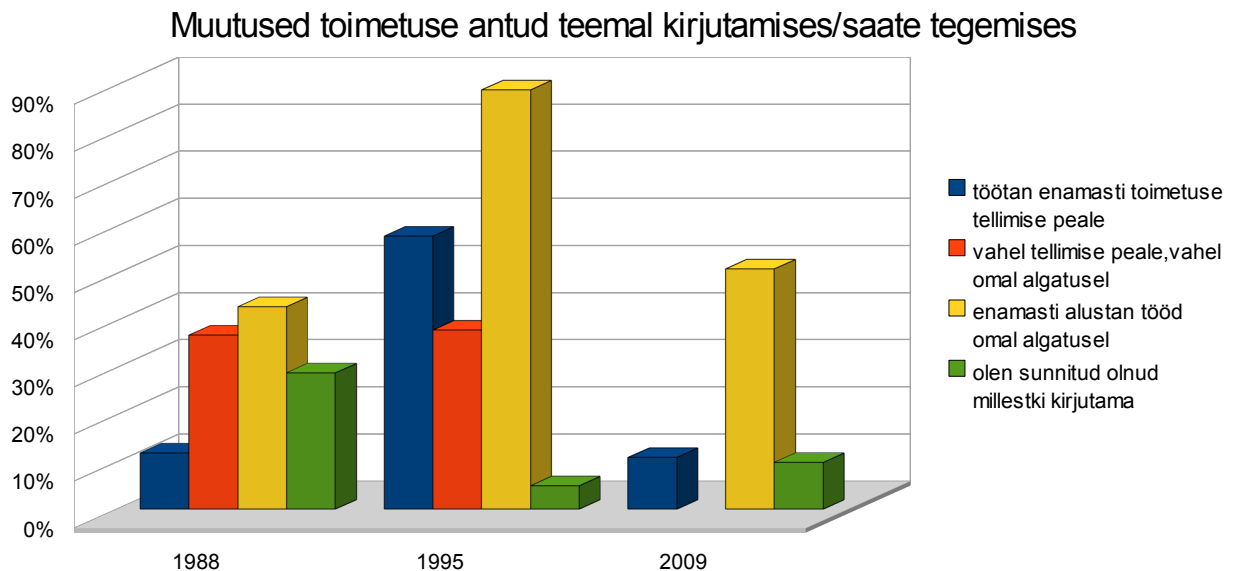
Joonis 16

Kui 1995. aastal toimus plahvatuslik meediaväljaannete kasv, siis ilmselt oli ka ajakirjanikel suurem vabadus ja kohustus see leheruum täita, seega oli ilmselt ka ajakirjandusvabadus suurem ning nõudmised materjali kvaliteedile väiksemad.

14 aastat hiljem on ajakirjanikke ning väljaandeid, aga ka leheruumi vähem ning enamik materjale toodetakse kindla stiili, žanri ja mahuga. 2009. aastal tundub ajakirjanikele loo vaatenurga valimise vabadus olulisem olevat kui varasema perioodi jooksul (joonis 16). Seega valitakse teema peamiselt toimetusega kooskõlastatult, kuid vaatenurga valikus peitub ajakirjaniku vabadus probleemi kajastamisele.

Autori arvates on ajakirjanikel, kes on näinud mitmeid koondamislaineid ning väljaannete sulgemisi, suurem usaldus oma toimetuse juhtkonna otsuste vastu, minnakse kergemini kompromissidele, sest on ka suurem hirm töökohta kaotada või muutuda "tülakaks" ja "probleemseks" ajakirjanikuks, kes igal võimalusel oma õigust taga ajab ning varsti nagunii seetõttu

töökoha kaotab. Autori arvates kasutavad ajakirjanikud Eestis kaasajal õigust loobuda neile mitesobiva teema kajastamisest harva. Pigem kuulub oskus iga teemaga hakkama saada "hea ajakirjaniku" loomuse juurde.

Joonis 17

1988. aastal leidis 19% ajakirjanikest, et on mugav kirjutada tellimise peale, sest siis ei pea ise teemat välja mõtlema. 14% ajakirjanikest 1995. aastal, et kirjutab sageli lugusid väljaspool toimetust saadud tellimusele, mis kaasajal võiks kvalifitseeruda huvide konfliktiks või oleks märk ajakirjaniku kallutusest (joonis 17). 62% ajakirjanikest väitis, et tegi seda mõnikord. Ilmselt oleks see eeldanud täpsustavat küsimust, mida mõeldi toimetusevälise tellimuse all.

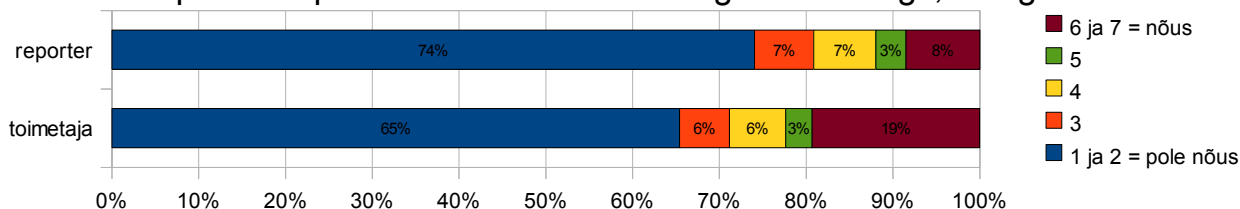
2009. aastal on lugusid, mida palgalised ajakirjanikud on sunnitud toimetuses kirjutama, on mitmesuguseid seda alates ajakirjandusväljaande enda ning tema töötajate promomiseks mõeldud materjalidest kuni selleni, et ajakirjanik peab kirjutama teemast, mille kajastamine ei kuulu tema kompetensi või vastutusalasse. Seoses formaadipõhise ajakirjandusega kulub ka palju aega kohustuslike ning mitte eriti loominguliste formaadielementide (infograafikud, pildiga lühivormid, sidebarid, küsitlused, tänavaküsitlused jms) tootmiseks.

2009. aastal leidis 5% ajakirjanikest, et neil on kästud toimetuses lõpetada töö mingi looga. 77 % leidis, et seda pole kunagi juhtunud. Kõige sagedamini juhtub see ilmselt lehe planeerimise käigus, kui hommikul jagatud ülesanded kaotavad lõunaks oma aktuaalsuse.

5.7 Reporterite ja toimetajate suhtumise erinevused väärtuste jagamisse ja toimetuse diktaati

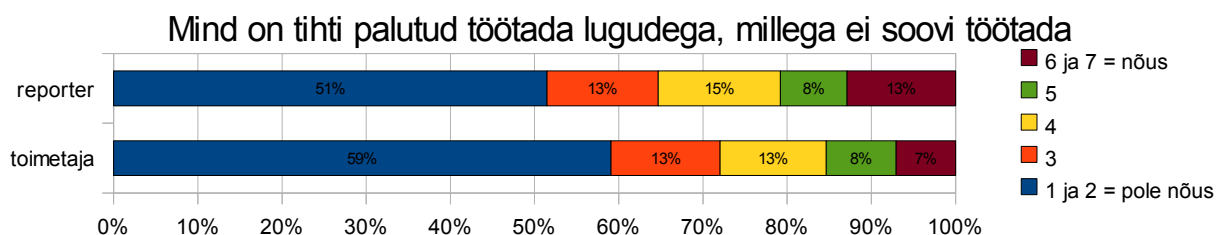
Reporterite vähemat allumist toimetuse diktaadile näitab see, et üksnes 8% neist tunnistab, et neil on tihti palutud lõpetada töö mõne artikliga, millega nad sooviksid töötada (joonis 18). Samas 19 % ehk ligi viiendik toimetajatest on kogenud sama. Raske öelda, mis võib olla selle töö pooleli jätmise põhjuseks, kuid võib oletada, et eelkõige see, et teema on kaotanud aktuaalsuse, ei sobi antud väljaandes/saatesse või selgub, et selle teostamine on liiga kulukas või ajamahukas. Siin on pigem tuntav surve toimetajatele kui meediaväljaande keskastme juhtidele, kes jäävad sageli niiöelda alasi ja haamri vahele ehk peavad hakkama saama nii juhtkonna nõudmistele kui töötajate soovidega.

Mind on tihti palutud lõpetada töö / mitte töötada lugude/artiklitega, millega soovin töötada

Joonis 18

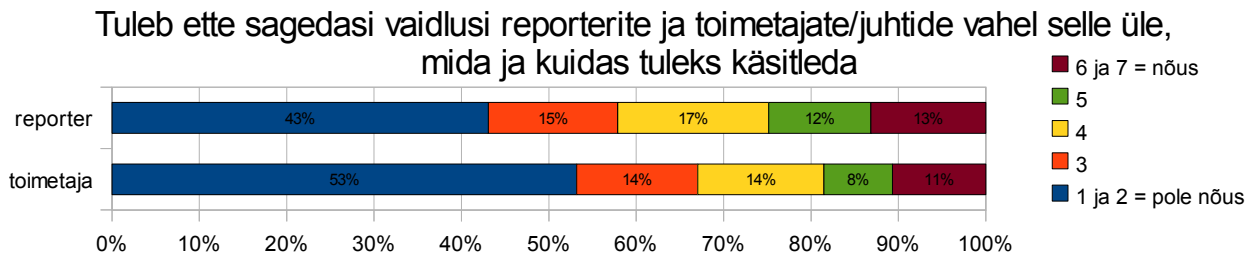
Reporteritest 13% on kogenud seda, et peaksid kirjutama lugusid, mida nad ei soovi kirjutada (joonis 19). Ligi poole võrra suurem vahe toimetajatega on näide eelkõige sellest, et toimetajad esiteks kirjutavad ise vähe, teiseks võib neile olla väheolulisem millise materjali trüki - või eetrikõlblikuks tegemise nimel nad töötavad.

Joonis 19

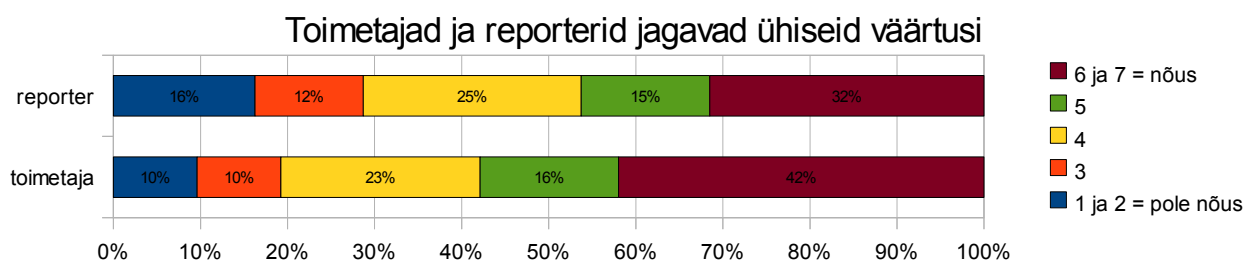
See, kuivõrd vähe tegelikult on toimetusesisest diskussiooni, selgub küsimuses reporterite ja toimetajate vahelistest vaidlustest. Seda, et neid vaidlusi ette tuleb, tunnistab 13% reporteritest ning 11% toimetajatest (joonis 20). Võib oletada, et tülikaid protsessijaid ei talu ükski meediaorganisatsioon ning vaidlustega reageeritakse oma õiguste kaitseks vaid äärmuslikes

olukordades. Samas see, et 53% toimetajatest leiab, et neid vaidlusi teemakäsitluste üle ei ole, ning selles on veendunud ka 43% reporteritest, näitab, et reporterite soov diskussiooni algatada võib olla suurem kui toimetajate oma.

Joonis 20

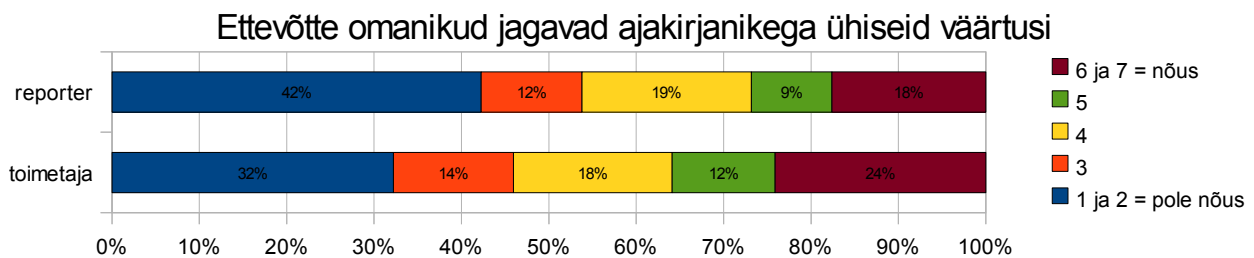
See, et toimetajate ning reporterite vahel vastasseis või teatavad erimeelsused on olemas, näitab fakt, et selles, et toimetajad ja reporterid ühiseid väärtusi jagavad, on pigem veendunud toimetajad 42% kui reportereid 32% (joonis 21). Ka ei ole 6% reportereid rohkem nõus sellega, et need ühised väärtused on olemas. Võib oletada, et see toimetajate ja reporterite vaheline vastuolu pole küll nii suur kui angloameerika lehtede puhul kirjeldatud, kuid see süveneb seda enam, mida tsentraalsemaks ja hierarhilisemaks muutub toimetuste juhtimine. Sageli ei põhjenda toimetajad oma otsuseid teisiti kui koosoleku, juhtkonna vms. otsusega, mille nemad ainult ellu viivad. Professionaalsele reporterile võib see olla liiga nõrk põhjendus.

Joonis 21

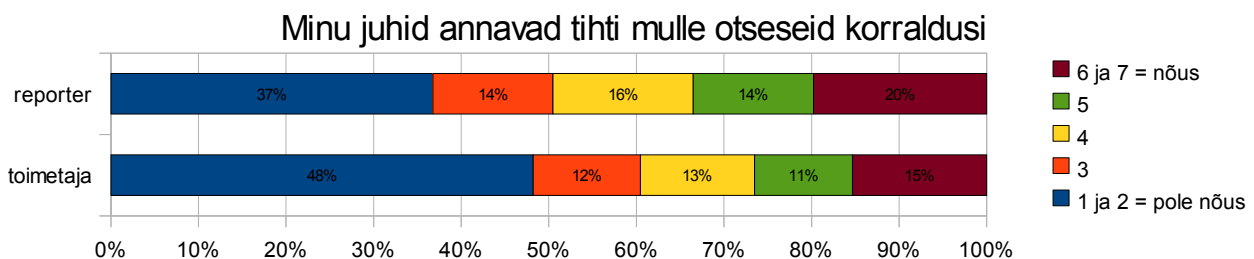
Kui 1990ndad olid meedias pigem aeg, kus omanikud võitlesid meediaettevõtetes ajakirjanikega igapäevasel tööriindel nn. õlg õla kõrval, siis nüüdseks on omanikud ja nende otsused muutunud ajakirjanikele kaugeks. Seda enam, et enamikku toimetuste arengut puudutavatest otsustest pole tänu sellele, et ajakirjanikud enam omanike ringi ei kuulu, mingit vajadust nendega läbi arutada. Võib oletada, et selles, et 24% toimetajatest ja 18% reporteritest on veendunud, et omanikud jagavad ajakirjanikega ühiseid väärtusi, kaldub vaekauss toimetajate kasuks seetõttu, et neilt on nõutavam

suurem lojaalsus tööandjale, sest nad on juhtkonna otsesem või kaudsem käepikendus toimetuses (joonis 22). Samas ligi pool ehk 42% reporteritest ei nõustu, et omanikud jagaks ajakirjanikega ühised väärtusi, mis näitab, et muutunud töösituatsioonis on reporterid kui tööprotsessi rõhutuim lüli oluliselt sinikraelisema ellusuhtumisega kui toimetajad.

Joonis 22

Samas nagu ka ekspertintervjuudest selgub, on omanike ja juhtkonna otsene sekkumine võib-olla väiksem kui 1990ndatel, kuid siiski olemas. Otseseid korraldusi juhtidelt saab 20% reporteritest ning 15% toimetajatest (joonis 23). Kindlasti on ka ajakirjanikke, kes peavad seda pigem oma eelistatuse tunnuseks kui tundlik või oluline teema just usalduse määrgina talle käsitleda antakse.

Joonis 23

Kokkuvõtteks võib öelda, et toimetajate õigused, vabadus ja võimalused tunduvad reporteritega võrreldes suuremad, ka tunduvad nad organisatsioonile lojaalsemad, mis kinnitab teooriat, et toimetaja on muutunud otsesest ajakirjandustöö tegijast pigem organisatsiooni administraatoriks ning muutuste läbi viijaks.

VI ptk Ekspertintervjuude tulemuste analüüs

6.1 Muutused ajakirjandustöö iseloomus

Kuna muutusi polnud ajaliselt määratletud, tõid enamik eksperte välja hilisemad ehk selle sajandi alguses toimunud muutused. Küsitlusele vastanud vanemaid ajakirjanikke märkasid pigem sisulisi või olemuslikke muutusi ajakirjandustöös, nooremaid žanrilisi, tehnoloogilisi ning muid tööpraktikatest lähtuvaid ning pigem väliseid muutusi.

Neid muutusi saab iseloomustada kui **organisatsioonilisi** (sagedasti vahetuvad ülemused, kannapöörded lehe kontseptsioonides ja kujunduses, toimetajate suurenenud võim ent nende teadmised ja oskused on vähenenud, kaadri voolavus). Töö ajakirjanduses on muutunud tööstuslikumaks ning selle juhtimine ei erine enam mistahes äriorganisatsiooni juhtimisest ehk see on küllalt hierarhiline, reglementeeritud, rutiinne ning kontrollitud. Meedia ja tema töötajad kogevad ka pidevat majanduslikust surutisest tulenevat **reoorganiseerimist ning ümberstruktureerimist**.

Muutusi on olnud palju. Valdavalt on need seotud personaaliaga: sageli vahetuvate ülemuste ja sealt lähtuvate uute suundade, vahel ka lausa kannapööretega ning mõttetankide peas sündinud lehe uue kontseptsiooniga (**uudistereporter I**).

Näiteks Eesti suurim tabloid Äripäev suunab kõige kõrgemalt tasemelt nii lugude fookuse kui hiljem arvamuse (**online-reporter**).

Meediamogulite unistus on suuresti täitunud. Enam ei ole vahet, kas juhtida kastivabrikut või ajalehe/ajakirjavabrikut ning ei ole vahet kummas töötada : kas puust või sõnadest nuppe treivas vabrikus (**peatoimetaja asetäitja**).

Lehetoimetused on muutunud kollektiivsest ajast ning samu väärtusi jagavate mõttekaaslaste demokraatlikust ühendusest järjest enam **tootmisüksuseks**, kus on paigas kindel alluvus ning hierarhia, on vähe autonoomiat, analüüsi ning diskussiooni ning käib suure tempoga tootmine, mille olemuse üle muus osas kui majanduslik tulu vähe arutletakse.

Minu jaoks on ajakirjandusest kadunud missioonitunne. Et toodame ja toimetame, aga mis siis? Minu jaoks muutus ebaselgeks, kas ajalehel on ka laiem ühiskondlik eesmärk maailma parandada või on juhtide poolt läbi viidavate pidevate muutuste taga ainus siht -majanduslikult ellu jääda. Ajaleht on minu jaoks kollektiivne aju, see peaks ideaalis toimima jagatud väärtuste pinnalt, aga neid enam ei olnud. See üleminekuaeg ju mõnes mõttes ikka veel kestab, et otsitakse ajalehtedes oma nägu. Suuremas pildis on ikkagi segane aeg ja sellist lehte, kus töötada tahaks, ei ole (**uudistereporter II**).

Ajakirjandustöö **tööpraktikad** on muutunud tehnoloogilisemaks ja materjali vormistamine kiiremaks ent sisuliselt on töö kvaliteet muutunud pigem kvantiteedi ning tempo osas ja kvalitatiivset arengut pole toimunud.

Suurt kvaliteedi arengut pole Eesti ajakirjanduses olnud ega lähiajal ka ei tule. Kui midagi on olnud positiivset, siis info vahendamise kiirus on kasvanud (**online-reporter**)

Ajakirjandustöö on muutunud umbisikulisemaks ning ka isikupäratumaks (harva käiakse komandeeringus (ka juhtkond ei soosi seda kui mõttetut kuluallikat ehkki ajakirjanikud pigem sooviksid toimetusest välja pääseda), allikaga suhtlemisel kasutatakse põhiliselt e-maili saades vastuseks bürokraatliku sisuga meilid, mis sageli sisu hoomamata ning suurema analüüsita looks vormistatakse. Kuna isikupärane ajakirjandus ning originaalsed käsitlused on kallid ja ajalehed hoiavad kokku, siis tunnistatakse, et meediast hakkavad kaduma "isikupärased käsitlused ja oma hinge sisse panemine."

Vanema põlvkonna ajakirjanike jaoks pole paljudel tehnoloogilistel muutustel suurt sisulist väärtust.

Kehvade telefonidega, telefoniraamatuga ja ilma arvutita leiti ka inimesed üles ega tehtud sugugi kehvemat ajakirjandust kui praegu. Tundub, et isegi paremat (**uudistereporter II**).

Välja tuuakse kollase ning valge meedia vahelise piiri hägustumist ega peeta seda taunitavaks ning tunnistakse, et meediaruum on muutunud tänu info vahetamise kiirusele tarbimismasinaks, mis hekseldab iga infokatke imekiiresti auditooriumini. Ilmselt on nn. elustiilimeedias suurema vajadus tõmmata piire "kvaliteetse" naisteajakirja ning tabloidlehe või odavama nädalakirja vahel. Autori arvates on ka ajakirjanike osas toimunud sarnane jagunemine.

Peamine muutus on see, et kollane ja valge ajakirjandus ning uudis ja olemuslugu on teineteisele lähenenud ja minu arvates on see positiivne. Negatiivne on see, et juhul kui mina kirjutan kellestki hea portreeloo ja inimene usaldab mulle mingit infot, siis muutub see avalikuks ja nt Õhtuleht või Elu 24 rebib loost ühe lause kontekstist välja ja teeb sellest eraldi uudise või kasutab loo fotosid. See on pannud paljud inimesed pelgama intervjuude andmist, ja räpameediat (**vabakutseline**).

Meedia juhtimise seisukohalt on lineaarse hierarhiaga toimetust lihtsam juhtida ning kergem on ka lehe imidžit homogeensemana kujundada (Esser, 1998). Seega võib oletada, et meediaväljaannete omanikud Eestis on huvitatud pigem hierarhisest ning kergesti juhitavast toimetuse struktuurist.

6.2 Ajakirjanike põlvkondlikud muutused peale 1990ndate alguse "lapsajakirjanike" põlvkonda

Nagu selgus Tšehhis, Slovakis ja Ungaris läbi viidud uurimuses tunnetavad need ajakirjanikud, kes tegid kaasa "revolutsioonilise" perioodi pressis, põlvkonnavahe nendega, kes meedias alustas tööd alles selle perioodi järel.

Nad tajuvad, et uue põlvkonna ajakirjanike jaoks on professionaalsed väärtused palju ebaolulisemad. Eelkõige tuuakse noortes kolleegides välja inimlikkuse ja eetika puudust ning

vähem kogemust infoga töötamisel (Waschkova, Cisarova, 2007, viidatud Metykova ja Cisarova järgi, 2009).) ning eesmärgi endale nime ja raha teenida, et siis pressiesindaja kõrgemale palgale saada (sealsamas).

Eestis on tulemused samasugused. Noori kolleege peetakse raha ja kuulsuse januseks ning vastutustundetuks. Ka Eesti vanemale ajakirjanike põlvkonnale (alustanud tööd enne revolutsiooni ning sündinud 1960ndatel aastatel) on omane näha ajakirjanduses ühiskondlike eesmärkide täitmise vahendit.

Autori üks hüpoteese oli, et ka Eestis on siirderiikidele omane põlvkondlik lõhe ajakirjanike hulgas. Minu arvates toimus ajakirjanduses toimus peale 1990ndate lapsajakirjanike buumi põlvkonnavahtetus, mis nüüd on jätkunud, põhjustades pidevat vanemate ning kogenumate ajakirjanike ehk ajude ja kogemuse äravoolu meediast. Eesti ajakirjanduses töötavad eri ideoloogiaid kandvad ajakirjanike põlvkonnad, kelle vahel on tuntav väärtuste konflikt. Kahjuks on vanem põlvkond alla andmas ning loobumas ja ajakirjandusest taandumas.

Eestis sai revolutsioonielise põlvkonna ajakirjanike lahkumine alguse korporatiivsete muutustega meedias (ajakirjanikest leheomanike väljaostmine või -sundimine omanikeringist ning ajalehtede allaneelamine Skandinaavia meediafirmade poolt).

Nõukogude aegsed ajakirjanikud erastasid väljaanded, kus nad töötasid. Osad neist said miljonärideks olles vahetanud ideoloogia rahaks, osad läksid pensionile, osad töötavad senini edasi ajakirjanikena. Eriti riigiraadios, televisioonis ja maakonnalehtedes (**peatoimetaja asetäitja**).

Vähesed enne taasiseseisvumist alustanud ajakirjanikud on tänini ajakirjandusse jäänud. Nemad alustasid enne ajalehtede erastamist ja raadio-tele rahvusringhäälingustamist ja olid minu arvates muutuste alguses ehk veidi kartlikud, et kas saavad uutmoodi ja ka teises värvis hakkama.

Järgmine põlvkond tuli EPL-i sünni eel, ajal ja kohe järel. Enesekindlad, väheste tabudega, kuid paljud neist on muutunud mõtlikemaks ja väga headeks ajakirjanikeks ning ülejäänud on lahkunud ja selle üle pole põhjust kahetsust tunda. Osa neist on kahjuks viimaste koondamiste ja kokkutõmbamiste meediast käigus lahkunud (**osakonnajuhataja I**).

2000ndate algusaastate struktuursed muutused ning kiiresti vahetuvate peatoimetajate (Hanno Tomberg EPLis, Tarmu Tammerk, Urmas Klaas, Merike Kungla, Marko Mihkelson, Vahur Kalmre PMis) laine tõid kaasa (tipp)ajakirjanike äravoolu meediast (lahkusid Toomas Matson, Toomas Sildam, Enno Tammer jne).

Üheks ajakirjanike äravoolu põhjuseks meediast on kindlasti nõudmine haritud avalikkussuhete spetsialistide järgi (näit. riigiametites), kus palgaskaala on meediast konkurentsivõimelisem, tööaeg normeeritud ning suuremad võimalused enesetäienduseks.

Teisalt jäid paljud pooliku hariduse ning väheste erialaste teadmistega ajakirjanikud sageli koondamise hammasrataste vahel. Või ei sobinud end spetsialistina tundvatele ajakirjanikele

tootmisüksusteks muutunud toimetuste organisatoorsed tööpraktikad või koondati senised osakonnajuhatajad ning toimetuse juhtkond kui "endise" ideoloogia ja meelsuse kandjad nagu juhtus Eesti Päevalehes.

Nii on tekkinud hulk meediaprofessionaale, kes kaasaegses meediasüsteemis endale kohta ei näe ehkki on ajakirjaniku või toimetaja jaoks parimas eas professionaalid.

Olen pigem eesti ajakirjanduse jaoks kadunud põlvkonnast. Aga siia peaks kirjutama juba manifesti. Ma ei tea kas ma olen selleks valmis (**peatoimetaja asetäitja**).

Kui lehtedest kadus missioonitunne, tundus jätkamine mõttetu. Sellist lehte, kus töötada sooviks, praegu Eesti meediamaaastikul ei ole (**uudistereporter II**).

Selle sajandi alguses lehtede etteotsa astunud uued administratiivsed, ilma erialase haridusega ning meediaprofessionaalidena mitte sedavõrd tunnustatud peatoimetajad (Priit Hõbemägi ja Lea Larin EPLis, Merit Kopli PMis), kes ei olnud lehetoimetustest välja kasvanud sisulised liidrid vaid pigem *outsiderid*, hakkasid looma uut ja "oma" meeskonda.

Hakati soosima noori, hea hariduse, keeleoskuse ning suure ambitsioonikusega "sära silmadega" ajakirjanikke, arendama turundusosakondi, online-i ja lehetööstuse kõrvalharusid (raamatukirjastused jms). Uute "sära silmade" eelis oli ka allumine organisatsioonilisele hierarhiale ning paindlikkus tööjõuna ent puudu jäi kogemusest, spetsialistiteadmistest ning professionaalsest enesekindlusest.

Lehesiseselt võisid palgavahed staažikate töötajate ning noorte "sära silmade" vahel erineda suurusjärgu võrra noorte kasuks. Staažikamate ajakirjanike palk püsis paigal, neid motiveeriti vähe ning räägiti palju läbipõlemisest.

Minu arvates oli/on enamik meediaorganisatsioone võrreldes kaasaegsete äriettevõtetega olematu või kehva personalipoliitikaga. Noorte teistkordne eelistamine tekitas teatud põlvkondliku vastuolu, mis on vanemate ajakirjanike vastustest ka tunda.

Need ajakirjanikud, kes on meediasse hiljuti ehk viimastel aastatel tulnud on mõne üksiku erandiga toimetuste juhtidele kuulekas ja hall seltskond. Paratamatult tahaks küsida: halloo, Tartu Ülikool, millega ja kellega tegelete? (**osakonnajuhataja I**)

Lapsajakirjanike järgsed ajakirjanikud on tõenäoliselt rohkem koolitarkust saanud ja maailma näinud. (Mingi hariduse lattu on vist ajakirjandusse tagasi tulnud). Neil puudub aga elukogemus, seahulgas osaluse kogemus ajast, kui Eestis olid ajakirjanduslikult tõeliselt põnevad ajad. Mõned neist on lausa ülekoolitatud ja ülikõrge enesehinnanguga. (**uudistereporter I**).

Nüüdsed ajakirjanikud on sootuks erinevad, nad on nn. projektiharitud, oskavad keeli ja on teoorias väga teadlikud kuidas asjad käivad, oskavad kasutada uuringuid ja statistikat, aga neis puudub inimlik mõõde ehk oskus nende numbrite taga tädi Maalit näha. Neid, kes ajakirjanikutööd kirega teeks või kellel nn. maailmaparandamise geen olemas oleks, on vähe. Pigem tullakse, proovitakse ja minnakse. Kui nad välja loole saata, siis kujundlikult öeldes seisavad nad keset põldu harkisjalu ja saavad šoki, ega tea mis edasi saab

(uudistereporter II).

Palju lapsajakirjanikest uppusid elumere lainetes, kuid osast said pintsaklipslastest nihilistid, kelle usk raha võimu ja Friedemanni nähtamatusse kätte on hakanud murenema.

Lapsajakirjanikest järgmine põlvkond on vaimutöö proletariaat. Tulnud ajakirjandusse tänavalt. Missioonitunde ja väikesele ühiskonnale omase vastutustunde, mida õpetas oma tasasel moel professor Peegel, asemel on esikohal füür ja feim (raha ja kuulsus). Nad töötavad kellast kellani. Neil on olematu empaatiavõime ning valdav on ükskõiksus ja hoolimatus oma kangelaste suhtes. Pealiskaudsus on tingitud ilmselt uuema aja haridussüsteemi eripäradest. On ka üksikuid säravaid erandeid, aga vähe (**peatoimetaja asetäitja**).

Autori arvates on Eesti (üleriiklike ajalehtede) toimetuste keskmine vanus jätkuvalt liiga madal. See on saavutatud nii tänu kaadri voolavusele, tööhõivepoliitikale kui ka noorte suhteliselt madalale palgale. "Palk ei ole piisavalt motiveeriv. Palgad on üldist keskmist arvestades adekvaatsed, aga inimesi võiks rohkem tööle võtta," ütleb osakonnajuhataja. "Teiseks töökorraldus. Kui pead reporterina iga päev kaks lugu kirjutama ja õhtuti kaua toimetuses olema, on seda väga raske ühendada tervisliku eluviisivõi pereeluga. Need inimesed põlevad ruttu läbi või vahetavad töökohta," ütleb osakonnajuhataja.

Kuid 2000ndatel ajakirjandusse sisenenud uusharitud ajakirjanike põlvkond tunneb, et ka nende järgi tulevad ajakirjanikud, kes nii oskustelt kui hinnangutelt nendest erinevad. Enamik leiab, et suuri vastuolusid põlvkondade vahel pole, pigem on need kihiti.

Tänu online-toimetustele on ajakirjandusse sisenemine kogenematule inimesele sama lihtne kui 1990ndatel, mis toob kaasa vahepealse haritud ajakirjanike põlvkonna väärtuste devalveerumise. Kindlasti teevad hierarhilise organisatsioonikultuuriga toimetustes paremini karjääri ka vähese isikupäraga ning keskpäraste võimetega ajakirjanikud.

Lapsajakirjanike järgne põlvkond tundub reeglina olevat erialase haridusega, kuid nende huvide hulka ei kuulu ennekõike kunst, kirjandus jms, vaid pigem majandus, sisepoliitika jne. Vähe on tippe, palju keskmiseid tugevaid tegijaid (**vabakutseline**).

Ma siiski ei eristaks lapsajakirjanike põlvkonda, pärast nõuka aega on nende hulk ja osakaal olnud üsnagi stabiilne. Küpsenud ajakirjanikud on kas taandunud toimetuste tagatubadesse või leidnud mõne muu ameti (suuresti PR) (**online-reporter**)

Sa võid olla väga kogenematu, keskharidusega ja ikka (online) ajakirjanikuks saada. See, mis vanasti oli ajakirjaniku mälu ja teatmeteosed, on nüüd google'i päring. Fakte kontrollitakse vähem ja ajakirjandus muutub isikupäratumaks (**osakonnajuhataja II**).

Nõukogudeaegsetest ajakirjanikest ei teata enam pressis töötavat suurt kedagi ehkki vanuse poolest oleks see isegi reaalne. Praegused 40ndates aastates ajakirjanikud, kes ka 1980ndatel alustasid distantseerivad end nõukogudeaegsetest 50ndates ajakirjanikest nimetades end pigem "üleminekuperioodi ajakirjanikeks, kes valmistasid meedias ette laulva revolutsiooni tulekut." Tundub, et selle põlvkonna ajakirjanikes on teatud mure oma erialase hariduse värskuse ning

kaasaegsuse osas. "Käisime oma maakonnalehega Tartus Pulleritsu kuulamas, kaasaegset ajakirjandusharidust on mul seega mõnevõrra, aga üldharidus on parem," leiab uudistereporter II.

Nii „lapsajakirjanike“ kui „nõukaaegsete“ puhul on neid, kes töötavad edasi (tipp)ajakirjanikena, osa on läinud ärisse või leidnud mõne muu eluvaldkonna, osa end põhja joonud (**uudistereporter I**)

Varem leidis neid maakonnalehtedest, Maalehest või siis Ajakirjanike Liidu väljasõiduistungitelt, aga üldiselt on peale Nädalise peatoimetaja enamik neist tegevajakirjandusest kadunud. See sai alguse juba omandisuhte muutumisega maakonnalehtedes (**uudistereporter II**)

Teatud vastandumine eelkäijatega on ka 2000ndatel alustanud põlvkonnas. Nad toovad 1990ndate eelsetes ajakirjanikele loomumasena välja suuri isiklikke ambitsioone ning tahtmist sekkuda nii poliitikasse kui ühiskondlikesse sündmustesse.

1990ndatel oli ajakirjanduses palju inimesi, kes nautisid võimu ja võimalust tuntuks ja kuulsust koguda. Praegu tullakse ajakirjandusse sellepärast, et see on fun- lõbus. Lõbus kuidagi isiklikumal tasemel nagu ekstreemsport umbes. Tööd võetakse kui huvitavad elustiili mitte nii tõsiselt või ühiskondlikul tasemel (**osakonnajuhataja**)

6.3 Online-ajakirjandusega kaasnenud muutused traditsioonilises ajakirjandustöös

Eelkõige on online-ajakirjandus enamike päris-ajakirjanike jaoks käsitletav kui ajakirjanduse marginaalne ääreala, mis pigem on ebaprofessionaalne kui professionaalne ning kus töötavad kogenematud inimesed.

Online-osakonnad on ajakirjanduses toonud kaasa uue lapsajakirjanduse laine, muutes sisenemise ajakirjandustööle ka kogenematutele inimestele (nii erialaselt kui vanuseliselt) väga lihtsaks. Üks vastanutest tõi välja selle, et varasemad online-osakonnad olid väiksemad, koosnesid erialase haridusega inimestest ning tegid professionaalsemat tööd, nüüd see enam nii ei ole.

Pigem iseloomustatakse online-töötajaid kui "kogenematuid", "paberlehe tööks kõlbmatuid", "lapseealisi", "tainapäid", "vastutustundetuid", "pealiskaudseid", "mugavaid", "tingtoose tootvaid", "copy-paste" ajakirjanikke.

Heaks osutunud online- töötaja jõuab tööle paberlehte ja see, kes ei tule paberlehes toime, suunatakse online i. Seal on natuke kogenematuid inimesed (**osakonnajuhataja II**).

Varem kui online oli väiksem, olid seal mitte sellised lapsed nagu praegu, vaid ajakirjandusliku haridusega inimesed, kes tegid väga head tööd (**uudistereporter II**).

Online-töö on suuresti madalama kvalifikatsiooni ja mõjuga ning paratamatult satuvad tainapead pigem sinna. Samuti määrab töö kvaliteeti oluliselt kiiruse kriteerium – ajakirjanduslikku professionaalsust ei saagi 5 minutiga kehtestada. Kuna Eestis on online-ajakirjaniku töö peamiselt copy-paste, siis elementaarsete grammatikareeglite tundmisest piisab (**online-reporter**).

Teisalt on online-osakonnad muutnud ka toimetusetöö iseloomu ja tavasid. Reeglina on Eestis ajakirjanikel piiramata tööaeg ehk kõiki asju tehakse seni, kuni nad valmis saavad. Kuna enamik meediaväljaandeid Eestis ei oma eriti suurt materjalireservi, ei saa enamik ajakirjanikke lubada endale luksust lugu mitte valmis saada või selle tegemisest loobuda.

Online'is tulla tööle hommikul kell üheksa ja kui kell kukub, minnakse ära koju. Paberlehes nii ei saa. Kui sa oma vastuseid ja allikaid enne tööpäeva lõppu kätte ei saa, siis pead ikkagi vastused ära ootama ja töö lõpuni tegema **(osakonnajuhataja II)**.

Kuna nende töös on ainsaks kvaliteedi kriteeriumiks kiirus, siis "fakte ei jõua nad kontrollida ning käsitlused pole alati tasakaalustatud."

Online-ajakirjanikel pole süvenemisaega, reeglina „toodavad“ nad lühivorme. Võimalik, et neil on ka tamp taga ja tuleb toota kindel arv tingtoose ehk siis uudisjuppe. Just Postimehe online toimetuse žurnaliste iseloomustab pealiskaudsus ja mugavus. Küsimused saadetakse poliitikule või pressiesindajale meiliga, vaevumata isegi üle helistama, ja eeldatakse kirjalikke vastuseid **(uudistereporter I)**.

Selleks et helistada ja küsida üks küsimus, pole ju palju oskusi vaja. Aga minu arvates võiks online olla rohkem uudistereeglid ja paikapidavust ning seal ei peaks töötama sellised lapsed nagu praegu **(uudistereporter II)**

6.4 Muutused toimetajate ja reporterite vahelistes suhetes

Eesti ajalehtede toimetamiskultuur on paljuski ebaühtlane ning ebajärjekindel, kindlad reeglid pole paigas ning sõltuvad pigem töötajate subjektiivsetest tööpraktikatest. Toimetuste struktuurid on küll mõjutatud väliskorporatsioonide emafirmade töötavatest, kuid vaid osaliselt ning ebatäielikult.

Toimetuste töötavad on äärmiselt ebajärjekindlad, et kord tehakse nii ja kord on naa, ei mingit kindlat süsteemi. Üldine seaduspära on, et oma looga lähevad lõpuni ainult väga head ajakirjanikud ja vana kooli mehed. Töötajaid on vähe ja leheruum tuleb täis teha. Kui oleks normaalne toimetuse, siis kirjutaksid teemad ja arvamused toimetustes põhjalikumalt läbi. Praegu on isegi juhtkirjade tase mõnikord nii heitlik, et piinlik on lugeda **(peatoimetaja asetäitja)**.

Staažikad reporterid tunnistavad, et toimetajate kvaliteedi, teadmiste ning oskustega ei saa Eesti toimetustes rahul olla. Tänu ameerikalikule toimetuse organisatsioonikultuurile on toimetajatel palju võimu ning suuremad palgad, kuid reporteritööle nad lisaväärtust oma teadmistega anda ei suuda.

Vanemad reporterid heidavad toimetajatele ette nii asjatundmatust, seda et ei jagata reporteritega samu väärtusi, kui ka seda, et enamikul toimetajatest pole ei erialast haridust ega ka ajakirjanduslikku kirjutamisoskust ega töökogemust. Toimetajad on taandunud tehnilisteks töötajateks, kes reeglina ise ei kirjuta, kuid kes on oma erialastes valikutes piiratud kui

reporterid.

Ajakirjanikke, kes oma tekstide ja mõtete eest seisaksid (eeldusel, et nad oskavad neid väljendada) on napimaks jäänud. Ja olegem ausad, toimetajad nagu me neid USA-s näeme, on Eestis väga üksikuid. Pole paljud selliseid toimetajaid, kes valdaks teemat ja oleks vajadusel ka ise selle nõtte sõnastaja, ajakirjaniku ja forereporterite abistaja/nõuandja, allikate ja lahendusteni juhtija (**osakonnajuhataja I**).

Reportereid kirjeldatakse kui isikuid, kellel lasub lehetöö keskne raskus, kes pakuvad välja teema (mis peab toimetuses olulistele otsustajatele (subjektiivsetel põhjustel) korda minema), ei saa sellele toimetajalt palju tagasisidet, diskussiooni ega lisaideid ning umbes sellisena nagu plaanitud, jõuab ka lehte.

Reporterilt eeldatakse, et ta leiab teemad, toob materjali ära, vormistab selle ära, kogu lehetöö sisuline pool on reporterite teha. Toimetajad saavad rohkem palka ning neil on rohkem võimu, aga sisulisele tööle annavad nad vähe lisaväärtust. Reporter on parem olla, vastutad põhiliselt iseenda ees, aga toimetaja on üks mutriku lehe hierarhias ja kui ta piisavalt enesekindel pole, teeb ta ikka seda, mida kästakse (**uudistereporter II**).

Eriti raske on lehetöös reporteritel, kelle erialateadmised on toimetajatest suuremad ning kelle kvaliteetne materjal võib ilmudes omandada vale fookuse või tähenduse. Sageli on ka toimetaja suurema organisatoorse surve all kui reporter olles pigem määndžer kui meediaprofessionaal. Vanemaid reportereid on Eestis vähe, sest reporterite töökoormus ja piiramatult tööaeg ei jäta ruumi eraelule, tervislikele eluviisidele ning kulutavad ruttu läbi. Lisaks sellele on reporteril ajalehe "vapiloomad", kellele au ja häbi esimesena osaks saavad. Pidev negatiivne tagasiside mõjub samuti ruineerivalt.

Mõnikord siis sündis pealkiri ka minu ja küljetoimetaja ühise mõttetöö ja vaidluste käigus. On juhtunud, et toimetaja pandud üliloll või vale pealkiri on terve päeva ära rikkunud. Jama ja häbi tulevad ikka ajakirjaniku kaela. Kord tegi toimetuse juhataja minu liidi nii hullusti, et mitte öelda madalalauabaliselt ringi, et pidin pool päeva võtma vastu ühe juhtiva erakonna poliitikute vihaseid kõnesid (**uudistereporter I**).

Kuna enamik toimetajaid on tainapead, siis „uued“ pealkirjad ja liidid sünnivad suuresti mahupiiranguid ja lugejanumbreid arvestades. See on ajakirjanike väga tüüpiline põhjendus, miks pealkiri pole adekvaatne: toimetaja pani. Samuti olen kuulnud põhjendust: paremat ei tulnud pähe (**online-reporter**).

Toimetajatele anti mingil hetkel võimu juurde, aga nad ei saanud selle uue rolliga hakkama. Nad teevad tehnilist tööd. Toimetaja peaks olema reporterist üldistusvõimelisem, informeeritum, aga sageli ei ole. Lisaks sellele ma tundsin, et me ei jaga samu väärtusi just selle "maailmaparandamise" geeni osas. Süsteem toimetuses nagu toimiks, aga vastustus ja koormus on valesti jagatud. Ma ei usaldanud toimetajate valikud just selles osas, mida peetakse lehekülje fookuse seadmisel oluliseks ja mida mitte. Paljud neist pole ka ajakirjandusliku haridusega ning näiteks poliitika valdkonnas võisid reporterist rumalamaks osutada (**uudistereporter II**).

Noorema põlvkonna ajakirjanikud leiavad, et reporteritele on liiga suur koormus ja nad on oma töös üksi jäetud, sest saavad liiga vähe tagasisidet. Toimetajad on taandunud tehniliste töötajate tasemele ning osakonnajuhatajad on liiga koormatud.

Sisuline toimetamine on hakanud ära kaduma. Toimetajad ei pane enam lugudele pealkirju, ei kirjuta neid läbi,

vaid pigem jälgivad, et leheküljel oleks lood ja pealkirjad õige pikkusega. Toimetaja töö on pigem tehniline. Toimetuses võiks olla rohkem diskussiooni **(osakonnajuhataja II)**.

Kujundusest tulenev vajadus "toota lühivorme" on küllalt kurnav. Reporterid peavad sageli pingutama mitte sisuliste vaid vormiliste elementide nimel (iga loo juurde pilt). Samuti peetakse ressursi raiskamiseks nõuet reporteritele toota iga päev kaks lugu. Juba teemasse sisse elamine võtab päeva aega.

Kas ikka tasub tampida neid reportereid, et nad iga päev kaks lugu toodaksid ja võimalikult palju eri teemasid kokku tooks? Pigem tasuks teha pikemad põhjalikumad käsitlused. Pidevad uued teemad on suur ressursi kulu ka majanduslikult. See on nagu pikamaajooks, kus sunnitakse jooksa peale sadat meetrit peatuma **(osakonnajuhataja II)**

Teisalt on ajakirjanduslikult kogunud reporter organisatoorsete väärtuste osas raskesti mõjutatav, kindel on aga see, et mida nõrgematel jalgadel professionaalses mõttes reporter või toimetaja seisab, seda kergem on panna teda tegema tööd, mida ta eetilisel või moraalsel õigeks ei pea.

Ma arvan, et noor reporter, kes toimetusse tööle tuleb, ei otsusta ise tavaliselt midagi. Mina oma kogemuse pinnalt olen oluliselt enesekindlam ega ei lase omale igasuguseid teemasid pähe määrada. Aga vahe on selles osas ka vanuses, et ma olen toimetajatest vanuseliselt ülejäärmises põlvkonnas ning nende aukartus vanema reporteri ees võib teha ka suhted keerulisemaks. Minu jaoks polnud toimetaja ja reporteri need rollid paigas ning see missiooni ja mõttekaasluse puudumine oli minu jaoks konflikti koht. Kui see ära kadus, tundus jätkamine mõttetuna **(uudistereporter II)**

Reporterite koormatus ning vähene spetsialiseerumine on ohuks ajakirjanduse sõltumatusele ning professionaalsusele.

Tööjõuressursi on toimetustes vähe ning ajakirjanikud tegelevad mitmete teemadega korraga, mis tähendab, et nad on hästi sõltuvad oma allikatest ja eelarvamustest, ka kompetentsi napib. Samas on see ka riigi ja ühiskonna väiksuse probleem, et siin ongi vähe ressursi. Ajalehte vaesus on muidugi omaette teema, sest Eesti riigiaparaadiga, kes igale poole ametnikke võib komandeeringusse saata, on pressil raske võistelda **(osakonnajuhataja II)**.

6.5 Layouti muutuste mõju ajakirjandustööle

Iga pika staažiga ajakirjanik Eestis on üle elanud mitmeid formaadimuutusi. Majanduslikus kitsikuses siplevad väljaanded ostavad sisse uusi formaate, template jms ning ajakirjanike asi on neid täitma hakata, meeldib see neile või mitte.

Formaat, kui mõelda siinkohal selle all tähemärkide hulka, on ahistav. EPLis oli kord ülilühikeste tekstide periood, mil kirjutati loo pikkus komakoha täpsusega ette. Näiteks: loo pikkus peab olema täpselt 1328 tähemärki ja pealkirjas on 99 tähemärki **(uudistereporter I)**

Sageli toimuvad sellised formaadimuutused ilma suuremate sisuliste põhjendusteta ning muudavad

ajakirjandusliku mõtlemise rutiinseks ning vormist lähtuvaks.

Liidid ja lood läksid lühemaks ja tekkis absurdne surve, et on iga loo juurde on tarvis pilti. Reporter sai loo kirjutamiseks vähe aega ning sellest suure osa kulutas ta selleks, et leida inimene, kes on nõus pildile tulema jne.

Nüüd hakati jälle pikemaid tekste soosima (**osakonnajuhataja II**)

Paratamatult pole sagedased formaadimuutused populaarsed ning nende põhjendamiseks ja läbiviimiseks tehtud kulutused samuti mitte, sest sisuliselt need lehetööd ei muuda.

See, et kõik lood peavad 1500 tähemärki pikad olema, ei saanudki kaua kesta ja see läkski üle. Sageli pole need formaadimuutused ajakirjanduslikult läbi mõeldud ega põhjendatud. Nad võiksid või peaksid olema inspireerivad, aga toodavad hoopis rutiinset ja mõttetut lisatööd ajakirjaniku jaoks, mis ta reaalsest ajakirjandustööst kaugemale viib. Hea küll, muudatakse üks ja kaks korda kujundust ja ideid, aga midagi klassikalist ja traditsioonilist, mis lehe olemuse moodustab, võiks ka kehtima jääda (**uudistereporter II**)

6.6 Majanduslik surve ajakirjandustööle

Enamike ajakirjanike jaoks on teema headus ja populaarsus omavahel läbi põimunud mõisted, mis tähendab, et menukas teema ongi ajakirjandusliku kvaliteedi üks tunnuseid. Teisalt sõltub paljuski ajakirjaniku enesehinnang meediaprofessionaalina sellest, milline on tagasiside tema tööle. Kui seda mõeldakse kommentaaride või klikkide numbrites, siis on kindlasti soov hakata oma materjale vormistama nii, et need võimalikult palju tähelepanu ärataks lisaks sisule ka vormi poolest.

Kui keegi ekspertidest on ka omanike või reklaamijate survet tunnetanud, siis ei ole nad valmis tunnistama, et nad on sellele allunud.

Ajakirjanikud valdavalt oma allumist menu ja klikkide diktaadile ei tunnista:

Sundi teha seda, mis müüb, ma tõesti ei taju. Ajakirjaniku kohus rääkida teemadest, mis võimalikult palju tähelepanu äratavad ja võimalikult paljudele inimestele olulised on. Meie lehes tehakse lugusid sellest, mis inimestele oluline on, isegi liiga vähe (**osakonnajuhataja II**).

Teatavat mõõdukat survet olen tundnud. Aga ei midagi üleliia ruineerivat või skandaalset. Pole kirjutatud midagi, mis mulle eetilisel või moraalsel täiesti vastuvõetamatud oleks. Müüvaid lugusid tahavad eeldatavasti kirjutada kõik ajakirjanikud. See ei ole seotud majandusliku mõtlemisega (**uudistereporter**).

Ei ole mõjutanud. Ma ei ole kunagi jälginud lugeja- või klikinumbreid vaid lähtunud sellest, mis on oluline. Ehk siis – pakkuda ajakirjanikuna avalikkusele seda, mis minu arvates on oluline. Samas tuleb muidugi silmas pidada ühiskondlikke protsesse ja neid hinnata (**uudisteagentuuri online-reporter**)

Kindlasti on suur vahe, millises meedias ajakirjanik töötab. Ühtpidi hoitakse päevalehtede uudisteosakond kõige enam lehesisesest majanduslikust survest eemal, teisalt võib lehe teistes osakondades seda survet rohkem kogeda. Oluliselt vabamad oma töös on online-ajakirjanikud ning ajakirjade-nädalakirjade tegijad. Suuremad surve all on reklaamist elatuv lehevaheliste

teemalehtede ja ajakirjade nn. "elustiilimeedia", kus keegi isegi enam ei märka piiri reklaami ja materjalide vahel.

Muidugi on nt naisteajakirjades, mis sõltuvad reklaamist, surve reklaamiandja poolt nende toodetega seoses, aga oluliste lugude puhul küll mitte. Ei ole klikijanu kogenud, sest pole töötanud viimasel paaril aastal väljaandes, mis sõltuks klikkidest (**vabakutseline**)

VII ptk Järeldused ja diskussioon

7.1 Hüpoteeside kontroll

Kõiki hüpoteese ning nende alajaotusi kontrollitakse ükshaaval.

1. *Eesti ajakirjanike tööpraktikaid mõjutas üleminek kontrollitud ajakirjandussüsteemist vabasse ajakirjandusse märkimisväärselt rohkem kui sellele järgnenud tehnoloogiline revolutsioon, mille muutused jäid suurema sisulise mõjuta.*

Kui autor oli hüpoteesi püstitades veendunud, et vabasse ajakirjandussüsteemi üleminek oli suurem muutus kui hilisemast tehnoloogilisest revolutsioonist lähtuvad muutused, siis saab öelda, et see hüpotees leidis kinnitust vaid osaliselt.

Vaba ajakirjandussüsteem ja muutunud toimetused tõid küll kaasa ajakirjanike erialase kultuuri täieliku muutumise ning üksnes arvutite tulek seda ei muutnud. Arvutitele üleminek jäi vaid üheks muutuseks muutuste jadas, kuid ajakirjanduse veebistumisest ning online- ajakirjandusest tulenevatel muutustel professionaalse ajakirjanduskultuuri mõjutajana on suur osa.

Siit võib püstitada uue hüpoteesi, et veebiajakirjanduse süünd on muutnud traditsioonilise ajakirjanduse tööpraktikaid ning erialast mõtlemist ning veebiajakirjandus on muutunud ajakirjanduse deprofessionaliseerijaks.

2. *Võrreldes 1990ndate aastate esimese poole "revolutsioonijärgse" ajakirjandusega on toimunud tagasilöögid professionaalses kultuuris ning ajakirjanike tegevusvabaduses.*

Ka see hüpotees leidis kinnitust vaid osaliselt, kuna tänane majandussurutise järgne meediasüsteem ning toona vaba ajakirjanduse järel toimunud plahvatuslik meediaväljaannete kasv on omavahel raskesti võrreldavad. Võib öelda küll, et muutused toimusid nii organisatsioonikultuuris kui toimetusesisestes töotavades, kuid pigem lääneliku ajakirjanduskultuuri suunas. Enamikku sellega kaasnevaid professionaalseid väärtusi ei pea aga ajakirjanikud sedavõrd oluliseks. Seega saab öelda, et Eesti meediasüsteem ja ajakirjanikud on küll muutunud lääneliku demokraatliku ajakirjandustava suunas, kuid see pole täielikult välja arenenud.

Tagasilöögid professionaalses kultuuris on tunnetatavad ajakirjanike väiksema spetsialiseerituse ning erialateadmiste osas. Valdav on üsna rutiinne ning žanripõhine (uudis, olemuslugu, juhtkiri) tööstiil. Ajakirjanikud peavad end valdavalt massiauditooriumile suunatud uudisajakirjanikeks, ehkki võiks oletada, et netiajastu võiks vajada enam analüütilist lisaväärtust kandvaid ekspertteadmistega ajakirjanikke.

3. *Ajakirjanduses on toimunud "lapsajakirjanike" järgse ajutise professionaliseerumise*

järel taas põlvkonnavahetus ning ajude ning isiksuste äravool ajakirjandusest

See väide leiab kinnitust. Ehkki Eesti ajakirjanike kontekstilisi muutusi (vt V ptk) vaadates, on märgatav ajakirjanike vanuse ning professionaalse karjääri pikkuse oluline tõus võrreldes 1995. aastaga, siis ühel ametikohal töötavad ajakirjanikud keskmiselt 1-3 aastat, mis tähendab, et nende puhul on tegu voolava kaadriga tööjõuga. Ajakirjandus pole enam sedavõrd elukestev amet kui varasematel aegadel. Põlvkonnavaetus ja sellega kaasnevatest vastanduvatest väärtustest ning just üle 40aastase üleriigiliste lehtede tippajakirjanike lahkumine leiavad kinnitust ekspertintervjuudes (vt. lisa 1, 2). Ajakirjanduse deprofessionaliseerumise üheks allikaks on kindlasti online-osakonnad, mis on ajakirjandusse sisenemise muutunud senisest kergemaks ka täiesti kogenematutele inimestele. Online-osakondade töö muudab ka professionaalseid töötavasid "traditsioonilises" ajakirjanduses.

4. Tööpraktikatena on valdavaks muutunud angloameerika toimetustele omased tavad nagu hierarhiline ning kontrollitud toimetuskultuur.

See väide leiab osaliselt kinnitust. Ameerikalikud töötavad on küll valdavad, kuid Eesti toimetuskultuuris on raske määratleda kindlaid ja ühtseid struktuure, toimemehhanisme ja töötavasid. Esiteks erinevad korporatsiooniti toimetuste ülesehitused, teiseks on need kinni subjektiivsetes töösuhetes ning kolmandaks ei paista toimetuste hierarhiad väljastpoolt läbi. Kindel on see, et paljud lugude teemad ja fookused otsustatakse toimetuse juhtkonna tasemel ning sõltub reporteri ametialasest pädevusest kas ta end kehtestada suudab kui ta etteantud teemal kirjutada ei taha.

5. Toimetuse on toimetajakeskne ja reporteril on vähe õigusi ent suur koormus, samas on (külje)toimetajad valdavalt ilma spetsialistiteadmisteta tehnilised töötajad, kelle tegevus lähtub pigem ettevõtte äriloogikast.

Väide leiab kinnitust ekspertintervjuudele tuginedes. Eesti ajakirjanduse probleemiks on reporterite ning toimetajate konflikt, mille fundamentaalsus on omane angloameerikalikule meediasüsteemile. Tippreporterite üheks meediatööst lahkumise põhjuseks näib olevat toimetajate madal teadmiste tase, ent suur võim. (Külje)toimetajad ei oma spetsialistiteadmisi käsitletavatel aladel, ei kirjuta ise ega suuda toimetajatööd tehes materjalile fakte lisada. Ka jäetakse reporterid materjali kogumisega omapäi ega suudeta neid allikate ega muuga aidata. Osakonnajuhatavad seevastu on koormatud administratiivsetest tegevustest ega pea oma tööd eriti loominguliseks. Osakonnajuhataja töö on muutunud senisest rohkem äriloogikast lähtuvaks ning nende osaks on organisatsioonisiseste muutuste ellu viimine. Osakonnajuhataja roll ei erine mistahes muu organisatsiooni keskastmejuhi omast. Reporterite suur töökoormus, vähene võimalus keskenduda analüütilisematele lugudele jms muudab nad ebapüsivaks kaadriks.

6. *Paljudel ajakirjanikel pole kitsamaid spetsialisti erialateadmisi ning töötatakse pigem ajakirjandusliku žanri põhiselt (nt. põhiliselt uudis), vähe on analüüsivõimelisi ajakirjanikke, kes suudaks kirjutada arvamusaluseid või teha uurivat ajakirjandust.*

Ka see hüpotees leidis kinnitust ehkki on ebaselge, kui suur peaks olema multifunktsionaalsete ajakirjanike hulk ning kas enamik ajakirjanikke peaksid olema võimelised end ka väljaspool uudisžanri avaldama. Enamik ajakirjanikke kirjutab uurivaid lugusid ning juhtkirju siiski harva. Vähenenud spetsialiseerumine ka žanripõhiselt on risk ajakirjandusvabadusele, sest ajakirjanikud töötavad väljaspool oma kompetentsuse piiri. See protsent ajakirjanikke, kes igapäevaselt kirjutab väljaspoolt oma temaatikat, on küllalt suur.

10% ajakirjanikest ütleb, et kirjutab väljaspoolt oma teemat iga päev, 14% paar korda nädalas, 20% kord või kaks kuus ning 19% kaks või kolm korda aastas.

7. *Muutunud on ajakirjanike suhtumine oma tegevusvabadusse (ei peeta oluliseks õigust valida ise teemat, pigem eelistatakse valida selle fookust).*

See hüpotees leidis kinnitust. Seoses majandussurutise järgse ajaga on enamike ajakirjanike professionaalseid väärtushinnanguid muutunud väga paindlikuks. Võrreldes 1995. aastaga on märkimisväärselt vähenenud nende ajakirjanike arv, kes otsustas ise, millest nad kirjutavad ehk et valis ise teema, siis nüüd on neid pea 30 % vähem. Endisest olulisemaks peetakse 2009. aastal vabadust toimetuse pakutud teemale ise fookus valida.

7.2 Järeldused ja soovitused

Edasised uurimused. Kindlasti tasuks tähelepanu pöörata Eesti toimetuste struktuuride ning töökorralduse uuringutele, kuna autor jõudis selles töös järeldusele, et ühtseid töötavasid Eesti toimetustes ei ole. Seetõttu kujundab iga meediaettevõtte noore vast tööle tulnud ajakirjaniku suhtumist meediatöösse ning ajakirjandusvabadusse erinevalt. Autor arvab, et on võimalik välja selgitada toimetustöö sarnasused kui erinevused eri toimetustest lähtuvalt. Võib-olla tasuks selles keskenduda ka lehetoimetustele, sest need on tänu varajasele erastamisele, tihedatele koondamislainetele ning struktuurimuutustele organisatsioonikultuuriliselt kõige enam arenenud ja muutunud. Neid tasuks kõrvutada näiteks rahvusringhäälingu süsteemiga, mille struktuuris ning töötajaskonnas on küllalt palju järel ka taasiseseisvumiseelsest ajast.

Omaette uurimisteema võiks olla ka ajakirjanike professionaalse tegevusvabaduse uurimine lähtuvalt nende toimetusesisesest rollist (kas toimetaja või reporter). Kindlasti oleks huvitav ka

toimetajate ning reporterite sotsioloogiliste portreede võrdlus, mis aitaks seletada võimaliku nendevahelise vastuolulise töösuhte iseloomu.

Kui näiteks selguks, et toimetajate ning eelkõige küljetoimetajate töö on eelkõige tehniline mitte ajakirjanduslikku lisaväärtust andev, nende haridus pole valdavalt erialane, neil puuduvad ekspertteadmised ka kitsamal erialal ja reporteritel oleks kõik mainitud oskused olemas, ent palk on oluliselt kõrgem kui reporteritel, siis võiks püstitada hüpoteesi, et eesti ajakirjanduse madalas kvaliteedis lasub vastutus eelkõige toimetajatel, kellel on rohkem võimu, ent vähem oskusi ja teadmisi kui reporteritel. Võiks ka oletada, et enamiku võimust realiseerivad toimetajad mitte niivõrd ajakirjandusliku kvaliteedi tõstmiseks, kuivõrd meediaorganisatsiooniliste eesmärkide ellu viimiseks.

Kindlasti tasuks uurida ka ajakirjanike erialase karjääri ning töölase koormuse kulgu, edutamismehhanisme ning tihedat kaadri voolavust, lähtuvalt moodsast organisatsioonikultuurist. Võiks püstitada hüpoteesi, et enamikes meediafirmades ajakirjanike professionaalse arengu ning tõise perspektiivi vastu huvi ei tunta ega soodustata. Pigem on kasutusel varakapitalistlik taktika, kus inimesed töötavad nii, kuidas oskavad ja jaksavad, kuni väsivad ja loobuvad. Tasuks uurida ajakirjanike palgatingimusi ning nende arengut erialase karjääri jooksul, sest ainus võimalus palgatõusu saavutada on ilmselt saada parem pakkumine konkurendilt, vastasel korral palk ei muutu. Nagu selgub Abeli uurimusest (2006) on Eesti ajakirjanike palgad pigem madalad ning ülemaksmisest ei saa juttugi olla. Uurida tasuks ka meediafirmade vahelisi kokkuleppeid ajakirjanike palgaskaalades, üleostmises jms.

Kuidas muuta ajakirjanike professionaalset kvaliteeti. Kindlasti tasuks uurida ajakirjanike sotsioloogilistest portreedest ning toimetuste struktuuridest lähtuvalt nõudmisi meedias töötavatele inimestele. Tundub, et ajutise professionaalse taseme tõusu järel on taas suurem nõudmine väheste teadmistega, ent ka palgaliselt vähenõudliku ajakirjanikkonna järgi.

Kindlasti on kitsamate erialaste teadmistega (poliitika, sotsioloogia, teadus, IT jne) ajakirjanike palkamine toimetusele kulukam kui paljude "universaalsete" ajakirjanike palgal pidamine. Ent tasuks mõelda, kas see risk, et ajakirjanikud töötavad küllalt sageli väljaspool oma kompetentsuse piiri, tasub end väljaande heale mainele kokkuvõttes kuritegelikult ära. Võiks oletada, et meediahariduses tasuks mõelda kitsama erialase baasi järel omandatava ajakirjandusliku erihariduse peale. Ent ka meediahariduses mõelda tihedama koostöö peale toimetustega, et lehetööle satuks vähem uustulnukaid, kes on küll kõrgelt haritud, ent ei suuda reaalses töösituatsioonis hakkama saada.

Kokkuvõttes võiks ajakirjanike professionaalse kvaliteedi tõstmiseks välja pakkuda neli võimalust:

1. ajakirjandusliku hariduse baseerumine kitsamal mistahes erialasel baasil, ent ka suuremad

- praktilised ja käsitöönduslikud meediatöö oskused ning orienteerumine reaalses meediasituatsioonis;
2. toimetuste tööhõivepoliitika, mis soosiks võimalikult laia valiku spetsiaalteadmistega ajakirjanike palkamist (seni on pigem palgatud ajakirjanduslik *outsider*; ent erialane professionaal lootuses, et kirjutamisoskusest piisab osakonnajuhataja, eksperdi või ajakirjaniku tööks);
 3. tõsta (külje)toimetajate teadmiste ja oskuste taset, mis aitaks selle ameti täitjatel areneda tehnilistest töötajatest ajakirjanduslikeks professionaalideks;
 4. vähendada reporterite (ka muude meediatöötajate) igapäevast töökoormust (inimesi juurde palgates) ning anda võimalus süveneda ning analüütilisemat tööd teha.

Toimetustöö reguleerimine. Toimetuste hierarhias, struktuuris ja töötavades on palju juhuslikku, mis toimib lähtuvalt konkreetsetest isikutest, mitte tõistest reeglitest. Kindlasti tasuks pideva küllalt tempoka meediatöö taustal mõelda ka omavaheliste töiste suhete ja jõuvahekordade selgema reguleerimise peale.

Toimetajarollis tasuks soosida siiski erialaseid professionaale mitte endiseid kujundajaid ja keeleteoimetajaid, kelle teadmised ja oskused on väga ebaühtlased. Kindlasti tuleks Eesti toimetustele kasuks demokraatlikum ja vähemhierarhiline toimetuskultuur. Reeglina on toimetustes kõik otsused kinni ikkagi ühes-kahe isikus, mis muudab enamike ajakirjanike töö lihtsalt tootmisprotsessi osaks ning aitab kaasa nende väheste motiveeritusele.

Toimetusesiseselt tasuks mõelda ka organisatsiooniliste rutiinide murdmisele, ehk pakkuda võimalust juhtkirja ja arvamslugusid kirjutada enamikele ajakirjanikest, luua uuriva ning analüütilise ja meediakriitikaga tegelevaid osakondi. Leida summasid analüütilise ning arvamusakirjanduse motiveerimiseks. Pakkuda ajakirjanikele võimalusi erialaseks enesetäiendamiseks, koolitusi ning komandeeringuid, mis aitaks suure töökoormusega võideldes edasi areneda.

Soovitused meediafirmadele. Kuna ajakirjanikud ei kuulu enam enamikes meediafirmades omanike ringi, on vajadus nendega meediaettevõtte arengut puudutavates küsimustes läbi rääkida, oluliselt vähenenud. Kindlasti tasuks suurendada kolleegiaalseid ja sotsiaalseid suhtlustavasid toimetusesiseselt, kaasata rohkem ajakirjanikke firma arengut puudutavasse diskussiooni jne. Sageli seavad meediaettevõtted oma uurivad ajakirjanikud rumalasse olukorda, sest uurides korruptsiooni muudes struktuurides, pole nad kursis oma organisatsiooni siseselt toimuvate muutustega. See seab ajakirjanike erialase kompetentsi kahtluse alla.

Toimetuste kaadripoliitika on üsnagi juhuslik, palgatakse inimesi, lootuses, et äkki nad saavad hakkama, puudub edutamise ja motiveerimise süsteem, tulemusvestlused ning võimalus lisatöö eest

lisatasu või preemiat saada. Ajakirjanikud, kes ei usu oma organisatsiooni eesmärke ega ole nendest teadlikud, kes on vähemakstud ning vähemotiveeritud, ent ülekontrollitud toimetamissüsteemi poolt, ei saa olla hea, lojaalne ega loominguline tööjõud.

VIII ptk Kokkuvõte

Kui määratleda muutusi Eesti ajakirjanike töö iseloomus **professionaalsete** (erialane haridus ja kogemus, erialane kogemus, spetsialiseerumine teemavaldkonnale, erialased oskused); **organisatsiooniliste** (toimetusesisene tööjaotus, toimetajate ja reporterite vahelised suhted, organisatsiooni töötavad); **tehnoloogiliste** (tehniline võimekus, multioskused) ning **muutustena ametialases valikuvabaduses** (professionaalne autonoomia: vabadus valida teemat ning vaatenurka, toimetusesisese kontrolli iseloom), siis ajavahemikul 1988-2009 on muutused aset leidnud kõikides mainitud valdkondades.

Kindlasti võib neist suurimaid muutusi täheldada **professionaalses** vallas. Ajutise lapsajakirjanduse järel toimus küll professionaliseerumine ent viimaste kümnendite jooksul on ajakirjanikud vähem spetsialiseerunud kindlale teemavaldkonnale ning töötavad pigem massipublikule ning ajakirjanduslikust žanrist (uudis vms) lähtuvalt. Professionaalses mõttes võiks seda pidada tagasilöögiks.

Organisatsiooniliste muutuste uurimine andis kinnitust autori hüpoteesile, et Eesti toimetuses on toimetajakesksed ning küllalt kontrollitud süsteemid, kus reporteritel on suur töökoormus ning vähe valikuvabadus. Leidis kinnitus ka väide, et ametialast valikuvabadust ei peeta enam sedavõrd oluliseks, kuid muutunud majandussüsteemis on see ka mõistetav.

Ekspertintervjuudes leidis kinnitust autori hüpotees, et Eesti ajakirjanikke mõjutas üleminek kontrollitud ajakirjandussüsteemist vabasse ajakirjandusse märkimisväärselt rohkem kui sellele järgnenud **tehnoloogiline** revolutsioon.

Tehnoloogilise revolutsiooni ainsa suurema mõjuna võib nimetada online-ajakirjandust, millest on saanud Eesti professionaalse ajakirjandusliku kultuuri murendaja ja deprofessionaliseerija. Veebireporterite elukutse on muutunud kogenematute ajakirjaniku sisenemise erialale lihtsaks ning toonud kaasa uue lapsajakirjanike laine, mis pole küll nii arvukas kui 1990ndatel, kuid siiski mõjukas. Veebipõhise mõtlemise tungimine lehetöösse on mõjutanud traditsioonilisi ajakirjanduslikke kvaliteedinõudmisi ja töötavasid.

Kinnitust leidis ka hüpotees siirderiikidele omasest põlvkondlikust lõhest ajakirjanduses, mis jagab ajakirjanikud revolutsioonieelseks ja -järgseks põlvkonnaks. "Vanasid" iseloomustab ka Eestis mõnevõrra idealiseeritud teadmine, et nad järgivad professionaalseid ja ühiskondlikke väärtusi ning "noori" see, et need lasevad professionaalsetele väärtustel vähem mõjutada oma isiklikke karjäärialaseid eesmärke (vrd Metykova, Cisarova, 2009).

Ekspertide arvates on professionaalses kultuuris toimunud tagasilööke ning isiksuste äravool

ajakirjandusest on olnud ilmne. Kaasaegset ajakirjandust ja ajakirjanikke iseloomustavad 40ndates aastates eksperdid kui "keskpärast", "juhtkonnale lojaalset", "vastutustundetut", "oma kangelastest mitte hoolivat" ja "halli massi".

Ameerikalikud töötavad ning hierarhiline ja kontrollitud toimetuskultuur on ka ekspertide hinnangul toimetajakeskne. Ka nende hinnangul on (külje)toimetajad valdavalt ilma erialateadmisteta tehnilised töötajad, kelle tegevus lähtub pigem ettevõtte ärioloogikast. Eesti toimetajate professionaalne kvaliteet ei kannata osade ekspertide arvates kriitikat.

Lisaks sellele sai kinnitust ka arvamus, et formaadi ja layouti mõjud ajakirjandusliku mõtlemise mõjutajana on küllalt suured.

Kui muutustena välja tuua ka pidev toimetusetöö reorganiseerimine, majanduslik mõtlemine ajakirjandustöö mõjutajana; sagedased muutused kujunduses, formaadipõhisus, *template* kui ajakirjandusliku mõtlemise muutja, rutiinsete praktikate prevaleerimine loova töö üle (Kunelius, Ruusunoksa, 2008), siis kõige enam leidsid kinnitust sõltumine formaadist ja selle muutumine ajakirjandusliku kvaliteedi mõjutajaks. Majandusliku mõtlemise mõju toimetusetöös tajuvad ajakirjanikud küll vähem, kuid see on enesetsensuuri pinnalt siiski kogetav.

Kokkuvõtteks võib öelda, et muutused Eesti ajakirjanike töö iseloomus on olnud suured, need on kaasa toonud põlvkondlikke muutusi ajakirjanduses, "vana kaardiväe" eemaldumise tegevajakirjandusest, uue lapsajakirjanduse laine veebireporterite näol ning sellega kaasneva deprofessionaliseerumise. Toimetusesised suhted on muutunud hierarhilisemaks ning individualistlikumaks ning ajakirjanikud ise vähem loomingulisemaks.

Tuleb nentida, et üleminek vabasse ajakirjandusse pole Eesti ajakirjanike ja ajakirjanduse jaoks veel läbi, sest enam kvalitatiivseid ja professionaalseid väärtusi on veel saavutamata või jäänud majandusliku surutise tõttu toppama. Ajakirjandusväljaannete muutumine "kastivabrikutest" ning tootvast tööstusest võiks oluliselt ajakirjanduse kui eriala arengus tempot maha võtta. Kvalitatiivsed muutused on jäänud pidama väliste- formaadist, kujundusest jms tulenevate muutuste taha. Liiga vähe mõeldakse ka sellele, et infokildude asemele oleks järjest enam vaja kompetentset analüüsi ning lisaväärtust infole.

Summary

Changes in the work of Estonian journalists can be defined as follows: changes in **professionalism** (professional training and experience, specialisation in a specific topic, professional skills); **organisational changes** (the division of work in the editor's office, the relationships between the editors and the reporters, customary practices prevalent in an organisation), **technological changes** (technical ability, multi-skills) and the **changes in freedom of professional choice** (professional autonomy: the freedom to choose the topic and the point of view, the nature of control prevalent in editor's office).

The changes are especially evident in the field of **professionalism**. After the reign of young and inexperienced journalists (so-called juvenile reporters) there was a certain degree of professionalisation, but the last few decades have witnessed a decrease in specialisation among the journalists. They are rather oriented towards mass audience, drawing on a certain genre (news). From a professional point of view this could be seen as a setback.

A closer look at the **organisational changes** seems to support the author's hypothesis that editor's offices in Estonia are editor-centered and use quite a considerable amount of control. The journalists' workload tends to be high, whereas their freedom of choice is rather small. Moreover, the results confirmed the assumption that freedom of professional choice is less important for the journalists than before.

Interviews with experts also confirmed the hypothesis that transition from the controlled system to the system of free journalism had considerably stronger influence on Estonian journalists than subsequent **technological** revolution.

The only significant contribution of technological revolution seems to be online journalism, which has become the main tool undermining the culture of professional journalism. The new job of a web reporter has made it increasingly easy for inexperienced journalists to enter the professional field and created a new wave of juvenile journalists, which is not as numerous as in 1990s, but still there. The application of web-based approaches to newspaper-making has left its print on traditional quality requirements and customary working practices.

The study also confirmed the hypothesis of generation gap, which seems to be characteristic to transitional countries and divides journalists into pre-revolution and post-revolution generations. Like in other countries, it is commonly believed that the older generation follows the professional and societal values more closely, the younger generation, on the other hand, is less inclined to let the professional values interfere with their careers (Metyakova, Cisarova, 2009).

Experts believe that professional culture has experienced some setbacks and a number of strong personalities have moved away from journalism. The experts describe present-day journalism and present-day journalists as “mediocre”, “loyal to their bosses”, “irresponsible”, “not interested in their main characters” and “a lot of nobodies”.

Experts agree that American practices and hierarchical and controlled culture prevalent in editor’s office are editor-centered. Experts also believe that editors are in many cases technical workers who have no professional skills and whose actions are based on business logic. Some experts think that the professional quality of Estonian editors is below standard.

The study also supported the assumption that format and layout have considerable influence on journalists’ thinking.

As regards changes like continuous reorganisation of editorial work, the effect of economic thinking on journalism, frequent changes in design, format-centeredness, *template* as an agent changing journalistic thinking, the domination of routine practices over creative work (Kunelius, Ruusunoksa, 2008), dependence on format and its influence on the quality of journalism seemed to have the greatest effect. The influence of economic thinking on editor’s work is less evident for journalists, but it is still possible to experience it at the level of self-censure.

In conclusion we can say that the character of Estonian journalism has undergone considerable changes, which have brought about generational differences, made the representatives of pre-revolution generation move away from journalism and created a new wave of young and inexperienced web reporters, which has resulted in deprofessionalisation. The relationships in editor’s office have become more hierarchical and more individualistic, whereas journalists have become less creative.

It should be noted that transition to free journalism is not yet finished for Estonian journalists and

Estonian journalism, since a number of qualitative and professional values have not yet been achieved, or their development has stopped due to the economic downturn. The process of turning journalism into commercial production, or to the so-called box factories needs to be slowed down. It is high time to understand that instead of bits of information we need competent analysis and added value to the info.

Lisad

Lisa 1

Intervjuude kokkuvõtteid sünopsisena

	muutused ajakirjandustöö iseloomus peale 1990ndaid	ajakirjanike põlvkondlik lõhe peale "lapsajakirjanike" põlvkonda	online-ajakirjandus versus traditsiooniline ajakirjandus
1. osakonnajuhataja II	Silmast silma intervjuude asemel kasutatakse e-maili. Bürokratlikust meilist kirjutatakse lugu kokku probleemi olemust hoomamata. Allikad ei julge alati silmast silma kohtuda või telefonis rääkida, eriti kui on tundmatu ajakirjanik. Eksitakse <i>off the record</i> reegli vastu, mis vähendab rahva valmisolekut pressiga suhelda.	1990ndatel oli ajakirjanduses palju inimesi, kes nautisid võimu ja võimalust tuntust ja kuulsust koguda. Praegu tullakse ajakirjandusse sellepärast, et see on fun-lõbus. Tööd võetakse kui huvitavad elustiili mitte nii tõsiselt või ühiskondlikul tasemel.	Online is tullakse tööle hommikul kell üheksa ja kui kell kukub, minnakse ära koju. Paberlehes nii ei saa. Kui sa oma vastuseid ja allikaid enne tööpäeva lõppu kätte ei saa, siis pead ikkagi vastused ära ootama ja töö lõpuni tegema. Uudiskriteeriumitest on ainsana valdav värskuse-kriteerium. Fakte ei jõuta kontrollida ning käsitlused pole alati tasakaalustatud. Heaks osutunud online- töötaja jõuab tööle paberlehte ja see, kes ei tule paberlehes toime, suunatakse online i. Seal on natuke kogenematumad inimesed.
2. uudistereporter I	Muutused on seotud personaaliaga: sageli vahetuvate ülemuste ja sealt lähtuvate uute suundade, vahel ka lausa kannapööretega ning mõttetankide peas sündinud lehe uue kontseptsiooniga.	Lapsajakirjanike järgsed ajakirjanikud on tõenäoliselt rohkem koolitarkust saanud ja maailma näinud.. Neil puudub aga elukogemus, seahulgas osaluse kogemus ajast, kui Eestis olid ajakirjanduslikult tõeliselt põnevad ajad. Mõned neist on lausa ülekoolitatud ja ülikõrge enesehinnanguga.	Online-ajakirjanikel pole süvenemisaega, reeglina „toodavad“ nad lühivorme. Võimalik, et neil on ka tamp taga ja tuleb toota kindel arv tingtoose ehk siis uudisjuppe. Just Postimehe online toimetuse žurnaliste iseloomustab pealiskaudsus ja mugavus. Küsimused saadetakse poliitikule või pressiesindajale meiliga, vaevumata isegi üle helistama, ja eeldatakse kirjalikke vastuseid.
3. uudistereporter II	Ajakirjandusest on kadunud missioonitunne. Et toodame ja toimetame, aga mis siis. Tundus, et juhtide ainus siht on majanduslikult ellu	Nüüdsed ajakirjanikud on nn. projektiharitud, oskavad keeli ja on teoorias väga teadlikud kuidas asjad käivad, oskavad kasutatud uuringuid ja statistikat, aga neis puudub inimlik mõõde.	Online on nagu agentuuri tekst, mida paberlehes poleks võimalik avaldas. Selleks et helistada ja küsida üks küsimus, pole ju palju oskusi vaja. Aga minu arvates võiks online olla rohkem

	jääda. Ajaleht on minu jaoks kollektiivne aju, see peaks ideaalis toimima jagatud väärtuste pinnalt, aga neid enam ei olnud. Ajalehted otsivad ikka oma nägu.	Oskus nende numbrite taga tõi Maalit näha.	uudistereeglid ja paikapidavust ning seal ei peaks töötama sellised lapsed nagu praegu, varem kui online oli väiksem, oli seal ajakirjandusliku haridusega inimesed, kes tegid väga head tööd.
4. vabakutseline	Kollane ja valge ajakirjandus ning uudis ja olemuslugu on teineteisele lähenenud ja minu arvates on see positiivne. Negatiivne on see, et juhul kui mina kirjutan kellestki hea portreeloo ja inimene usaldab mulle mingit infot, siis muutub see avalikuks räpameediaks.	Lapsajakirjanike järgne põlvkond tundub reeglina olevat erialase haridusega, nende huvide hulka ei kuulu ennekõike kunst, kirjandus jms, vaid pigem majandus, sisepoliitika jne. Vähe tippe, palju keskmist tugevaid tegijaid. Ise olen lapsajakirjanike järgsest põlvkonnast.	Peaks, muidugi samad reeglid olema – eetika-alased teadmised, kirjaoskus jne on . Onlines osas on lihtsalt vaja rohkem kiirust, sageli lisaoskusi (videote tegemise oskus jne).
5. online-reporter	Suurt kvaliteedi arengut pole Eesti ajakirjanduses olnud ega lähiajal ka ei tule. Kui midagi on olnud positiivset, siis info vahendamise kiirus on kasvanud.	Ma siiski ei eristaks lapsajakirjanike põlvkondi, pärast nõuka-aega on nende hulk ja osakaal olnud üsnagi stabiilne. Küpsenud ajakirjanikud on kas taandunud toimetuste tagatubadesse või leidnud mõne muu ameti (suuresti PR).	Suures pildis peaks kehtima küll, samas reaalsuses pole see võimalik. Online-töö on suuresti madalama kvalifikatsiooni ja mõjuga ning paratamatult satuvad tainapead pigem sinna. Samuti määrab töö kvaliteeti oluliselt kiiruse kriteerium – ajakirjanduslikku professionaalsust ei saagi 5 minutiga kehtestada. Kuna Eestis on online-ajakirjaniku töö peamiselt copy-paste, siis elementaarsete grammatikareeglite tundmisest piisab.
6. peatoimetaja asetäitja	Meediamogulite unistus on suuresti täitunud. Enam ei ole vahet, kas juhtida kastivabrikut või ajalehe/ajakirjavabrikut ning ei ole vahet kummas töötada : kas puust või sõnadest nuppe treivas vabrikus	Lapsajakirjanikest järgmine põlvkond on vaimutöö proletariaat. Neil puudub missiooni-ja vastutustunne . Selle asemel on esikohal füür ja feim (raha ja kuulsus). Töötavad kellast kellani. Olematu empaatiavõime. Ükskõiksus ja hoolimatus oma kangelaste suhtes. Pealiskaudsus, mis on tingitud ilmselt uuema aja haridussüsteemist.	Reeglid peaks olema samad, aga ei ole. Ei saa ju vahet teha, kas tekst on esitatud trükisõnas, audiona, televisioonis või ainult digitaalsena veebis. Trükitu on siiski lõplik ja nõuab paremat kvaliteeti, veebi saab lõputult parandada ja värskendada.
7. osakonnajuhataja I	Paraku on meie ajakirjandus muutumas toimetajakeskseks ja ameerikalikuks. Aga ainult tänu sellele, et ajakirjanikke, kes oma tekstide ja mõtete eest seisaksid (eeldusel, et	Need, kes alustasid enne ajalehtede erastamist, olid muutuste alguses veidi kartlikud, et kas saavad uutmoodi hakkama. Need, kes tulid näiteks EPL-i sünni eel, ajal ja järel, olid enesekindlad	Jah, peaks küll. Samas saan ma aru, et see pole võimalik. Online meedia jääbki pealiskaudsemaks, mängulisemaks, meelelahutuslikumaks. Seeläbi ka kiiremaks, kuid eksitavamaks. Kurb on aga see,

	<p>nad oskavad neid väljendada) on napimaks jäänud. Ja olegem ausad, toimetajad nagu me neid USA-s näeme, on Eestis väga üksikuid.</p>	<p>ning väheste tabudega. Paljud neist on muutunud ja saanud väga headeks ajakirjanikeks. Ülejäänud on lahkunud ja selle üle pole põhjust kahetsust tunda. Kahjuks on paljud tegijad viimaste koondamiste ja kokkutõmbamiste ajal meediast lahkunud. Viimaste aastate tulijad on mõne üksiku erandiga toimetuste juhtidele kuulekas ja hall seltskond.</p>	<p>et online meedia on murdmas end paberlehtedesse, kus osa tekste, pealkirju, fotosid on valitud justnimelt selle ebamäärase rahvalikkuse ja meelelahutuslikkuse pärast.</p>
--	--	--	---

Lisa 2

	kellel on suurem sõnaõigus toimetajal või reporteril?	mida toovad kaasa layouti ja formaadi muutused ajakirjanikutöös ?	kas oled kogenud "majanduslikku mõtlemise" ja klikkide survet?
1. osakonnajuhataja II	Reporter otsustab isegi liiga palju! Reporter saab vähe tagasisidet . Sisuline toimetamine on hakanud ära kaduma. Toimetajad ei pane enam lugudele pealkirju, ei kirjuta neid läbi, vaid pigem jälgivad, et leheküljel oleks lood ja pealkirjad õige pikkusega. Toimetaja töö on pigem tehniline. Toimetuses võiks olla rohkem diskussiooni . Kas ikka tasub tampida neid reportereid, et nad iga päev kaks lugu toodaksid ja võimalikult palju eri teemasid kokku tooks? Pigem tasuks teha pikemad põhjalikumad käsitlused. Pidevad uued teemad on suur resursi kulu. Nagu pikamaajooks, mis lõpeb sajal meetril.	Liidid ja lood läksid lühemaks ja tekkis absurdne surve, et on iga loo juurde on tarvis pilti. Reporter sai loo kirjutamiseks vähe aega ning sellest suure osa kulutas ta selleks, et leida inimene, kes on nõus pildile tulema jne. Nüüd hakati jälle pikemaid tekste soosima. Kui iga päev nõutakse palju eripäraseid teemasid, kulutab see reportereid asjata.	Sundi teha seda, mis müüb, ma tõesti ei taju. Ajakirjaniku kohus rääkida teemadest, misvõimalikult palju tähelepanu äratavad ja võimalikult paljudele inimestele olulised on. Meie lehes tehakse seda liiga vähe. Kõik sõltub sellest, mille järgi hinnatakse töö kvaliteeti. Minu arvates hinnatakse töö kvaliteeti liiga palju kas teised ajakirjanikud hakkavad seda tsiteerima. Seeda võib teemavalik muutuda ajakirjanike siseringi asjaks ja siseringi huvist hakkab ka sõltuma see, mis on uudis.
2. uudistereporter I	Nii ja naa. Vahel tuleb ka vaielda. Enamasti valisin teema ise ja loomulikult kirjutasin ise ka pealkirja ja liidi. Eks neid mõlemaid ole ka ringi tehtud: minu hinnangul nii paremaks kui halvemaks. Vahel on vaja pealkirja nülvida ruumipuuduse tõttu ehk siis kujunduslikel kaalutlustel. Ja mõnikord siis sündis pealkiri ka minu ja küljetoimetaja ühise mõttetöö ja vaidluste käigus. On juhtunud, et toimetaja pandud üliloll või vale pealkiri on terve päeva ära rikkunud. Jama ja häbi tulevad ikka ajakirjaniku kaela. Kord tegi toimetuse juhataja minu liidi nii hullusti, et mitte öelda madalalaubaliselt ringi, et pidin pool päeva võtma vastu ühe juhtiva erakonna poliitikute vihaseid kõnesid ja meile.	Formaat, kui mõelda siinkohal selle all tähemärkide hulka, on ahistav. EPLis oli kord ülilühikeste tekstide periood, mil kirjutati loo pikkus komakoha täpsusega ette. Näiteks: loo pikkus peab olema täpselt 1328 tähemärki ja pealkirjas on 99 tähemärki.	Teatavat mõõdukast survet olen tundnud. Aga ei midagi üleliia ruineerivat või skandaalset. Pole kirjutanud midagi, mis mulle eetiliselt või moraalselt täiesti vastuvõetamatud oleks. Müüvaid lugusid tahavad eeldatavasti kirjutada kõik ajakirjanikud. See ei ole seotud majandusliku mõtlemisega.

3. uudistereporter II	<p>Toimetajatele anti mingil hetkel võimu juurde, aga nad ei saanud selle uue rolliga hakkama. Nad teevad tehnilist tööd. Toimetaja peaks olema reporterist üldistusvõimelisem, informeeritum, aga sageli ei ole. Lisaks sellele ma tundsin, et me ei jaga samu väärtusi just selle "maailmaparandamise" geeni osas. Süsteem toimetuses nagu toimiks, aga vastustus ja koormus on valesti jagatud. Ma ei usaldanud toimetajate valikud, just selles osas, mida peetakse lehekülje fookuse seadmisel oluliseks ja mida mitte. Paljud neist pole ka ajakirjandusliku haridusega ning näiteks poliitika valdkonnas võisid reporterist rumalamaks osutada. Reporterilt eeldatakse, et ta leiab teemad, toob materjali ära, vormistab selle ära, kogu lehetöö sisuline pool on reporterite teha. Toimetajad saavad rohkem palka ning neil on rohkem võimu, aga sisulisele tööle annavad nad vähe lisaväärtust. Reporter on parem olla, vastutad põhiliselt iseenda ees, aga toimetaja on üks mutriku lehe hierarhias ja kui ta piisavalt enesekindel pole, teeb ta ikka seda, mida kästakse.</p>	<p>See, et kõik lood peavad 1500 tähemärki pikad olema, ei saanudki kaua kesta ja see läksi üle. Sageli pole need formaadimuutused ajakirjanduslikult läbi mõeldud ega põhjendatud. Nad võiksid või peaksid olema inspireerivad, aga toodavad hoopis rutiinset ja mõttetut lisatööd ajakirjaniku jaoks, mis ta reaalsest ajakirjandustööst kaugemale viib. Hea küll, muudatakse üks ja kaks korda kujundust ja ideid, aga midagi klassikalist ja traditsioonilist, mis lehe olemuse moodustab, võiks ka kehtima jääda.</p>	<p>Ma arvan, et noor reporter, kes toimetusse tööle tuleb, ei otsusta tavaliselt midagi. Mina oma kogemuse pinnalt olen oluliselt enesekindlam ega ei lase omale igasuguseid teemasid pähe määrada. Aga vahe on selles osas ka vanuses, et ma olen toimetajatest vanuseliselt ülejäärmises põlvkonnas ning nende aukartus vanema reporteri ees võib teha ka suhted keerulisemaks. Minu jaoks polnud toimetaja ja reporteri need rollid paigas ning see missiooni ja mõttekaasluse puudumine oli minu jaoks konflikti koht. Kui see ära kadus, tundus jätkamine mõttetu.</p>
4. vabakutseline	<p>Oleneb väga väljaandest. Oma kogemusest võin öelda, et nt EPLis on pigem rohkem võimu toimetajal, Ekspress ja kuukirjad, kuhu olen kirjutanud, kalduvad pigem Euroopa tavade poole (aega rohkem, kirjutajad loomingulisemad ja nõudlikumad, teemad pehmemad). Üldistust teha on raske. Usun, et igapäevastes väljaannetes pigem viimane sõna toimetajal (tema ju saadab õhtul loo trükki), mujal teisiti.</p>	<p>Ei oska öelda.</p>	<p>Muidugi on nt naisteajakirjades, mis sõltuvad reklaamist, surve reklaamiandja poolt nende toodetega seoses, aga oluliste lugude puhul küll mitte. Ei ole klikijanu kogenud, sest pole töötanud viimasel paaril aastal väljaandes, mis sõltuks klikkidest.</p>
5. online-reporter	<p>Ajalehetöötajates olen töötanud lühikest aega, onlignedes paneb pealkirjad ja rõhu peamiselt kirjutaja.</p>	<p>Eestis on ajalehtedel aastaid olnud sisuliselt ainult üks formaat. Reegel on lihtne – mida väiksem</p>	<p>Ei ole mõjutanud. Ma ei ole kunagi jälginud lugeja- või klikinumbreid vaid lähtunud sellest, mis on oluline. Ehk siis –</p>

	<p>Ajalehtedes on üldjuhul nii koostööd erinevate lülide vahel kui puhtalt toimetaja poolset omaloomingut. Kuna enamik toimetajaid on tainapead, siis „uued“ pealkirjad ja liidid sünnivad suuresti mahupiiranguid ja lugejanumbreid arvestades. See on ajakirjanike väga tüüpiline põhjendus, miks pealkiri pole adekvaatne: toimetaja pani. Samuti olen kuulnud põhjendust: paremat ei tulnud pähe.</p>	<p>on ühe lehekülje pind, seda suurem on proportsionaalselt pilt ja lühem on tekst.</p>	<p>pakkuda ajakirjanikuna avalikkusele seda, mis minu arvates on oluline. Samas tuleb muidugi silmas pidada ühiskondlikke protsesse ja neid hinnata.</p>
<p>6. peatoimetaja asetäitja</p>	<p>Toimetused on väga ebajärjekindlad, kord on nii ja kord naa, ei mingit kindlat süsteemi. Üldine seaduspära on, et oma looga lähevad lõpuni ainult väga head ajakirjanikud ja vana kooli mehed. Inimesi on vähe ja leheruum tuleb täita. Kui oleks normaalne toimetust, arutatakse teemad toimetustes põhjalikumalt läbi. Praegu on isegi juhtkirjade tase mõnikord nii heitlik, et piinlik on lugeda. Reeglina jääb viimane sõna toimetajale, kui välja arvata tippreporterid ja vist ka Eesti Ekspressi ajakirjanikud.</p>	<p>Lood on läinud lühemaks ja trükiväljaanded sarnanevad veebiportaalidega. Piirabloidi ja kvaliteetlehe vahel on hägustunud. See on õnnetuseks üleilmne trend, mida eesti ajakirjandus eesrindlikult järgib. Mina ei ole formaadiusku, hea ajakirjanduse teeb ikka tekst ja sisu, mitte lehekülje suurus. Leiaudi uuendamine on oluline, sest moega tuleb kaasas käia, sest kes ikka uuemal ajal iga päev viiskudes kontoris käib.</p>	<p>Omanike survet ei tajunud. Pigem toimis enesetsensuur. Reklaamijate survet küll, eriti lisalehtedes ja mitte üleriigilistes lehtedes. Umbes nii, et me avaldame reklaami, siis kui te meist kirjutate. Nüüd on kirjutab loo reklaamfirma või suhtekorraldaja ja see avaldatakse ajakirjanduse pähe. Majanduslik surve mulle ei meeldinud ja see minu tööd ajakirjanikuna ei mõjutanud. Kui on hea lugu siis ei pea ju eriti idiootlikku pealkirja panema või tekitama konflikti seal, kus seda tegelikult ei ole.</p>
<p>7. oskaonnajuhataja I</p>	<p>Selliseid toimetajad nagu me neid USA-s näeme, on Eestis väidetavalt ameerikalikus ajakirjandussüsteemis väga üksikuid. Et toimetaja valdab teemat ja on vajadusel ka ise selle nõtkes sõnastaja, ajakirjaniku ja fororeporterite abistaja/nõuandja, allikate ja lahendusteni juhtija.</p>	<p>Sellist, et toimetaja ütleb, et pilt läheb suuremaks ja teksti tuleb kärpida või et viimasel minutil tuleb reklaam küljele, juhtub alailma.</p>	<p>Õnneks lahkusin ajakirjandusest enne klikijastu totaalset pealetungi.</p>

Lisa 3

1988 aasta küsitlusest kasutusel olnud küsimused.

1. Kui kaua olete ajakirjanikuna töötanud?
2. Kas Te olete paaril viimasel aastal hakanud oma tööst rohkem rahuldust tundma?
3. Kui jah, siis miks? (palun kirjutage)
5. Kuidas hindate oma võimeid ja praegust loomingulist vormi?
6. Ajakirjanik peab kaitsma ja väljendama eelkõige rahva huve, mitte juhtorganite huve
7. Ajakirjenduses töötamine pakub ajakirjanikule samasugust loomingulist rahuldust kui kunstiinimestele nende töö
8. Tähtis on kirjutada olulistest asjadest õigel ajal
9. Tähtis on see, et lugu ka avaldataks, läheks eetrisse
10. Ajakirjanikutöö on eelkõige viis leiba teenida
11. Oma loomingus peab ajakirjanik mõtlema sellele, et tema lugudel oleks Ühiskondlikku kaalu
12. Need ajakirjanikud, kes praegu kurdavad loomingulise rahulduse puudumist, ei sobi ajakirjanikeks
13. veel midagi Teie arvates olulist

Kui suur osa Teie tööajast kulub Järgmistele tegevustele:

132. (pea) toimetuse, osakonna töö planeerimine
133. omaenda töö planeerimine
134. töökoosolekud (pea:)toimetuses
135. materjali ja info kogumine oma loometööks
136. autorimaterjalide kirjutamine
137. töö kirjadega
138. (pea) toimetuse külaliste vastuvõtt
139. ajalehe/ajakirja küljendamine, korrektuur, trükikojas viibimine
140. (pea)toimetuse töötajate ja välisautorite materjalide redigeerimine ja viseerimine
141. valvetoimetamine ja -lugemine
142. (pea) toimetuse töö organiseerimine
143. stuudiot, foonikates saadete kuulamised ja läbivaatused, montaaž
144. tööks vajaike elementaarsete vahendite ja tingimuste väljanõutamine
145. töö autorite ja kirjasaatjatega
146. org-massiline töö (konverentsid, vestlused, kohtumiste organiseerimine ja läbiviimine, šefitöö)
147. mitmesugused koosolekud väljaspool toimetust
148. ühiskodlik töö, mida teen tööajast
149. erialane täiendamine (kursused, seminarid, konverentsid, kohtumised jne.)
150. aruannete, plaanide, õiendite jms. kirjutamine
151. jutuaamine kolleegidega töö küsimustes
152. muidu jutuaamised isiklikes asjus, kohtumised "suitsunurgas"

- 153. kohviku, baari, söökla külastamine
 - 154. olmemurede ja -kohustuste lahendamine tööajast
 - 155. mingi muu tegevus (misugune?)
173. Kas Teie töökoormus on toimetuse kolleegidega võrreldes

Missuguseid eesmärgi Te endale tavaliselt seate, kui kirjutate lugu, artiklit, kommentaari, valmistate ette saadet?

- 246. lugejaid, kuulajaid, vaatajaid informeerida, anda neile teadmisi
- 247. väljendada üldsuses levivaid arvamusi ja meeleolusid
- 248. kaasa aidata probleemide lahendamisele, teha oma ettepeuekud
- 249. kujuuudoon hoiakuid, suhtumisi, väärtushinnanguid
- 250. toetada juhtorganite seisukohti
- 251. üldsust kaasata käsitletavate probleemide arutellu, panna teda kaasa mõtlema ja oma arvamust avaldama
- 252. meelt lahutada, anda võimalus puhata
- 253. veel midagi

- 254. Kui tihti kirjutate (esinete) toimetuse poolt tellitud teemal?

Kui Te kirjutate (esinete, valmistate ette saadet) tellimise peale, siis kas seetõttu, et:

- 255. nii on mugavam, ei pea teemat ise välja mõtlema
- 256. olukord on peale sunnitud
- 257. veel midagi...

- 258. kuidas muutub Teie poolt ajalehte või ajakirja kirjutatud materjal pärast redigeerimist
kui olen kirjutanud siis:

- 259. üldiselt minu lugusid ei muudeta ega kärbita
- 260. parandatakse põhiliselt stiili
- 261. paranduse tulemusel muutuvad oluliselt rõhuasetused probleemidele, arvamused ja hinnangud
- 262. materjal töötatakse peaaegu täielikult ümber, lisatakse uusi nimesid, fakte, andmeid
- 263. minu materjal ei ilmu

- 264. Mida võetakse ette, et muuta Teie saade (saated) eetrikõlblikuks?

kui teen saateid siis:

- 265. minu saateid ei muudeta ega kärbita
- 266. tehakse mõningaid üksikud parandusi, mis ei muuda saateüldisi rõhuasetusi
- 267. parandamise tulemusel muutuvad oluliselt rõhuasetused probleemidele, arvamused ja hinnangud
- 268. saade jääb riulile seisma
- 269. veel midagi

- 270. kas Teie tavaliselt nõustute redigeerimise käigus tehtud muudatuste ja täiendustega

271. kas on esinenud juhtumeid, et Teie loomingut on Teie arvates ebaõiglaselt hinnatud

Kuivõrd Teie arvates ajakirjanikud lähevad tööd tehes välja kompromissidele oma põhimõtetega?

283. väheolulistest detailides

284. põhimõttelistes küsimustes

285. asjatundmatusest

286. põhimõtete puudumisest

287. veel mingil põhjusel

Kelle hinnangut Teie professionaalsele tegevusele peate kõige olulisemaks?

299. toimetuse (komitee) juhtkonna hinnang

300. oma toimetuse kolleegide arvamus

301. Ajakirjanike Liidu juhatuse (presiidiumi) hinnang

302. teiste toimetuste ajakirjanike hinnang

303. mõne partei- või juhtivtöötaja arvamus

304. lugejate, kuulajate, vaatajate arvamus

305. (number küsitluses puudub)

306. sõprade ja tuttavate hinnang

307. ajakirjanduse õppejõudude, uurijate hinnang

Missugusel määral Teie igapäevatöö võimaldab Teil raaalselt:

372. näidata üles poliitilist initsiatiivi

373. näidata üles loomingulist initsiatiivi

374. tõsta professionaalset meisterlikkust

375. saada ühiskondlikku tunnustust

376. suurendada rahalisi sissetulekuid

377. rahuldada kultuurihuvisid

378. aidata kujundada ühiskondlikku arvamust

379. olla informeeritud tähtsates sotsiaalsetes küsimustes

380. omada erinevaid sotsiaalseid kontakte

381. omada kasulikke tutvusi

382. käia komandeeringus NSV Liidus

383. käia reisimas (komandeeringus) välismaal

384. veel midagi...

PRAKTIKA

Milliseid liiklusvahendeid Te kasutate tööülesannete täitmisel?

426. toimetuse auto

427. komitee auto

- 428. kolleegi või tuttava auto
- 429. isiklik auto
- 430. mõne teise asutuse auto
- 431. üldkasutatav transport
- 432. takso (talongidega)
- 433. liiklusvahendeid ei kasuta, käin jalgsi
- 434. mõni muu transpordivahend...

Kas olete rahul töötingimustega järgmistes lõikudes:

- 435. toimetuse tööruumid
- 436. allüksuse paiknemine toimetuses
- 437. kaastöötajate paiknemine osakonnas
- 438. ruumide valgustus
- 439. ruumide küte
- 440. ruumide mürafoon
- 441. tööruumide mööbel
- 442. tv-aparaatuuri olemasolu
- 443. tv-aparaatuuri kvaliteet
- 444. raadioaparaatuuri olemasolu
- 445. raadioaparaatuuri kvaliteet
- 446. kirjutusmasinate arv toimetuses
- 447. kirjutusmasinate kvaliteet
- 448. varustamine kantselei tarvetega
- 449. teletaibid
- 450. telefonisevahendite olemasolu (kaugekõne aparaadid, automaatvastajaga telefonid, otsetelefonisüsteem jne.)
- 451. telefonide kvaliteet
- 452. toimetuse transport
- 453. toimetuse raamatukogu
- 454. töötingimused masinakirja büroos
- 455. töötingimused trükikojas
- 456. töötingimused korrektuuri osakonnas
- 457. töötingimused stuudios, foonikates
- 458. töötingimused stuudio abitsehhides
- 459. stuudio ja foonikate tehnilise sisseseade kvaliteet
- 460. displeid
- 461. paljundusaparaatuur
- 462. reportermagnetofonid
- 463. diktofonid
- 464. personaalkompuutrid
- 465. tekstitöötlemismasinad

485. Kui sageli käite Te komanderingutes

Kus viibite komanderingus?

486. oma rajoonis

487. vabariigi teistes linnades ja rajoonides

488. Moskvast, teistes NL linnades

489. välismaal

Mis valmistab Teile raskusi Teie töös?

572. vähene suhtlemisoskus

573. vähene kirjutamisoskus

574. ideede puudus, enesekordamine

575. ajapuudus, pole võimalik süveneda

576. tunnen vähe seda ala millest kirjutan

577. tunnen vähe lugejate, kuulajate, vaatajate uvisid ja otusi

578. tunnen halvasti ajakirjandusteooriat

579. keerulised suhted toimetajaga (peatoimetajaga)

580. keerulised suhted oma toimetuse kolleegidega

581. komplitseeritud suhted vabariigi, rajooni või linna kõrgemalseisvate organitega

582. töötajad

583. kaitsetus direktiivorganite ees

584. vähene võõrkeele oskus

585. töö närviline iseloom

586. veel midagi...

Missugused ajakirjanikule vajalikud oskused ja vilumused Teil on?

645. masinakiri

646. stenograafia

647. diktofoni kasutamine

648. displei või kompuutri kasutamine

649. töö reportermagnetofoniga

650. töö kinokaameraga

651. töö videokaameraga

652. fotoasjandus

653. heli- või videolindi monteerimine

654. saate kokkumängimine

655. saate muusikaline kujundamine

656. esinemine saatejuhi rollis

657. esinemine diktori rollis

658. oskus laveerida ülemuste sunni ja auditooriumi ootuste vahel

659. autojuhtimine

Kas oskate võõrkeeli ja kuivõrd vajalikud on nad Teie igapäevatoos?

660. vene keel

662. soome keel

664. rootsi keel

666. inglise keel

668. saksa keel

670. prantsuse keel

672. mõni muu keel

734. kas olete ENSV Ajakirjanike Liidu liige

735. kas kuulute mõnda Ajakirjanike Liidu juhtivorganisse

736. kas olete ka mõne teise loomingulise liidu liige

738. kas olete ENSV Ajakirjanike Liidu aastapreemia laureaat

739. kas olete NSV Liidu Ajakirjanike Liidu aastapreemia laureaat

740. mingite muude organisatsioonide preemiate laureaat (missuguse?)

742. kas osate Ajakirjanike Liidu sektsioonide üritustel

743. Kuidas Teie arvates Ajakirjanike Liit aitab kaasa ajakirjanike loometöö tõhustamisele, uute avaldamisvõimaluste loomisele?

746. kas Teie arvates on tarvis ajakirjandusseadust

747. kuiarvate, see seadus on vajalik, siis mida ta Teie arvates peaks sisaldama, reguleerima, milliseid õigusi, kohustusi jmt. andma?

Kas Teie olete Ajakirjanike Liidu kaudu saanud:

750. autoostuloa

751. korteri

752. puhkekodu- või sanatooriumituusiku

753. väliturismituusiku

754. komandeeringu välismaale

755. komandeeringu Nõukogude Liidus

756. materjaalset toetust

757. veel midagi...

766. kuivõrd Te olete ragul nende soodustuste jagamise korraga

767. kas Te olete rahul ENSV Ajakirjanike Liidu tegevusega

768. kui Te rahul ei ole siis millega...

773. mida Teie arvate tuleks ette võtta, et Ajakirjanike Liidul oleks ajakirjanike töös ja elus senisest suurem osa

943. kus Te töötate

944. mis ametikohal Te töötate

945. Parteilisus

946. mitu alluvat põhitöö kaudu Teil on

954. kui olete enne ajakirjandustööle asumist töötanud ka teistel aladel, siis kus

977. kus Te elate (mis linnas, alevi...)

978. Te elate

omamajas

kooperatiivkorteris

omaette korteris riigi või asutuse majas

ühiskorteris

üürilisena, allüürnikuna

ühiselamus

mingi muu

1031. kas olete rahul oma tööga

1032. kas olete rahul oma materjaalse olukorraga

1033. kas olete rahul oma vaba ajaga

1034. kas olete rahul oma korteri oludega

1035. kas olete rahul suhetega oma perekonnas

1036. kas olete rahul oma haridustasemega

1037. kas olete rahul laste õppimisvõimalustega

1038. kas olete rahul puhkuse- ja reisimisvõimalustega

1039. kas olete rahul kultuuriasutuste külastamise võimalustega

1040. kas olete rahul sportimise, kehakultuuri harrastamise võimalustega

1041. kas olete rahul arstiabi saamise võimalustega

1042. kas olete rahul võimalus osaleda ühiskonnatöös (-elus)

1043. kas olete rahul meie ühiskonnas paaril viimasel aastal asetleidnud majanduslike ja sotsiaalsete muutustega

1044. kas olete rahul oma eluga üldse

1048. Te olete mees / naine

1049. Teie vanus:

1052. Missugune haridus Teil on

Lisa 4

1995- aasta ankeetküsitluse ankeet (tumedas kirjas märgitud küsimuste tulemused olid magistriöös kasutuses).

Ankeedi täitmisest:

Küsimustele vastamise hõlbustamiseks ja aja kokkuhoiuks on vastusevariandid põhiliselt ette antud. Teil tuleb ring ümber tõmmata Teile sobiva vastuse järel olevale numbrile. Kui ükski etteantud vastus Teid ei rahulda, siis palun kirjutage juurde enda oma. Kui soovite pikemalt oma mõtteid avaldada, kasutage vaba ruumi lehekülgede pöördel.

I. Ajakirjaniku elukutsest, ajakirjandusest, kutseorganisatsioonist

* Ajakirjanikud on oma töö kohta avaldanud mitmesuguseid seisukohti. Palun märkige oma suhtumine alljärgnevasse arvamustesse.

Tehke ring ümber Teile sobivale vastusevariandile.

(seda kindlasti 1, ka seda 2, seda mitte 3, ei oska öelda 4)

1. See on loominguline eneseteostus	1	2	3	4
2. See on missioon, oma rahva huvide kaitsmine ja väljendamine	1	2	3	4
3. See on igapäevase leiva teenimine	1	2	3	4
4. See on võimalus hästi teenida	1	2	3	4
5. See on üks etapp karjääri tegemisel	1	2	3	4
6. See on võimalus suhelda paljude erinevate inimestega	1	2	3	4
7. Veel midagi (palun kirjutage, mis).....	1	2	3	4

* Kui oluliseks peate ajakirjaniku ülesannetena järgmisi:

(väga oluline 1, küllaltki oluline 2, väheoluline 3, ebaoluline 4)

8. Vahendada kiiresti kvaliteetset infot	1	2	3	4
9. Mõjutada inimeste hoiakuid ja arvamusi	1	2	3	4
10. Õpetada inimestele, kuidas igapäevaelus paremini toime tulla	1	2	3	4
11. Seista lihtsa inimese heaolu ja õiguste kaitsel	1	2	3	4
12. Jagada uusi teadmisi	1	2	3	4
13. Paljastada võimul olijate musti tegusid	1	2	3	4
14. Pakkuda põnevust ja meelelahutust	1	2	3	4
15. Veel midagi (mis?).....	1	2	3	4

* Kuidas Teie arvates väljendub eesti ajakirjanduse osatähtsus meie ühiskonnaelus praegu?

(seda kindlasti 1, ka seda 2, seda mitte 3, ei oska öelda 4)

16. Aitab kaasa demokraatlikele uuendustele poliitikas ja majanduses	1	2	3	4
17. Takistab avalikustamisega korruptsiooni	1	2	3	4
18. Mõjutab valitsuse ja juhtivate tegelaste otsuseid	1	2	3	4
19. Aitab inimestel sündmustes orienteeruda	1	2	3	4
20. Annab inimestele võimaluse kontrollida võimulolijate tegevust	1	2	3	4
21. Annab inimestele võimaluse väljendada oma arvamust				
ühiskonnas oluliste asjade suhtes	1	2	3	4

22. Eesti ajakirjanduse reaalne mõju meie ühiskonnas toimuvale on Teie arvates

- väga tugev	1
- tugev	2

- keskmine 3
 - vähene 4
 - olematu 5
23. Kui võrd Teie arvates inimesed praegu usaldavad meie ajakirjandust?
- enamasti usaldavad 1
 - mõnikord usaldavad, mõnikord mitte 2
 - enamasti ei usalda 3
 - ei oska öelda 4
24. Kuidas hindate meie ajakirjanduse prestiiži ajakirjanike silmis
- madal 1
 - keskmine 2
 - kõrge 3
 - ei oska öelda 4
25. Kuidas hindate meie ajakirjanduse operatiivsust? Informatsioon meie ajakirjanduses on
- väga operatiivne 1
 - küllaltki operatiivne 2
 - väheoperatiivne 3
 - ei oska öelda 4
26. Kas Teie arvates on ajakirjanikele Eestis praegu tarvis oma kutseorganisatsiooni?
- on kindlasti 1
 - ei ole 2
- * Milliseid funktsioone peaks täitma ajakirjanike kutseorganisatsioon?
(seda kindlasti 1, ka seda 2, seda mitte 3, raske öelda 4)
- 27. Ta peaks kaitsma ajakirjanike huvisid suhetes tööandjatega 1 2 3 4
 - 28. Peaks esindama Eesti ajakirjanikke rahvusvaheliselt 1 2 3 4
 - 29. Peaks tegelema uute ajakirjanike väljaõpetamisega 1 2 3 4
 - 30. Peaks korraldama ajakirjanikele täiendõpet, kursusi 1 2 3 4
 - 31. Peaks jälgima, et ajakirjanikud ei eksiks ametieetika vastu 1 2 3 4
 - 32. Veel midagi..... 1 2 3 4
- 33. Kas olete Eesti Ajakirjanike Liidu liige?**
- jah, olen 1
 - olen olnud, praegu ei ole 2
 - ei ole, kuid tahan astuda liikmeks 3
 - ei ole ega kavatsegi liikmeks astuda 4
- 34. Kui olete (olnud) AL liige, siis kui kaua?**
- üle 25 aasta 1
 - 21–25 aastat 2
 - 16–20 aastat 3
 - 11–15 aastat 4
 - 6–10 aastat 5
 - 1–5 aastat 6
35. Kas olete kuulunud mõnda AL juhtivorganisse?
- ei 1
 - jah 2
36. AL autoriteet ajakirjanike kutseorganisatsioonina on Teie arvates viimastel aastatel
- tõusnud 1

- mõnevõrra langenud	2
- palju langenud	3
- muutunud olematuks	4
- ei oska öelda	5

37. Kuidas praegune AL Teie arvates täidab oma ülesandeid?

- hästi	1
- keskmiselt	2
- halvasti	3
- väga halvasti	4
- ei täida üldse	5
- ei oska öelda	6

38. Kas peate vajalikuks ajakirjanike oma häälekandjat Eestis?

- väga vajalik	1
- üldiselt vajalik	2
- ei ole vajalik	3
- ei oska öelda	4

39. Kas olete tõsiselt mõelnud elukutse vahetamisele?

- jah, korduvalt	1
- mõnikord	2
- ei ole	3

40. Kas olete tõsiselt mõelnud oma praeguse töökoha vahetamisele?

- jah, korduvalt	1
- mõnikord	2
- ei ole	3

* Kuidas on Teie arvates muutunud inimeste suhtumine ajakirjandusse võrreldes nõukogude-ajaga? (olulisel määral 1, mõnevõrra 2, vähe 3, üldse mitte 4)

41. Huvi on kasvanud	1	2	3	4
42. Usaldus avaldatu vastu on kasvanud	1	2	3	4
43. Suurenenud on rahva poolne tagasiside (lugejakirjad, telefonikõned)	1	2	3	4
44. Inimesed on muutunud ajakirjanduse suhtes ükskõiksemaks	1	2	3	4
45. Veel midagi (mida?).....	1	2	3	4

46. Kas nõukogude-aegsel Ajakirjanike Liidul oli Teie arvates prestiiži ajakirjanike seas?

- jah	1
- ei	2
- ei oska öelda	3

* Millises valdkonnas oli kõige enam märgata ENSV AL tegevust? (olulisel määral 1, mõnevõrra 2, vähe 3, üldse mitte 4)

47. Ajakirjanike palga- ja töötingimuste parandamisel	1	2	3	4
48. Soodustuste jaotamisel (tuusikud, auto-ostu load jne.)	1	2	3	4
49. Eetiliste konfliktide lahendamisel	1	2	3	4
50. Ajakirjanike materiaalsel toetamisel, rahalisel premeerimisel	1	2	3	4
51. Ajakirjanike ja nende töö prestiiži tõstmisel ühiskonnas	1	2	3	4
52. Sõnavabaduse piiride laiendamisel	1	2	3	4
53. Ajakirjanike haridus- ja kutsealase taseme tõstmisel	1	2	3	4
54. Ajakirjanike kaitsel kõrgemalseisvate organite repressioonide vastu	1	2	3	4

55. Veel midagi..... 1 2 3 4
56. Palun kirjutage kolm kõige olulisemat kriteeriumi, millele peaks Teie arvates vastama hea ajakirjanike kutseorganisatsioon:
.....
.....
57. Palun iseloomustage lühidalt, milles näete praeguse eesti ajakirjanduse tugevaid ja nõrku külgi (jätkake pöördel).....

II. Kutse-etikast

58. Kuidas Teile tundub, kas olete ajakirjanikuna

- üldtuntud	1
- võrdlemisi tuntud	2
- vähetuntud	3
- üldse mitte tuntud	4

* Mille või kelle eest tunnete ajakirjanikuna ennast vastutavana?
(olulisel määral 1, mõnevõrra 2, vähe 3, üldse mitte 4)

59. Oma kirjutiste ja nendega seotud tagajärgede eest	1	2	3	4
60. Oma väljaande/toimetuse tegevuse eest tervikuna	1	2	3	4
61. Eesti ajakirjanduse eest	1	2	3	4

62. Kuidas toimite, kui Teile antakse tähtsat infot, kuid palutakse seda mitte avalikustada?

- avaldate igal juhul	1
- enamasti avaldate	2
- mõnikord avaldate	3
- erandjuhtudel avaldate	4
- ei avalda	5

* Mis võib olla ajakirjanikule määravaks motiiviks, et avaldada niisugune info?
(see kindlasti 1, mõnikord see 2, mitte see 3, ei oska öelda 4)

63. Ühiskonna huvi hindamine kõrgemaks kui infoallika huvi	1	2	3	4
64. Avaldamise pealt võib hästi teenida	1	2	3	4
65. Endale avaliku tähelepanu tõmbamise võimalus	1	2	3	4
66. Kartus selle ees, et muidu avaldavad selle info konkurendid	1	2	3	4
67. Mis veel?	1	2	3	4

* Millised võivad olla motiivid, et sellist infot mitte avaldada?
(see kindlasti 1, mõnikord see 2, mitte see 3, ei oska öelda 4)

68. Kartus kaotada info andja usaldus	1	2	3	4
69. Info andja võib sattuda raskesse olukorda	1	2	3	4
70. Hirm kättemaksu/karistuse ees	1	2	3	4
71. Tekiks vastuolu oma südametunnistuse ja põhimõtetega	1	2	3	4
72. Mis veel?.....	1	2	3	4

73. Kui raske või kerge on Teie arvates eesti ajakirjanikku "ära osta"?

- väga raske	1
- üldiselt raske	2
- küllaltki kerge	3

- väga kerge 4
- ei tea, ei oska öelda 5

74. Kas Teile on teada mõni juhtum, kui ajakirjanik "osteti ära"?

- jah 1
- ei 2

75. Kui Teil on valida, kas täita tellimus, mille eest makstakse hästi, kuid mis ei vasta Teie tööekspidamistele, kas sel juhul kirjutate selle loo või loobute pakkumisest?

- enamasti kirjutate 1
- mõnikord kirjutate 2
- enamasti ei kirjuta 3
- ei oska öelda 4

76. Kui sageli Teie arvates ajakirjanikud lähevad kompromissidele oma põhimõtetega?

- sageli 1
- mõnikord 2
- harva 3
- üldse mitte 4
- ei oska öelda 5

* Mis võiksid Teie arvates olla need põhjused, mis viivad ajakirjaniku kompromissile? (seda kindlasti 1, ka seda 2, seda mitte 3, ei oska öelda 4)

77. Asjatundmatus	1	2	3	4
78. Väljakujunenud põhimõtete puudumine	1	2	3	4
79. Hirm	1	2	3	4
80. Hoolimatus, ükskõiksus	1	2	3	4
81. Suur raha	1	2	3	4
82. Veel midagi.....	1	2	3	4

* Milliste ametieetika põhimõtete rikkumist tuleb Teie arvates eesti ajakirjanike juures ette? (seda kindlasti 1, ka seda 2, seda mitte 3, ei oska öelda 4)

83. Kirjutatakse hea raha eest, mida tahes	1	2	3	4
84. Ajakirjandust kasutatakse isiklike arvete klaarimiseks	1	2	3	4
85. Kahjustatakse teadlikult kellegi mainet	1	2	3	4
86. Avalikustatakse konfidentsiaalset infot	1	2	3	4
87. Ei hoolita oma loo tegelas(t)e õigusest privaatsusele	1	2	3	4
88. Ei hoolita info allika õigusest jääda avalikustamata	1	2	3	4
89. Petetakse inimestelt infot välja	1	2	3	4
90. Mida veel?	1	2	3	4

* Kui levinud on Teie arvates järgmised info hankimise ja avaldamise viisid Eesti ajakirjanike hulgas? (väga levinud 1, üsna levinud 2, vähe levinud 3, esineb väga harva või üldse mitte 4)

91. Erakirjade, dokumentide, fotode kasutamine ilma nende omaniku nõusolekuta	1	2	3	4
92. Altkäemaks konfidentsiaalse info saamiseks	1	2	3	4
93. Esinemine kellegi teisenä, mitte ajakirjanikuna (ja/või võõra nime all)	1	2	3	4
94. Tööleasumine firmasse, ettevõttesse vms., et ligi pääseda asutusesisesele infole	1	2	3	4
95. Konfidentsiaalsete dokumentide kasutamine ilma vastava volitusega	1	2	3	4
96. Info andmisest keeldunud isiku santazeerimine info väljameelitamiseks	1	2	3	4
97. Varjatud mikrofoni või kaamera kasutamine	1	2	3	4

* Palun tõmmake nüüd joon alla nendele, mille kasutamine võiks kõne alla tulla Teie enda töös.

98. Kui oluliseks peate ajakirjanike eetikakoodeksi olemasolu?

- see on tingimata vajalik 1
- võiks ju olla, aga saab ka ilma 2
- seda pole vaja 3
- ei oska öelda 4

99. Mida arvate Avaliku Sõna Nõukogu tegevusest?

III. Loomingulisest tegevusest

* Mis valdkonnas Te tavaliselt kirjutate/esinete?

(sageli 1, mõnikord 2, üldse mitte 3)

100. Sisepoliitika	1	2	3
101. Tööstus, ehitus, transport, side	1	2	3
102. Põllumajandus	1	2	3
103. Välispoliitika	1	2	3
104. Teadus	1	2	3
105. Kultuur	1	2	3
106. Kaubandus, teenindus	1	2	3
107. Loodus, keskkonnaprobleemid	1	2	3
108. Kool, haridus	1	2	3
109. Perekond, kodu, lapsed	1	2	3
110. Olmeprobleemid	1	2	3
111. Tervis, meditsiin	1	2	3
112. Moraal, elulaad	1	2	3
113. Seadusandlus, korrakaitse	1	2	3
114. Kuritegevus	1	2	3
115. Sport	1	2	3
116. Veel midagi	1	2	3

* Kui sageli kirjutate/teete saate

(alati 1, sageli 2, mõnikord 3, üldse mitte 4)

117. ... toimetuse ülesandel	1	2	3	4
118. ... väljastpoolt toimetust saadud tellimusel	1	2	3	4
119. ... valite ise, millest kirjutate/teete saate	1	2	3	4

120. Kas kõik Teie materjalid, mis Te ette valmistate, avaldatakse (lähevad eetrisse)?

- alati 1
- enamasti avaldatakse, väga harva juhtub, et mitte 2
- vahete-vahel ei avaldata 3
- sageli ei avaldata 4

* Palun hinnake meie ajakirjanike juurdepääsu võimalusi järgmistele infoallikatele:

(väga lihtne 1, suhteliselt lihtne 2, seotud mõningate raskustega 3, oluliselt takistatud 4, väga keeruline 5, ei tea, pole kogemust 6)

121. ... valitsuse ja omavalitsuste dokumendid	1	2	3	4	5	6
122. ... valitsuskomisjonide dokumendid, protokollid	1	2	3	4	5	6
123. ... kohtudokumendid	1	2	3	4	5	6

124. ... politsei dokumendid	1	2	3	4	5	6
125. ... riiklike firmade dokumendid	1	2	3	4	5	6
126. ... erafirmade dokumendid	1	2	3	4	5	6
127. ... kõikvõimalike organisatsioonide dokumendid	1	2	3	4	5	6
128. ... arhiividokumendid	1	2	3	4	5	6
129. ... poliitikud	1	2	3	4	5	6
130. ... tippjuhid	1	2	3	4	5	6
131. ... keskastme juhid	1	2	3	4	5	6
132. ... ametnikud	1	2	3	4	5	6
133. ... pressisekretärid	1	2	3	4	5	6
134. ... erialaspetsialistid, eksperdid	1	2	3	4	5	6

135. Kas saate vabalt otsustada, mida oma loos rõhutate, millise vaatenurga alt probleemi käsitlete?

- jah, alati	1
- enamasti	2
- vahel saan, vahel mitte	3
- sageli ei saa	4
- peaaegu kunagi ei saa	5

* Kes vaatab tavaliselt läbi Teie artikli/saate enne avaldamist?

(alati 1, mõnikord 2, mitte kunagi 3)

136. Mõni kolleeg	1	2	3
137. (Osakonna)toimetaja	1	2	3
138. Peatoimetaja	1	2	3
139. Keeletoimetaja	1	2	3
140. Korrektor	1	2	3
141. Mõne valdkonna spetsialist	1	2	3
142. Kes veel?	1	2	3

* Mil määral Teie artikleid/saateid praegu enne avaldamist redigeeritakse?

(sageli 1, mõnikord 2, väga harva 3, mitte kunagi 4)

143. Tehakse olulisi muutusi käsitusaspektis, hinnangutes	1	2	3	4
144. Tehakse väheolulisi sisulisi parandusi	1	2	3	4
145. Parandatakse vormi, sisu ei muudeta	1	2	3	4

146. Kas Te tavaliselt nõustute redigeerimise käigus tehtud paranduste ja täiendustega?

- üldiselt nõustute	1
- vahel nõustute (olenevalt paranduse iseloomust)	2
- üldiselt ei nõustu	3

* Kelle hinnangut oma professionaalsele tegevusele peate oluliseks?

(väga tähtis 1, tähtis 2, vähetähtis 3, pole üldse tähtis 4, ei oska öelda 5)

147. Väljaande/toimetuse juhtkonna hinnang	1	2	3	4	5
148. Teiste ajakirjanike arvamused	1	2	3	4	5
149. Lugejate, kuulajate, vaatajate arvamused	1	2	3	4	5
150. Poliitikute arvamus	1	2	3	4	5
151. Sõprade ja tuttavate hinnang	1	2	3	4	5
152. Ajakirjanduse õppejõudude, uurijate hinnang	1	2	3	4	5
153. Veel kellegi arvamus.....	1	2	3	4	5

154. Kas on esinenud juhtumeid, et Teie loomingut on Teie arvates ebaõiglaselt hinnatud?

- jah, sageli 1
- mõnikord 2
- ei ole juhtunud 3

155. Kas Teil on infot oma väljaande/TV-, raadio toimetuse auditooriumi koosseisu, eelistuste, huvide kohta?

- jah, piisavalt 1
- mõnevõrra 2
- vähe 3
- üldse mitte 4

* Kust saate informatsiooni oma lugude (saadete) auditooriumi kohta?
(põhiliselt siit 1, ka siit 2, siit mitte 3, ei oska öelda 4)

156. Õppustelt, kursustelt	1	2	3	4
157. Sotsioloogilistest küsitlustest	1	2	3	4
158. Kolleegidelt	1	2	3	4
159. Kirjadest, telefonikõnedest	1	2	3	4
160. Juhuslikest kõnelustest	1	2	3	4
161. Veel kusagilt	1	2	3	4

162. Kuivõrd peate tähtsaks sellise informatsiooni olemasolu?

- väga tähtis 1
- tähtis 2
- vähetähtis 3
- täiesti tähtsusetu 4
- ei oska öelda 5

* Millest tunnete oma töös rahuldust?

(sellest kindlasti 1, ka sellest 2, sellest mitte 3, ei oska öelda 4)

163. Kui olete tõstnud mõne probleemi avaliku tähelepanu keskpunkti	1	2	3	4
164. Kui olete ise tõusnud avaliku tähelepanu keskpunkti	1	2	3	4
165. Kui olete suutnud artikli avaldamisega/saatega kedagi aidata	1	2	3	4
166. Kui olete hästi teeninud	1	2	3	4
167. Kui olete saavutanud hea maine ülemuste silmis	1	2	3	4
168. Kui olete pälvinud lugejate/kuulajate-vaatajate heakskiidu	1	2	3	4
169. Kui saate ennast loominguliselt teostada	1	2	3	4
170. Kui olete saanud võimaluse õppida või kogeda midagi uut	1	2	3	4
171. Veel midagi.....	1	2	3	4

172. Kas olete viimastel aastatel hakanud ajakirjanikutööst rohkem rahuldust tundma?

- jah, olulisel määral 1
- mõnevõrra 2
- ei 3
- raske öelda 4

173. Kas lisaks põhitööle teete kaastööd mõnele teisele toimetusele?

- jah, tihti 1
- mõnikord 2
- harva 3
- väga harva 4
- ei tee praegu, kuid kavatsen edaspidi teha 5
- pole olnud juhust 6

- ei tee põhimõtteliselt 7
- tööleping oma tööandjaga ei luba seda 8

* Kui teete kaastööd teistele toimetustele/väljaannetele, siis kas
(seda kindlasti 1, ka sellepärast 2, sellepärast mitte 3, ei oska öelda 4)

174. ... honorari pärast, sest palgast jääb väheks	1	2	3	4
175. ... oma toimetuses ei saa Te alati avaldada seda, mida tahate	1	2	3	4
176. ... sisemisest vajadusest	1	2	3	4
177. ... Teil on laiemad huvialad kui oma toimetuses tarvis	1	2	3	4
178. ... materjali jääb liiga palju üle	1	2	3	4
179. ... tahate saavutada laiemat tuntust	1	2	3	4
180. ... ei oska ära öelda, kui palutakse midagi kirjutada	1	2	3	4
181. ... tahate proovida oma võimeid erinevates valdkondades ja kanalites	1	2	3	4
182. ... veel midagi.....	1	2	3	4

183. Mil määral tunnetate piiranguid Teie kui ajakirjaniku sõnavabadusele?

- see ei ole piiratud 1
- on piiratud vähesel määral 2
- on oluliselt piiratud 3

* Kui arvate, et sõnavabadusel on mingid piirid, siis kas nendeks on
(see kindlasti 1, ka see 2, see mitte 3, ei oska öelda 4)

184. ... ajakirjaniku enda poliitilised ja eetilised tõekspidamised	1	2	3	4
185. ... väljaandja(te) huvid	1	2	3	4
186. ... juhtivate poliitikute surve ajakirjandusele	1	2	3	4
187. ... kõrgete ametnike võim ajakirjanduse üle	1	2	3	4
188. ... mõned tingimused töölepingus	1	2	3	4
189. ... mis veel?.....	1	2	3	4

190. Kuidas on võrreldes nõukogude-ajaga muutunud Teie võimalused ise otsustada, mida ja kuidas oma loos käsitleda?

- võimalused on oluliselt suurenenud 1
- mõnevõrra suurenenud 2
- jäänud enam-vähem samaks 3
- vähenenud 4
- ei oska öelda 5

191. Nõukogude-aegses toimetuses Teie artiklid/saated enamasti

- muutusid toimetamise ja tsenseerimise käigus täielikult 1
- muutusid mõnevõrra 2
- muutusid sisuliselt vähe 3
- sisult ei muutunud üldse, lihviti vaid vormi 4
- ei muutunud sisu ega vorm 5

192. Kuidas on võrreldes nõukogude-ajaga muutunud juurdepääs Teid huvitavale informatsioonile?

- on muutunud kergemaks 1
- on jäänud samasuguseks 2
- on muutunud keerulisemaks 3
- ei oska öelda 4

193. Kas Teil oli isiklikke kogemusi nõukogude-aegse tsensuuriga?

- jah oli 1

- ei olnud 2

*** Kui Teil oli kokkupuuteid tsensuuriga, siis mis laadi need olid?**
(sageli 1, mõnikord 2, väga harva 3, mitte kunagi 4)

194. Artikli avaldamine keelati	1	2	3	4
195. Keelati avaldada teatud fakte	1	2	3	4
196. Keelati avaldada teatud seisukohti	1	2	3	4
197. Keelati kasutada teatud nimesid või väljendeid	1	2	3	4
198. Veel midagi.....	1	2	3	4

IV. Igapäevasest tööst

*** Kuidas olete rahul praegu oma toimetuse**
(täiesti rahul 1, osaliselt rahul 2, ei ole rahul 3, raske öelda 4)

199. ... kaadri koosseisuga	1	2	3	4
200. ... kaadri professionaalse ettevalmistuse tasemega	1	2	3	4
201. ... toimetuse töökorraldusega, tööjaotusega	1	2	3	4
202. ... toimetuse juhtimisega	1	2	3	4
203. ... psühholoogilise ja loomingulise õhkkonnaga	1	2	3	4
204. ... toimetuse materiaalse baasiga	1	2	3	4
205. ... erialase enesetäiendamise võimalustega	1	2	3	4
206. ... ajakirjanike töötingimustega	1	2	3	4
207. ... palgasüsteemiga	1	2	3	4
208. ... honoreerimisega	1	2	3	4

209. Kuidas hindate oma väljaande/toimetuse ajakirjanduslikku taset meie ajakirjanduse üldisel taustal?

- väga kõrge	1
- hea, üle keskmise	2
- rahuldav	3
- viletsavõitu, alla keskmise	4
- väga halb	5
- ei oska öelda	6

210. Kas Teie arvates Teie palk praegu vastab Teie töö hulgale ja kvaliteedile?

- vastab täiesti	1
- vastab enam-vähem	2
- ei vasta	3

211. Kas Teie töökoormus on kolleegidega võrreldes

- palju suurem	1
- mõnevõrra suurem	2
- samasugune	3
- mõnevõrra väiksem	4
- tunduvalt väiksem	5
- ei oska öelda	6

*** Mis valmistab Teile raskusi Teie igapäevatöös?**
(suurel määral 1, mõnevõrra 2, üldse mitte 3)

212. Vähene suhtlemisoskus	1	2	3
213. Vähene kirjutamisoskus	1	2	3

214. Ebapiisav üldharidus	1	2	3
215. Ebapiisav emakeele kasutamise oskus	1	2	3
216. Vähene võõrkeelte oskus	1	2	3
217. Ajapuudus, pole võimalik süveneda	1	2	3
218. Ideede puudus, enesekordamine	1	2	3
219. Liiga napid teadmised ajakirjanduse teooriast	1	2	3
220. Vähene selle ala tundmine, millest kirjutate	1	2	3
221. Vähene auditooriumi huvide ja ootuste tundmine	1	2	3
222. Töötingimused	1	2	3
223. Keerulised suhted peatoimetajaga	1	2	3
224. Keerulised suhted kolleegidega	1	2	3
225. Töö närviline iseloom	1	2	3
226. Veel midagi	1	2	3

227. Kas kasutate igapäevase töövahendina arvutit?

- jah, pidevalt	1
- vahetevahel	2
- ei kasuta arvutit	3

* Milliseid professionaalseid omadusi peate ajakirjaniku jaoks oluliseks?
(eriti oluline 1, küllaltki oluline 2, väheoluline 3)

228. Poliitiline asjatundlikkus	1	2	3
229. Kriitiline suhtumine ümbritsevasse ellu	1	2	3
230. Võime kiirelt sündmustele reageerida ja neid kajastada	1	2	3
231. Oskus kiiresti tabada probleemi tuuma ja seda arusaadavalt sõnastada	1	2	3
232. Võime näha tavalises ebatavalist	1	2	3
233. Oskus auditooriumi huvituma panna	1	2	3
234. Objektiivus	1	2	3
235. Loominguline töösse suhtumine	1	2	3
236. Ausus, siirus	1	2	3
237. Lai silmaring, suured teadmised	1	2	3
238. Isikupärane kirjutamis-/ütlemisviis	1	2	3
239. Täpsus	1	2	3
240. Hea eesti keel	1	2	3
241. Hea suhtlemisoskus	1	2	3
242. Oskus inimesi ära kuulata	1	2	3
243. Veel midagi, mis?	1	2	3

* Missuguseid võõrkeeli oskate ja kui vajalikud nad on Teie töös? (Palun vastake küsimuse mõlemale poolele!)

(ei oska 1, loete sõnastiku abil 2, valdate kõnekeelt 3, valdate vabalt kõnes ja kirjas 4)

					on vajalik kutsetöös	ei ole vajalik kutsetöös
244. vene keel	1	2	3	4	1	2
246. soome keel	1	2	3	4	1	2
248. rootsi keel	1	2	3	4	1	2
250. inglise keel	1	2	3	4	1	2
252. saksa keel	1	2	3	4	1	2
254. prantsuse keel	1	2	3	4	1	2
256. mõni muu keel	1	2	3	4	1	2

257. Milliseid erialaseid väljaandeid loete?

* Millised Eesti ajalehed, millised raadiokanalid on Teie jaoks eriti olulised?

258. Ajalehed:

259. Raadioprogrammid:.....

260. Kuidas hindate oma erialaseid oskusi ja teadmisi kolleegidega võrreldes?

- need on tunduvalt paremad kui teistel	1
- need on mõnevõrra paremad	2
- enam-vähem samasugused	3
- mõnevõrra kehvemad	4
- palju kehvemad	5
- raske öelda	6

261. Kas arvate, et oleks vajalik fikseerida ajakirjanike jaoks selged kutselased nõuded?

- see on vajalik	1
- pole vajalik	2
- ei oska öelda	3

* Mis Teie arvates aitab kõige paremini täiendada ajakirjanikule vajalikke teadmisi ja oskusi? (see kindlasti 1, ka see 2, see mitte 3, raske öelda 4)

262. Igapäevane ajakirjanduslik praktika	1	2	3	4
263. Õpingud ülikoolis ajakirjanduse osakonnas	1	2	3	4
264. Kõrgkooliõpingud mõnel teisel erialal	1	2	3	4
265. Täienduskursused	1	2	3	4
266. Loominguline komandering välismaale	1	2	3	4
267. Erialakirjandus	1	2	3	4
268. Kontaktid rahvaga	1	2	3	4
269. Kontaktid ametiasutuste ja nende töötajatega	1	2	3	4
270. Võimalus kohapeal tutvuda ettevõtete ja asutuste tööga	1	2	3	4
271. Kogemuste vahetamine kolleegidega	1	2	3	4
271. Mis veel?.....	1	2	3	4

* Mis Teie arvates takistab ja segab ajakirjanikel enesetäiendamist?
(see kindlasti 1, ka see 2, see mitte 3, raske öelda 4)

272. Vähene võõrkeelte oskus	1	2	3	4
273. Korralike õppimisvõimaluste puudumine	1	2	3	4
274. Ajapuudus	1	2	3	4
275. Vajaliku eestikeelse õppematerjali puudumine	1	2	3	4
276. Vajaliku võõrkeelse kirjanduse vähene kättesaadavus	1	2	3	4
277. Enda laiskus ja mugavus	1	2	3	4
278. Liigne koormatus tööülesannetega	1	2	3	4
279. Enesetäiendamist ei peeta toimetustes oluliseks	1	2	3	4
280. Veel midagi.....	1	2	3	4

281. Kuivõrd olete rahul ajakirjanike erialase tasemega Eestis?

- põhiliselt rahul	1
- mõnevõrra rahul	2

- ei ole üldse rahul 3
- ei oska öelda 4

282. Kuidas on viimase viie aasta jooksul ajakirjanike erialane tase Teie arvates muutunud?

- on märgatavalt tõusnud 1
- on mõnevõrra tõusnud 2
- pole muutunud 3
- on langenud 4
- ei oska öelda 5

283. Kas on muutunud Teie väljaande/kanali omandivorm?

- on muutunud 1
- ei ole muutunud 2

* Kui Teie väljaande/kanali omandivorm on muutunud, siis kas see on muutnud midagi Teie igapäevases kutsetöös?

(seda kindlasti 1, ka seda 2, seda mitte 3, ei oska öelda 4)

284. Töö intensiivsus on tõusnud	1	2	3	4
285. Suurenenud on nõudmised professionaalsusele	1	2	3	4
286. Töökorraldus on muutunud ratsionaalsemaks	1	2	3	4
287. Töötingimused toimetuses on paranenud	1	2	3	4
288. Suhted kolleegidega on paranenud	1	2	3	4
289. Toimetuses on tekkinud konkurents ajakirjanike vahel	1	2	3	4
290. Töötingimused ja töökorraldus on halvenenud	1	2	3	4
291. Veel midagi.....	1	2	3	4

292. Väljaanne/kanal, milles töötate, kuulub

- riigile 1
- riiklikule aktsiaseltsile 2
- era-aktsiaseltsile 3
- kooperatiivile 4
- eraisikule 5
- kohalikule omavalitsusele (munitsipaalomand) 6
- veel kellelegi (kellele?)..... 7

293. Kuivõrd Teie arvates omanik mõjutab Teie toimetuse tööd? Milline on see mõju?

.....

.....

294. Kas Teile tundub, et võite kergesti kaotada töökoha?

- jah 1
- ei 2

V. Teie ise

295. Kui kaua olete ajakirjanikuna töötanud?

- alla 2 aasta 1
- 3–5 aastat 2
- 6–10 aastat 3
- 11–15 aastat 4
- 16–20 aastat 5
- 21–25 aastat 6
- üle 25 aasta 7

296. Kui mitmes toimetuses olete töötanud?

- ühes	1
- kahes	2
- kolmes	3
- neljas	4
- viies	5
- rohkem kui viies	6

297. Kus Te praegu töötate?

- päevaleht	1
- nädalaleht	2
- ajakiri	3
- raadio	4
- televisioon	5
- mõne asutuse pressiteenistus	6
- ametkondlik väljaanne	7
- veel kuskil	8

298. Kellena töötate? (näit. peatoimetaja, toimetaja, vabakutseline jne.)

.....

299. Kas olete mõne partei liige?

- ei	1
- jah (millise?)	2

300. Mitu alluvat Teil põhitöökohal on?

- mitte ühtegi	1
- 1	2
- 2–3	3
- 4–10	4
- üle 10	5

*** Kui olete enne ajakirjandustööle asumist töötanud ka teistel aladel, siis kus?**
(ei ole 1, alla aasta 2, rohkem kui aasta 3)

301. Tööstuses, ehituses	1	2	3
302. Transpordis	1	2	3
303. Põllumajanduses	1	2	3
304. Teeninduses	1	2	3
305. Haridussüsteermis	1	2	3
306. Kultuuri alal	1	2	3
307. Partei-, komsomoli-, ametiühingutööl	1	2	3
308. Teaduses	1	2	3
309. Spordi valdkonnas	1	2	3
310. Sõjaväes	1	2	3
311. Veel kusagil.....	1	2	3

312. Kuidas hindate oma tervislikku seisundit?

- väga hea	1
- hea	2
- rahuldav	3
- halb	4
- väga halb	5

313. Kuidas Teie sissetulek võimaldab Teil ja Teie perekonnal toime tulla?

- millestki pole puudust 1
- kõik olulised vajadused on võimalik rahuldada probleemideta 2
- tuleb pidevalt arvestada, mida võib lubada, mida mitte 3
- jätkub põhiliselt korteriks ja söögiks 4
- sissetulek ei kata esmaseidki vajadusi 5

314. Kas Teie majanduslik olukord on viimasel 3–4 aastal oluliselt

- halvenenud 1
- paranenud 2
- püsinud samal tasemel 3

315. Kui suur on Teie perekond?

- elate üksi 1
- 2 inimest 2
- 3 inimest 3
- 4 inimest 4
- 5 inimest 5
- üle 5 inimese 6

316. Teie perekonnaseis

- vallaline 1
- abielus, vaba-abiels 2
- lahutatud 3
- lesk 4

317. Te olete

- **naine** 1
- **mees** 2

318. Teie vanus

- **kuni 24 aastane** 1
- **25–29** 2
- **30–39** 3
- **40–49** 4
- **50–59** 5
- **60 ja vanem** 6

319. Missugune on Teie haridus?

- **teaduslik kraad** 1
- **kõrgem haridus ajakirjanduse alal** 2
- **kõrgharidus mõnel muul alal (millisel?).....** 3
- **kesk-eriharidus** 4
- **keskharidus** 5
- **lõpetamata keskharidus** 6

* Kellena Teie vanemad on töötanud (töötasid) põhilise osa oma elust?

	ema	isa
320. ajakirjanik, toimetuse töötaja	1	2
321. loominguline töötaja (kunstnik, kirjanik)	1	2
322. teadlane	1	2
323. õpetaja, haridustöötaja	1	2

324. teenindustöötaja	1	2
325. meditsiinitöötaja	1	2
326. insener-tehniline töötaja	1	2
327. ettevõtja	1	2
328. kolhoosnik	1	2
329. talupidaja	1	2
330. tööline	1	2
331. sõjaväelane	1	2
332. veel keegi	1	2

333. Kas tahaksite, et Teie lastest saaksid ajakirjanikud? Vastake ka siis, kui Teil ei ole lapsi või kui nad on juba mingi muu valiku teinud.

- tahan väga, see meeldiks mulle	1
- üldiselt tahan	2
- ei tea, ei oska öelda	3
- üldiselt ei taha	4
- ei taha, mulle see ei meeldiks üldse	5

334. Kas olete osanik mõnes ajakirjandusfirmas?

- olete ise mõne väljaande omanik	1
- olete oma väljaande/kanali aktsionär	2
- omate mõne teise väljaande aktsiaid	3
- ei ole kuskil osanik	4

Ja lõpuks – kui soovite veel midagi lisada või kommenteerida, palun kasutage selleks ära järelejäänud vaba ruum.

Lisa 5

2009. aasta ajakirjanike küsitluse küsimustik (tumedas kirjas märgitud kasutusel olnud küsimuste vastused).

REUTERSI INSTITUUT - EUROOPA AJAKIRJANIKE UURING

Käesolev uuring käsitleb Teie tööd ajakirjanikuna. Kogutavat informatsiooni kasutatakse osana Euroopa Ajakirjanduse Programmis Axess, mida juhib Oxfordi Ülikooli juures asuv Reuters'i Ajakirjandusuuringute Instituut.

Küsimustiku täitmiseks kulub umbes 15 minutit ning kogu teilt saadavat teavet käsitletakse rangelt konfidentsiaalsena. Meile on oluline saada lai valik arvamusi ja kogemusi ning me hiondame Teie koostööd kõrgelt.

PRAEGUNE TÖÖKOHT

Kõigepealt esitame Teile mõned küsimused Teie tausta kohta ajakirjanikuna ja Teie praeguse töö kohta (või kui olete hetkel töötu, siis viimase töö kohta)

K1 Kui mitu aastat olete töötanud ajakirjanikuna? [märkige vaid üks]

Kuni 1 aasta

1-3 aastat

4-5 aastat

6-9 aastat

10-15 aastat

16-19 aastat

20+ aastat

K2 Kui kaua olete töötanud oma praegusel/viimasel ametikohal? [märkige vaid üks]

Vähem kui 1 kuu

1-6 kuud

7-12 kuud

1-3 aastat

4-5 aastat

6-9 aastat

10-15 aastat

16-19 aastat

20+ aastat

K3 Milline järgnevaist kirjeldab kõige paremini meedialiiki, milles töötate? [märkige vaid üks]

Kirjutav press, päevaleht

Kirjutav press, nädalaleht/kuukiri/muu väljaanne

Televisioon, avalik-õiguslik

Televisioon, kommerts

Raadio, avalik-õiguslik

Raadio, kommerts

Uudisteagentuur

Mõne meediaorganisatsiooni internetiosakond

Üksnes internetipõhine

Üldine vabakutselise töö erinevatele meediatele

Muu (palun täpsustage)

- K4** Millised on Teie praeguse töösuhte tingimused?
 Täistöökoht, tähtajatu tööleping
 Osaline töökoht, tähtajatu tööleping
 Täistöökoht, tähtajaline tööleping (näit. 6-kuuline leping)
 Osaline töökoht, tähtajaline tööleping
 Projektipõhine tööleping, sõlmitud ühekordse ülesande täitmiseks
 Muu (palun sõnastage)
- K5** Kas te peate end peamiselt vabakutseliseks ajakirjanikuks?
 Jah
 Ei
- K6** Milline alljärgnevaist väidetest kirjeldab kõige paremini töö iseloomu, mida teete vabakutselisena? (palun märkige vaid üks)
- Ma töötan peamiselt või üksnes ühe põhitööandja heaks
 Enamuse tööst teen väikesele võtmeklientide ringile
 Töötan mitmete erinevate klientide heaks
- K7** Kas lisaks oma põhitöökohale teete tööd ka mõnede muudele meediaväljaannetele?
 Jah
 Ei
- K8** Milliste teiste meediaväljaannete heaks peale oma põhitööandja Te töotaksite? (palun märkige kõik sobivad vastused)
 Kirjutav press, päevaleht
 Kirjutav press, nädalaleht /kuukiri/muu väljaanne
 Televisioon, avalik-õiguslik
 Televisioon, kommerts
 Raadio, avalik-õiguslik
 Raadio, kommerts
 Uudisteagentuur
 Mõne meediaorganisatsiooni internetiosakond
 Üksnes internetipõhine
 Üldine vabakutselise töö mitmele erinevale meediale
 Muu (palun täpsustage)
- K9** Mil määral tunnete, et Teie töö on turvaline?
 Palun vastake skaalal 7st 1ni, kus 7= äärmiselt turvaline ja 1 = üldse mitte turvaline.
- K10** Kas lisaks töötamisele ajakirjanikuna teete ka mõnd muud tööd, mida Te ei määratleks ajakirjandusena?
 Jah
 Ei
- K11** Kas peate end ajakirjanikuks, kelle töö väljund on suunatud peamiselt laiemale publikule, spetsialistideringile või mõlemale?
 Laiem publik
 Spetsialistid
 Mõlemad
- K12** Milline järgnevaist kirjeldab kõige paremini tähtaegu, mida peate järgima oma praeguses töös?
 Pean järgima mitut tähtaega päevas
 Pean järgima üht tähtaega päevas
 Pean järgima üht tähtaega ülepäeva

Pean järgima üht tähtaega nädalas
Pean järgima üht tähtaega kuus
Pean järgima üht tähtaega kvartalis või harvem
Harva pean järgima kindlaid tähtaegu

- K13** Kas organisatsioon, milles Te praegu töötate, on peamiselt ülemaaline/üldriiklik või kohalik/regionaalne?
Ülemaaline/üldriiklik
Kohalik/regionaalne
Ma töötan nii ülemaalse kui ka kohaliku/regionaalse meedia heaks
Ma ei tööta hetkel
Muu
- K14** Kas juhite oma praeguses töös teisi töötajaid?
Jah, tavaliselt
Mõnikord
Ei
- K15** Kui arvukat personali Te tavaliselt juhite?
1 või 2
3-5
6-9
10+
Vaheldub oluliselt
- K16** Kas jagate nende inimeste juhtimise kohustust kellegi teisega?
Jah
Ei
- K17** Kas osalete uue personali värbamises?
Jah, tihti
Jah, mõnikord
Ei, mitte kunagi
- K18** Mis on Teie töö *peamine* ülesanne (palun märkige ÜKS)?
Üldjuhtimine
Juhtiv toimetamine
Reporter
Abitoimetaja/toimetaja/korrektor
Produtsent
Uuriija
Veebitoimetaja/abitoimetaja
Saatejuht/uudisteankur
Muu (palun täpsustage)
- K19** Millist peamist ainevaldkonda või teemat Te käsitlete (palun märkige ÜKS)?
Üldine uudiste kajastamine/puudub kindel ainevaldkond
Poliitika
Toimetuse artikkel (juthkiri)/kommentaar
Kultuur
Ühiskonnaelu
Uuriv ajakirjandus
Sport
Äri/finants/tööjõud

Meelelahutus
Välismaa
Kuritegevus/kohus/politsei
Olemuslugu
Teadus/tehnika
Muu (palun täpsustage)
Ei kohaldu

TÖÖKOORMUS JA TÖÖTAVAD

See osa sisaldab küsimusi Teie töökoormuse, tööpingete ja tööharjumuste kohta üldiselt.

- K20** Mitu tundi Te töötasite *eile* (või *viimasel päeval* kui olite tööl)?

- K21** Mitu tundi töötasite *viimasel nädalal*?

- K22** Kui mitme erineva ülesande/artikli/väljaandega töötasite *eile* (või *viimasel päeval* kui olite tööl)?

- K23** Palun märkige, kas nõustute järgnevate väidetega Teie töökoormuse kohta. Palun hinnake iga väidet skaalal 1st kuni 7ni, kus 7 = nõustun kindlalt ja 1 = kindlalt ei nõustu.
Töökoormus on kolleegide vahel võrdselt ja õiglaselt jaotatud
Mul ei ole piisavalt aega uurimiseks/ informatsiooni kogumiseks
Mul ei ole piisavalt aega sisulise materjali tootmiseks (näit. kirjutamine, produtseerimine)
Mul ei ole piisavalt aega faktide kontrollimiseks
Tihti pean töötama väljaspool oma ainevaldkonda
Üldiselt olen võimeline hindama, milline on minu töökoormus päeva jooksul
Töökoormusele lisandub tihti uusi ülesandeid
Minu töökoormus põhjustab sageli stressi
Üldiselt tulen oma töökoormusega toime
- K24** Kui sageli leiate end oma praeguses töös hõivatuna iga järgneva ülesandega?
Ei kohaldu
Mitte kunagi
Kõige enam kaks või kolm korda aastas
Üks või kaks korda kvartalis
Üks või kaks korda kuus
Üks või kaks korda nädalas
Ülepäeviti
Iga päev
...uurivas ajakirjanduses?
...reisite ükskõik millisel tööalasel eesmärgil? (näit. uurimise eesmärgil, intervjuu teostamiseks)?
...loote sisu/toodate materjali enam kui ühe meedialiigi jaoks (näit. interneti ja trüki või eetrisse edastatava ja internetis avaldatava jaoks)?
...teete tööd, mis on väljaspool Teie tavalisi ülesandeid (näit. fotograafia, kui te ei ole fotograaf; toimetamine, kui te ei ole toimetaja jne)
...töötate ükskõik milliste ülesannete/lugudega väljaspool ainevaldkonda, millele olete spetsialiseerunud.
...töötate ümber kellegi teise toodetud materjali? (nt. agentuuris toodetu, materjal, mis on toodetud sama asutuse mõnes teises osakonnas)
- K25** Kui palju aega kogu tüüpilisest tööpäevast (proportsioonis kogu Teie tööajaga) kulub Teil iga

järgneva ülesande täitmiseks?

Kogu tööpäev

80% - 99% tööpäevast

60% - 79%

40% - 59%

20% - 39%

Vähem kui 20%

Üldse mitte

Uurimiseks/informatsiooni kogumiseks

Tootmiseks/produktsooni (k.a. kirjutamine/saadete produtseerimine, originaalmaterjali loomine)

Toimetamiseks/abitoimetamiseks (k.a. töötamine teiste poolt loodud materjaliga)

Faktide kontrollimiseks (Teie enda või teiste töös)

Toimetavaks koordineerimiseks / juhtimiseks (k.a. korralduste jagamine, koosolekutel osalemine)

Koostöök organisatsiooni teiste osakondadega

OSKUSED JA VÄÄRTUSED

Siin soovime teada Teie arvamust selle kohta, milliseid oskusi ajakirjanik vajab, mis teeb ajakirjanikust hea ajakirjaniku ja milline elukutse on ajakirjandus.

K26 Kui olulised on Teie arvates järgmised oskused, et olla *hea ajakirjanik*? Palun hinnake iga allpool toodud oskust skaalal 1-st kuni 7-ni, kus 7 = äärmiselt oluline ja 1 = mittevajalik

Kirjutamine

Toimetamine /abitoimetamine

Intervjueerimine

Uurimisvõtted/oskused

Multimeedia loomise oskus

Disaini-/küljendamisoskus

Aja kasutamine

Seaduste tundmine

Suhetevõrgustiku loomise oskus

Meeskonnatöö

Juhtimisoskus

Võime töötada iseseisvalt

K27 Palun märkige, kas nõustute järgnevate väidetega. Palun hinnake iga väidet skaalal 1st 7ni, kus 7 = nõustun kindlalt ja 1 = kindlalt ei nõustu.

Ajakirjandus on töö, mida naudin

Ajakirjandus on töö, mida soovitaksin oma lastele

Ajakirjanike kohus on esitada fakte objektiivselt ja täpselt

Ajakirjanike kohus on toimida valvekoerana, hoides võimalolijaid vastutavatena

Ajakirjanike kohus on uudiseid selgitada ja analüüsida.

Ajakirjanike kohus on tõstatada poliitilisi ja sotsiaalseid päevateemasid

Ajakirjanike kohus on püüda ühiskonda paremaks muuta

Ajakirjanike kohus on pakkuda publikule, mida publik soovib

Ajakirjanike kohus on jutustada huvitavaid ning meelt lahutavaid lugusid

Ajakirjanikel ei ole mingeid erilisi kohustusi peale kohustuste nende endi suhtes

Ajakirjanikel ei ole mingeid erilisi kohustusi peale kohustuste organisatsiooni ees, kes neile palka maksab

KONTROLL/SÕLTUMATUS

Ühtlasi soovime teada, mil määral omate kontrolli oma töö üle.

K28 Palun märkige, kas nõustute järgnevate väidetega või mitte
 Palun hinnake iga väidet skaalal 1st 7ni, kus 7 = nõustun kindlalt ja 1 = kindlalt ei nõustu

Minu praeguses töös...

- ...on mul vabadus valida, milliste lugudega töötan
- ...on mul vabadus valida oma vaatenurk lugudele, millega töötan
- ...on mind tihti palutud lõpetada töö /mitte töötada lugude/artiklitega, millega soovin töötada
- ...on mind tihti palutud töötada lugudega, millega ma ei soovi töötada
- ...on mul vabadus ise kontrollida ja juhtida oma tööd.
- ...on palju vaheldust
- ...minu juht-(juhid) usaldab-(vad) mind tegema oma tööd ilma otsese juhendamiseta
- ...innustatakse mind iseseisvalt töötama
- ...juhid/omanikud püüavad mind tihti mõjutada selles, mida ja/või kuidas peaksin käsitlema
- ...püüavad (info)allikad mind mõjutada selles, mida/kuidas peaksin käsitlema
- ...püüavad PR-töötajad/suhtekorraldajad mind tihti mõjutada selles, mida/kuidas peaksin käsitlema.
- ...üritavad kolleegid mind tihti mõjutada selles, mida/kuidas peaksin käsitlema
- ...tunnen, et mul on piisaval aega töötada iga ülesande/loo/artikliga
- ...tuleb ette sagedasi vaidlusi reporterite ja toimetajate/juhtide vahel selle üle, mida ja kuidas tuleks käsitleda
- ...tunnen end tihti sunnituna töötama lugudega mida ma ei pea oluliseks
- ...tunnen end tihti sunnituna töötama viisil, mida ma ei pea eetiliseks
- ...tunnen, et olen tihti sunnitud järgima oma organisatsiooni poliitilist suunda (kui kohaldub)
- ...annavad minu juhid tihti mulle otseseid korraldusi
- ...toimetajad ja reporterid jagavad ühiseid väärtusi
- ...ettevõtte omanikud jagavad ajakirjanikega ühiseid väärtusi

K29 Kas individuaalseid tulemusvestlusi korraldatakse Teie praeguses töökohas regulaarselt?

- Jah
- Ei
- Ei kohaldu (ei ole hetkel ühegi põhitööandja palgal)

K30 Kas Teie praeguses töökohas peavad töötajad täitma tootmis- ja tulemusnäitajaid?

- Jah
- Ei
- Ei kohaldu (ei tööta hetkel ühegi põhitööandja jaoks)

K31 Kas osa või kogu Teie töötasust Teie praeguses töökohas on tulemuspõhine (näit. makstakse preemiat internetimaterjali loomise eest, millel paljud inimesed klikivad või suurema hulga materjali loomise eest, kui nõutud)?

- Jah
- Ei
- Ei kohaldu (ei tööta hetkel ühegi põhitööandja jaoks)

TAUST

Need viimased küsimused on Teist ja Teie isiklikust taustast ning lisaks mõningad täiendavad küsimused Teie praeguste töötingimuste kohta. Pange tähele et, osalemine selles uuringus on anonüümne. Küsimused Teie ja Teie isikliku tausta kohta on vajalikud klassifitseerimiseks.

K32 Sugu
 Mees
 Naine

K33 Kui vana Te olete?

Alla 20
20-29
30-39
40-49
50-59
60+

- K34** Kui mitmel erineval töökohal olete töötanud ajakirjanduses enne oma praegust tööd?
Ainult sellel töökohal
1 eelnev töökoht
2-3
4-5
6-9
10-15
16-19
20+
- K35** Kas olete kutseühingu liige?
Jah
Ei
- K36** Millise(te) ühingu(te) liige Te olete?

- K37** Kas olete mõne teise kutsealase organisatsiooni liige?
Jah
Ei
- K38** Millis(t)e kutsealas(t)e organisatsiooni(de) liige Te olete?

- K39** Kas te olete saanud ajakirjandusala koolituse (näit. ülikooli või kolledži ajakirjadusteaduskonna diplom, ajakirjandusala kursused muu õppeasutuse juures)?
Jah
Ei
- K40** Kas olete saanud ametialast täiendõpet töö käigus?
Jah
Ei
- K41** Kas saadud täiendõpe on omandatud peamiselt...
Teie enda initsiatiivil
VÕI teid saadeti täiendusele tööandja poolt
- K42** Kuidas iseloomustaksite töökeskkonda/töötingimusi oma praeguses töökohas? Palun hinnake skaalal 1st 7ni, kus 7 = nõustun kindlasti ja 1 = kindlasti ei nõustu
Väga stressirohked töötingimused
Range juhtkonna kontroll
Väga sõbralikud suhted kolleegide vahel
Tugev konkurents kolleegide vahel
Tugevad ühised väärtused professionaalsetes küsimustes
Head karjääri edendamise võimalused
Head tingimused isiklikuks arenguks
Head koolitus-/täiendõppe võimalused
Raske üles näidata initsiatiivi/esitada omi ideid

Kahtlustav/kitsarinnaline/väiklane õhustik
Eetikareegleid järgitakse rangelt

K43 Kas olete teadlik mõnest juhtumist, kus ajakirjanik on saanud altkäemaksu või mõnel muul ebakohasel viisil saanud hüvitist, et kajastada/jätta kajastamata mõnda konkreetset lugu?

Jah Ei

Teie praeguses töökohas? Või...

Teie karjääri jooksul?

K44 Kas soovite, et saadame teile projekti lõppedes tasuta eksemplari selle uuringu põhijärelduste kokkuvõttest?

Jah jätkake

Ei sulgege

K45 Uuringutulemuste kokkuvõte andakse välja PDF dokumendina meie uuringus osalenutele. Palun kirjutage siia e-posti aadress, millele võime saata Teie eksemplari.

Kasutatud kirjandus

1. Abel S (2006) Estonian Journalist Attitudes Towards Their Work, Tallinn University
cinefogo.cuni.cz/getfile.php?&id_file=74
2. Alas R (1999) Juhtimiseetika arendamise võimalused
3. Aldridge, M., & Evetts, J. (2003). Rethinking the concept of professionalism: the case of journalism. *British Journal of Sociology*, 54(4), 547-564.
4. Altschull, J. H. (1997) Boundaries of Journalistic Autonomy. *Social Meaning of News. A Text Reader*. Sage Publications Thousand Oaks. London New Delhi, 259-268
5. Atton, C (2003) What is "alternative" journalism? *Journalism* vol 4 (3) 267-272
6. Beckett and Mansell (2008) Crossing Boundaries: new media and Networked Journalism; *Communication, Culture and Critique* 1, pp. 92-104
7. Berkowitz, D. (1992). Non-Routine News and Newswork: Exploring a What-a-Sorry. *Journal of Communication*, 42(1), 82-94.
8. Berkowitz, D., Limor, Y., & Singer, J. B. (2004). A cross-cultural look at serving the public interest: American and Israeli journalists consider ethical scenarios. *Journalism: Theory, Practice, Criticism*, 5(2), 159-181.
9. Berkowitz, D (1997) *Social Meaning of News. A Text Reader*. Sage Publications Thousand Oaks. London New Delhi.
10. Bromley, M. (1997). The end of journalism? Changes in workplace practices in the press and broadcasting in the 1990s. In M. Bromley & T. O'Malley (Eds.), *A Journalism Reader* (pp. 330-350). London : Routledge.
11. Cottle, S., & Ashton, M. (1999). From BBC Newsroom to BBC Newscentre: On Changing Technologies and Journalist Practices. *Convergence*, 5(3), 22-43.
12. Cronin, M. M. (1993). Trade Press Roles in Promoting Journalistic Professionalism, 1884-1917. *Journal of Mass Media Ethics*, 8(4), 227-238.
13. Deuze, M. (2002). National news cultures: a comparison of Dutch, German, British, Australian and US journalists. *Journalism and Mass Communication Quarterly*, 79(1), 134-149.
14. Deuze, M. (2007). *Media Work*. Cambridge: Polity.
15. Deuze, M (2003) The web and its journalism: considering the consequences of different types of newsmedia online; *New Media and Society*, Vol 5(2), pp. 203-230
16. Deuze, M (2005) What is journalism? Professional identity and ideology of journalists reconsidered. *Journalism* vol 6 (4), 442-464
17. Dex, S., Willis, J., Paterson, R., & Sheppard, E. (2000). Freelance Workers and Contract Uncertainty: The effects of Contractual Changes in the Television Industry. *Work, Employment and Society*, 14(2), 283-305.

18. Donsbach, W. (1995). Lapdogs, Watchdogs, and Junkyard Dogs. *Media Studies Journal*, 9(4), 17-31.
19. Esser, F. (1998b). Editorial Structures and Work Principles in British and German Newsrooms. *European Journal of Communication*, 13(3), 375-405.
20. Harro, H (1993) Ajakirjanduse ühiskondlik regulatsioon Eesti Vabariigis 1918-1940 ja 1990-1993. magistritöö, (juh P.Vihalemm) Tartu Ülikool
21. Hollfield, A.C.; Kosicki M.G., Becker B.L. (2001) Organizational vs. Professional Culture in the Newsroom. Television News Directors and Newspaper Editor Hiring Decisions. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*. Winter 2001
22. Hoyer, S., Lauk.(2005) E. The Paradoxes of the Journalistic Profession: An Historical Perspective. *Nordicom Review* 24, 2, 2003, 3-18
23. Gade, P. J. (2004). Newspapers and organizational development: Management and journalist perception of newsroom cultural change. *Journalism and Communication Monographs*, 6(1).
24. Gallie, D. (1991). Patterns of skill change: upskilling, deskilling, or the polarization of skills? *Work, Employment and Society*, 5(3), 319-351.
25. Gans, H. J. (2007). Everyday News, Newswriters, and Professional Journalism. *Political Communication*, 24(2), 161-166.
26. Hanitzsch, T. (2007). Worlds of Journalisms: Background. Retrieved Feb 12, 2007, from <http://www.worldsofjournalisms.org>
27. Hanitzsch, T (2007) Deconstructing Journalism Culture: Toward a Universal Theory; *Communication Theory*, 17, pp. 367- 385
28. Harro H, (1993) Ajakirjanduse ühiskondlik regulatsioon Eesti Vabariigis 1918-1940 ja 1990-1993. Magistritöö (juh Peeter Vihalemm) Tartu
29. Harro, H (1998) Ajalehe toimetuse struktuur ja töökorraldus. Meediaorganisatsioon I, Tartu Ülikool.
30. Hennoste, T (2010) Kommikoer ja pommikoer. Üksteist lugu eesti ajakirjandusest. Loomingu Raamatukogu 2010/1-2, Tallinn
31. Hollifield, A. C., Kosicki, G. M., & Becker, L. B. (2001). Organizational vs. professional culture in the newsroom: Television news directors' and newspaper editors' hiring decisions. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 45(1), 92-117.
32. Karell M, Toimetamine Eesti päevalehtedes (2003) bakalaureusetöö, Tartu ülikool, (juhendaja Harro, H)
33. Kunelius, R., & Ruusunoksa, L. (2008). Mapping Professional Imagination: On the potential of professional culture in the newspapers of the future. *Journalism Studies*, 9(5), 662-678.
34. Kont E (1991) Ajakirjanduse areng 1989-1991 "Eesti Ekspressi" ja "Postimehe" näitel. diplomitöö, Tartu
35. Korv N (2010) Lehekülgi punasest raamatust. Postimees, 30 aprill.
36. Korv N (2000) Muutustest ajalehe Postimees toimetuse organisatsioonis aastatel 1998-2000, bakalaureusetöö, Tartu

37. Lauk, E (1994) Professionaliseerumine Eesti ajakirjanduses (XIX saja lõpp - 1940) magistritöö, Tartu
38. Lauk, E., Harro. (2003) H. A Landscape After the Storm. Development of the Estonian Media in the 1990s. In: Business As Usual. Continuity and Change in Central and Eastern European Media. Hampton Press, Cresskill, New Jersey, pp 145-176
39. Lauk, E (2005) Restoring Democratic Discourse in the Estonian press (1987-1990) In: The Challenge of the Baltic Sea Region. Culture, Ecosystems, Democracy. Södertörn University College, Stockholm
40. Lauk, E (1997) Historical and Sociological Perspectives on the Development of Estonian Journalism. Dissertatsioon, Tartu University Press
41. Lauk, E (1994) Professionaliseerumine Eesti ajakirjanduses (XIX sajandi lõpp- 1940. aastad) magistritöö, Tartu
42. Lauristin, M (2010) Punane ja sinine. AS Eesti ajalehed, Tallinn
43. Liebes T, Curran J (1998) Media, Ritual and Identity. Routledge, London and New York.
44. Luhmann, N (1990) The autopoiesis of social systems. Essays on self-reference. 1-20 New York. Columbia University Press.
45. Metykova, M, Cisarova Waschkova L (2009) Changing journalistic practices in Eastern Europe: The Cases of the Czech Republic, Hungary and Slovakia. Journalism 10, 719-738
46. Mosco, V (2009) The Future of Journalism. Journalism 10, 350-356
47. Pallas, A (2000) Harrastusest elukutseks: Eesti ajakirjanikkonna kujunemine aastatel 1978-1940. magistritöö (juh Epp Lauk) Tartu
48. Palmaru, R. (2001) Meedia võim ja demokraatia: Eesti kogemus. Valimiskommunikatsioon ja ajakirjanike rollikäsitluse empiiriline uuring. Akadeemia Nord
49. Paju, T (2004) 15 aastat Eesti meediaettevõtlast: Meediaettevõtete teke ja meediaturu areng 1989-2004. Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965-2004, 23-47
50. Plasser, F. (2005). From Hard to Soft News Standards? How Political Journalists in Different Media Systems Evaluate the Shifting Quality of News. The Harvard Journal of Press/Politics, 10(2), 47-68.
51. Plesner, U (2009) An actor-network perspective on changing work practices: Communication technologies on actions in newswork. Journalism 10, 2009, 604-627
52. Scholl, A; Weischenberg S (1999) Autonomy in Journalism: How It Is Related to Attitudes and Behavior of Media Professionals. Mass Communication and Society Division at the Annual Convention of the Association for Education in Journalism and Mass Communication, New Orleans, LA
53. Schudson, M. (2003). The Sociology of News. New York: W W Norton.
54. Schudson, M (1996) The Power of News. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England

55. Shoemaker P, Reese S (1991) *Mediating the Message. Theories of Influences on Mass Media Content*, Longman Publishing Group
56. Singer, J. B. (2003). Who Are These Guys? The Online Challenge to the Notion of Journalistic Professionalism. *Journalism: Theory, Practice, Criticism*, 4(2), 139-163.
57. Singer, J, B(2007) *Contested Autonomy. Professional and Popular claims on journalistic norms.*Journalism Studies Vol 8, N 1, 2007
58. Singer, J, B (2009) *Convergence and Divergence. Journalism* 10, 375-379
59. Splichal, S., & Sparks, C. (1994). *Journalists for the 21st century: tendencies of professionalization among first-year students in 22 countries*. New Jersey: Ablex.
60. A survey of journalists conducted in association with The Project for Excellence in Journalism and The Committee of Concerned Journalists (2004) *Bottom-line pressures now hurting coverage, say journalists*.
61. Zelizer B (1997) *Journalists as Interpretive Communities Social Meaning of News. A Text Reader*. Sage Publications Thousand Oaks. London New Delhi, 401- 419
62. Zelizer, B (2008) *How Communication, Culture, and Critique Intersect in the study of Journalism; Communication, Culture and Critique* 1, pp. 86-91
63. Tsourvakas, G, Veglis A, Zotos Y (2004) *The motivation of journalists within local newspapers. Communication* 29(2004), 515-523
64. Uus, S (1998) *Toimetuse töökorraldus. Eilsest tänasesse. Meediaorganisatsioon I*, Tartu Ülikool
65. Vahter, T (1999) *MeediaMehed*, Eesti Ekspress, 27. mai
66. Vihalemm, P (2002) *Baltic Media in Transition*. Tartu University Press
67. Vihalemm P (2004) *Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965-2004*. Tartu Ülikooli kirjastus.
68. Vihalemm, P (2006) *Media Use in Estonia. Trends and Patterns.*Nordicom Review nr 27 (2006), 17-29
69. Vihalemm, P (2006) *Development of Media Research*, Nordicom Review 17-29
70. Volek, J, Jirak , J (2007) *Professional self-image of czech journalists: celected attributes. Media Studies IV* (2007), 358-376
71. Weaver, D. H. (1996). *Journalists in comparative perspective. The Public*, 3(4), 83-91.
72. Weaver, D.H, Wilhoit, G, C (1986) *The American Journalist. A Portrait of U.S. news People and Their Work*. Indiana University Press
73. William, F (1997) *What kind of Freedom? A Journalist Reader*